

TINI- SOS

The International New Issues In SOcial Sciences

The

TINI- SOS

International

New

Issues

in SOcial Science

The International New Issues in Social Sciences

International Scientific Refereed Journal since 2015

Year: 2025 Summer Volume: 13 Number: 1

ISSN: 2149-4266

eISSN: 2645-9140

The International New Issues in Social Sciences

issn: 2149-4266, e-issn: 2645- 9140 Year 2025 Summer - Volume 13, Number 1

TINI- SOS

The International New Issues In SOcial Sciences (tini-SOS)

TINI- SOS

Year: 2025

Summer

Volume: 13

Number: 1

iii

Editör: Prof. Dr. Orhan Çağlayan

Index

”ACARINDEX” A S O S
, indeks,

DergiPark
AKADEMİK

İletişim:

Editor: kucuktr@hotmail.com

Journal: tinissues@hotmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tinisos>

Yayınevi: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti. İstanbul Cad.
İstanbul Çarşısı 48/48, İskitler - Ankara Tlf: 0312 341 36 67

E-Posta: uzun@uzundijital.com

The International New Issues in Social Sciences, (tini-SOS), issn: 2149-4266, e-issn: 2645-9140, Year 2025 Summer - Volume 13, Number 1

Yayın Kurulu/ Editorial Board

Dr. Akram Karimov (Taşkent Maliye Enstitüsü/ **Özbekistan**)

Assoc. Prof. Binali MAMOEV (Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer
Üniversitesi/ **Kırgızistan**)

Dr. Elşen Bağırzade (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi/ **Azerbaycan**)

Dr. Öğr. Üyesi Maiya Myrzabekova (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/
Türkiye)

Prof. Dr. Mehmetgali SARIBEKOV (Dulati Taraz Devlet Üniversitesi/
Kazakistan)

Prof. Dr. Orhan ÇAĞLAYAN (Bursa Teknik Üniversitesi/ **Türkiye**)

Doç. Dr. Ozodbek KARAMATOV (Onursal üye/ **Kazakistan**)

Dr. Tohir Malikov (Taşkent Maliye Enstitüsü/ **Özbekistan**)

Prof. Dr. Zafer AĞDELEN (Girne Amerikan Üniversitesi/ **Kuzey Kıbrıs
Türk Cumhuriyeti**)

**Tini-SOS, 2015’den bu yana yılda 2 kez yayımlanan, uluslararası, hakemli,
bilimsel bir dergidir.**

Tini-SOS is an international, peer-reviewed, scientific journal published
twice a year since 2015.

Hakem Kurulu/ Board of Referees

- Doç. Dr. Abdülkadir Kırbas (Erzurum Teknik Üniversitesi/Türkiye)
- Prof. Dr. Abdülkadir Tuna (Kastamonu Üniversitesi/Türkiye)
- Doç. Dr. Ahmet Mutlu Akyüz (Gümüşhane Üniversitesi/Türkiye)
- Doç. Dr. Ahmet Oğuz (Karabük Üniversitesi/Türkiye)
- Dr. Akram Karimov (Taşkent Maliye Enstitüsü/ Özbekistan)
- Prof. Dr. Alaattin Kızıltan (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali Konak (Karabük Üniversitesi/Türkiye)
- Prof. Dr. Atılhan Nakdiyok (Atatürk Üniversitesi/Türkiye)
- Doç. Dr. Ayhan Karakaş (Bartın Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Ayberk Şeker (Bursa Teknik Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Bener Güngör (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
- Assoc. Prof. Binali Mamoev (Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer
Üniversitesi/Kırgızistan)
- Prof. Dr. Birdoğan Baki (Karadeniz Teknik Üniversitesi/Türkiye)
- Doç. Dr. Üyesi Bülent Yıldız (Kastamonu Üniversitesi/ Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd İkbâl Sarıoğlu (Kocaeli Üniversitesi/ Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Culus Ganiyev (Kırgızistan-Türkiye Manas
Üniversitesi/Kırgızistan)
- Prof. Dr. Dilaver Düzgün (Atatürk Üniversitesi/Türkiye)
- Dr. Elşen Bağırzade (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi/Azerbaycan)
- Doç. Dr. Fahri Maden (Kastamonu Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Faruk Dayı (Kastamonu Üniversitesi/Türkiye)
- Prof. Dr. Fatma Zehra Tan (Karabük Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Fehim Bakırcı (Atatürk Üniversitesi/Türkiye)
- Dr. Gülzira Zhaxyglova (Karabük Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Hayrettin Kesgingöz (Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi/Türkiye)

Hakem Kurulu (Devam) / Board of Referees (Cont.)

- Prof. Dr. Hilmi Yüksel (Dokuz Eylül Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Hüseyin Karamelikli (Karabük Üniversitesi/ Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi İlker Kocamaz (Marmara Üniversitesi/Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail Demir (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. İstiklâl Yaşar Vural (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kerem Karabulut (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Mahmut Tekin (Selçuk Üniversitesi/ Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Maiya Myrzabekova (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Mehmetgali Saribekov (Dulati Taraz Devlet Üniversitesi/Kazakistan)
- Prof. Dr. Mehmet Topal (Amasya Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Metin Bayrak (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi/Kırgızistan)
- Doç. Dr. M. İhsan Çubukçu (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Muammer Zerenler (Selçuk Üniversitesi/Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Avcı (Kastamonu Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Muhsin Halis (Kocaeli Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Murat Nişancı (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Nazım Kartal (Sinop Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Niyazi Gümüş (Bolu İzzet Baysal Üniversitesi/Türkiye)
- Prof. Dr. Orhan Çağlayan (Bursa Teknik Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Osman Demirdöğen (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
- Doç. Dr. Ozodbek Karamatov (Onursal Üye/ Kazakistan)
- Prof. Dr. Ömer Faruk İşcan (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen (Atatürk Üniversitesi/Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi Şahin (Bakırçay Üniversitesi/Türkiye)
- Prof. Dr. Ramazan Erturgut (Akdeniz Üniversitesi/ Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Reza Ranjpour (Tebriiz Üniversitesi/İran)
- Doç. Dr. Üyesi Recep Özdirek (Kastamonu Üniversitesi/Türkiye)
- Doç. Dr. Salih Memiş (Giresun Üniversitesi/ Türkiye)
- Prof. Dr. Selami Özcan (Yalova Üniversitesi/Türkiye)

Hakem Kurulu (Devam) / Board of Referees (Cont.)

- Prof. Dr. Selami Şimşek (Gümüşhane Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Selami Yıldız (Düzce Üniversitesi/Türkiye)
 Doç. Dr. Selçuk Korucuk (Giresun Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Selim Başar (Anadolu Üniversitesi/Türkiye)
 Dr. Öğr. Üyesi Selma Karabaş (Çankırı Karatekin Üniversitesi/Türkiye)
 Doç. Dr. Selva STAUB (Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)
 Doç. Dr. Serdar Yener (Sinop Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Serkan Dilek (Kastamonu Üniversitesi/ Türkiye)
 Doç. Dr. Suat Hayri Şentürk (Gümüşhane Üniversitesi/Türkiye)
 Doç. Dr. Şemsettin Kırış (Kastamonu Üniversitesi/Türkiye)
 Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin Keleş (Erzincan Üniversitesi/Türkiye)
 Prof. Dr. Şükrü Yapraklı (Atatürk Üniversitesi/ Türkiye)
 Dr. Tohir Malikov (Taşkent Maliye Enstitüsü/ Özbekistan)
 Doç. Dr. Turgut Bayramoğlu (Bayburt Üniversitesi/ Türkiye)
 Doç. Dr. Yahya Yeşilyurt (Kastamonu Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Yaşar Bolat (Kastamonu Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Yılmaz Fidan (Balıkesir Üniversitesi/ Türkiye)
 Doç. Dr. Yasin Uzunarla (Sağlık Bilimleri Üniversitesi/ Türkiye)
 Doç. Dr. Yusuf Öcel (Düzce Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Yusuf Sürmen (Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Türkiye)
 Prof. Dr. Zafer Ağdelen (Girne Amerikan Üniversitesi/ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)

Derginin Yayınlanma Amacı: Tini-SOS dergisi sosyal bilimler alanında özellikle yeni olan, bir uygulamayı yeni yöntemlerle analiz eden veya farklı alanlarda uygulayan, bilimsel araştırma makalelerini literatüre taşımak, bu anlamda bilim insanlarının çalışmalarını duyurabilmek ve sonucunda bilimin gelişmesine yardımcı olmak, ülkemizin ve genel olarak dünya insanının bilgiye erişimine ve neticesinde refahına katkı sağlamaktır.

Bu yapılırken, genç araştırmacıların araştırma istekliliklerini motive etme adına, benzeri yapılmış çalışmaların, farklı uygulama alanlarındaki örneklerine ilişkin uygulamalı araştırmalar da değerlendirilecektir.

Tini-sos'un vizyonu ise; dünya genelinde saygınlığı olan bir bilimsel dergi olabilmektir.

Derginin Kapsamı

The International New Issues in Social Sciences, uluslararası bilimsel, hakemli bir dergidir.

Tini-SOS dergisi, sosyal bilimler alanında, özellikle bilimsel ölçütlere uygun şekilde yapılandırılmış alan araştırmalarına dayalı bilimsel makaleleri değerlendirmek ve uygun ölçüleri sağlayan çalışmaları yayınlamak üzere çalışmalarını yürütmektedir.

Purpose of Publication: Tini-SOS journal is to carry scientific, research articles which are especially new in social sciences, analyze an application with new methods or apply it in different fields. In this sense, to announce the work of scientists and as a result to help the development of science, and to contribute to the welfare of our country and the people of the world in general.

While doing this, in order to motivate young researchers' willingness to research, applied research will be evaluated on examples of similar studies in different application areas.

The vision of tini-sos is to be a respected scientific journal throughout the world.

Scope of the Journal

The International New Issues in Social Sciences, is international, Scientific, peer-reviewed Journal.

Tini-SOS journal is to evaluate scientific articles in the field of social sciences, especially based on field studies structured in accordance with scientific criteria, and conducts studies to publish studies that provide appropriate measures.

Etik Kurallar: Tini-SOS dergisi, yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmış makaleleri uygun hakemlik süreçlerinden geçirerek yayımlamakta, bu süreçte etik kurallara azami riayet etmektedir. Etik kurul kararı gereken makalelerden Etik Kurul Raporu istenmektedir. Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulmaktadır.

Committee on Publication Ethics (COPE) standartlarına dikkat edilmektedir.

1. Çalışma tasarımı ve etik onayı: Araştırmalar iyi gerekçelendirilmeli, iyi planlanmalı,

uygun şekilde tasarlanarak etik olarak onaylanmalıdır.

2. Verilerin uygun analizi: Veriler süistimal edilmeden derlenmeli ve tahrif edilmeden analiz edilmelidir.

3. Yazarlık: Çalışmanın belli bir bölümüne belli ölçüde katkı sağlanmalıdır.

4. Çıkar çatışmaları: Daha sonra ortaya çıktığında yazarların kabul etmeyecekleri durumlar içermemelidir.

5. Akran değerlendirmesi: Editörler tarafından hakem kurulu dışında yazılı görüş sunmak üzere uzmanlar belirlenebilir.

6. Gereksiz yayın: Yayımlanmış bir yayın başka bir dilde de olsa tekrar yayınlanmaz.

7. İntihal: Bir başka yazarın eserinin tamamen veya kısmen kaynak göstermeksizin alınmasına kesinlikle rıza gösterilmez.

8. Editörlerin görevleri: Mevcut yapımızın üzerinde daha güçlü bir dergi yönetimi var etmek ve bunu sürdürülebilir kılmak temel hedefimizdir.

9. Medya ilişkileri: tini-SOS'un yerel ve ulusal medyada, özellikle sosyal medyada görünürlüğüne çaba harcanmaktadır.

10. Reklam: tini-SOS'un tanıtımı bilim camiasında yapılmaya çalışılmakta, basılan dergiler üniversite kütüphanelerine gönderilmektedir.

x

Ethical Rule: Tini-SOS magazine publishes articles prepared in accordance with the rules of publication ethics through appropriate refereeing processes and complies with the ethical rules in this process. Ethics Committee Report is requested from the articles as required by the ethics committee decision. Research and Publication Ethics are followed in the articles.

Committee on Publication Ethics (COPE) standards are observed.

xi

1. Study design and ethical approval: Research should be well justified, well planned,

properly designed and ethically approved.

2. Appropriate analysis of data: Data should be collected without abuse and analyzed without tampering.

3. Authorship: A certain amount of contribution should be made to a certain part of the study.

4. Conflicts of interest: It should not contain situations that authors will not accept when they occur later.

5. Peer Review: The editors may appoint experts to submit written comments outside the arbitral tribunal.

6. Redundant publication: A published publication is not republished, even in another language.

7. Plagiarism: It is strictly forbidden to take the work of another author completely or partially without referring to it.

8. Duties of the editors: Our main goal is to have a stronger magazine management on our existing structure and to make it sustainable.

9. Media relations: Efforts are made to ensure the visibility of tini-SOS in local and national media, particularly in social media.

10. Advertisement: Tini-SOS is being promoted in the scientific community, and journals are sent to university libraries.

TINI-SOS Yazı Yayın Koşulları

1. The International New Issues in Social Sciences (tini-SOS dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup yıllık olarak basılı ve elektronik ortamda yayınlanmaktadır (<https://dergipark.org.tr/tinisos>). Makaleler Türkçe, İngilizce veya Rusça dillerinde gönderilebilir.
2. tini-SOS dergisine gönderilen yazılar, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başka bir basılı/elektronik mecraaya sunulmamış olmalıdır. Böyle bir durumun tespiti halinde süreç iptal edilir. Makale sunum ücreti iade edilmez.
3. Makaleler, yazarlar tarafından dergipark üzerinden sisteme girilmelidir. Dergi editörlüğü ile makale sunum ve değerlendirme süreçlerine ilişkin tüm iletişim, mail üzerinden gerçekleştirilmelidir. Sistemde aksilik yaşanması halinde (kucuktr@hotmail.com) adresine e- posta gönderilmelidir. Telefonla bilgi verilmez.
4. tini-SOS dergisine sunulan makaleler öncelikle şekil ve içerik yönünden ön incelemeye tabi tutulmakta, uygun bulunan makaleler en az 2 hakeme sunulmaktadır.
5. tini-SOS 'a gönderilen makalelerin hakemlik sürecine girip girmeyeceği iki hafta içinde sonuçlandırılır. Ön İnceleme sonucunda iade edilmesine karar verilen makalelere ait makale sunum bedeli iade edilir.
6. Yayın Kurulu tarafından incelenen makalelere uygun bulunduğu takdirde hakem/ler tayin edilmektedir. Hakem/ler'den gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, rapor çerçevesinde yazar/lar'dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayınlanmamasına karar verilmekte ve bu karar yazar/lar'a bildirilmektedir.
7. Gönderilen yazılar 1 satır aralıklı, paragraf aralığı önce 0 nk sonra 6 nk, tablo ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa, A4 veya A5 olmayıp özel boyut 16x24 cm sayfası boyutunda, üstten ve alttan 3 cm., soldan ve sağdan 2 cm. boşluk olmalıdır. Yazı 10 puntoda, özet 9 punto ve Palatino Linotype, sola yaslı, Türkçe font kullanılarak hazırlanmalıdır. Şekil şartlarına veya dergi içeriğine uymayan yazılar ön inceleme sonrasında tini-SOS Dergisince hakemlere gönderilmeden yazar/lar'a iade edilir.
8. TINI'ya gönderilen makalelerin şekil, grafik ve tabloların derginin belirttiği formata uygun olması gereklidir. Dipnotlar, grafikler ve tablolar

olabildiğince atıf yapılan sayfada veya hemen devamında yer almalıdır. Metne konan tablolar yazılım programı çıktısı olarak konmamalı, sonuçları yazar/lar kendileri tablo haline getirmelidir. Grafik, şekil ve tablolar dergi yazım boyutunda olmalıdır.

9. Tablo ve makale isimleri üstte, şekil ve grafik isimleri altta yer almalıdır. Yazı büyüklüğü ve girintiler yazım kuralları ile aynıdır. Şekil 1. veya Tablo 1: biçimi kullanılabilir.

10. Gönderilen bütün makalelerin başında, Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet yer almalıdır. Özet kısımları 120-150 kelime arasında olmalıdır. Özetlerde; amaç, kapsam, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir. Özet kısımlarının altında anahtar kelimeler (keywords) İngilizce ve Türkçe olarak yazılmalıdır. Özetlerde kısaltma kullanılmamalıdır.

11. tini-SOS'a gönderilecek makaleler, yazar isimli ve isimsiz olmak üzere iki word dosyası biçiminde dergipark sistemine yüklenmelidir. Aynı sayfaya telif hakkı formuyla birlikte İntihal Raporu (en fazla %20) ve gerekiyorsa Etik Kurulu Raporu eklenmelidir.

12. Yazar isimleri makale başlığının hemen altında yer almalı, kariyer, kurum, adres ve mail bilgileri dipnotta bu sırayla verilmelidir.

13. Gönderilen makalelerde mutlaka, iki rakamlı düzeyde (örneğin; Q11) en az bir, en fazla üç adet jel (journal of economic literature) sınıflaması yapılmalıdır. Makalenin konu başlığına göre seçilmesi gereken jel sınıflamaları için http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html adresinden yararlanılabilir.

14. Tüm yazılar; Amerikan Psikologlar Birliği (American Psychological Association, APA) tarafından yayınlanan "The publication manual of the American Psychological Association (5th edition), 2001" isimli kaynakta belirtilen yazım ilkelerine uygun olarak yazılmalıdır. Bu kaynak genelde üniversite kütüphanelerinde kolaylıkla bulunabilen bir materyaldir ve yazım kuralları ile ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır.

15. Makalelerde Türk Dil Kurumu'nun (TDK yazım kılavuzu ve yazım kuralları örnek alınmalıdır. Detaylı bilgi için TDK'nın web sayfasına bakınız: www.tdk.gov.tr. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözlükler kullanılmalıdır. Türkçe'de alışılmamış sözcükler kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilebilir.

16. Metinde kaynaklara atıfta bulunurken isim (tarih) biçimine, kaynak gösterirken (isim, tarih: sayfa no) (Küçük, 2015: 327) biçimine uyulmalıdır. Birden fazla esere atıfta bulunuluyorsa aynı parantez içinde virgülle ayırmak suretiyle bütün kaynaklar peş peşe yazılmalıdır. Ayna yazarın aynı yıldaki ikinci ve üçüncü eseri için (2010a) ve (2010b) biçiminde harfler konmalıdır. Birden fazla yazarlı atıflarda eğer iki yazar varsa iki yazarın soy isimleri birlikte yazılmalı (Demir ve Soylu, 2015: 45), üç ve daha fazla yazarlı atıflarda ise (Efe vd., 2015: 43) biçiminde gösterim esas olmalıdır.

17. Ayrıca makalenin sonunda Soyisim, isim, tarih, Çalışma Adı, Yayınlandığı Eser ve Yer Bilgilerinin bu sırayla yer aldığı bir **Kaynakça** hazırlanmalıdır.

Çağlayan, Orhan (2023) Lojistik İlkeleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Demirdöğen, Osman ve Küçük, Orhan (2014), **Üretim İşlem Yönetimi**, 3. Baskı, Ankara: Detay Yayınevi.

Pervaiz, Ahmed K. and Mohammed Rafiq, (1998), "Integrated Benchmarking: A Holistic Examination of Select Techniques For Benchmarking Analysis", Benchmarking For Quality Management & Technology, MCB University Press, Vol: 5, No. 3, ss. 201-225.

Fidan, Yılmaz ve diğerleri (2009), **Sorulu Cevaplı Temel Dini Bilgiler**, İstanbul: Mart Matbaacılık Yayınları.

Schellhase, R. and others (2000), "Customer Satisfaction in Business-to-Business Marketing: The Case of Retail Organizations and Their Suppliers", Journal of Business & Industrial Marketing, 15, 2/3.

Bayram, Güngör ve Şentürk, Suat Hayri (2003), "Hazar Enerji Kaynakları ve Bölge Ekonomileri Açısından Önemi", **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği**, (67-90), Ankara: Gündoğan Yayınları. (Kitapta bölüm)

Karancı, Ahmet (Ed.) (1997), **Farklılıkla Yaşamak Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği**, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Müellif: Saîd b. Ali el-Kahtânî (2009), **Kitap ve Sünnet'ten Şifa Duaları** (Çev.: M. Rahmi Telkenaroğlu), Tercüme ve Tahric Çalışması, Konya: Hüner Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (1996), **Küçük Ölçekli İmalat Sanayi İstatistikleri**, Ankara: TÜİK Matbaası.

- Dumlu, Emrullah, (2010), "İslam'ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 33, 91- 116.
- Şimşek, Selami (2005), "Keşanlı Süleyman Zâfî ve XVIII. Asırda Celvetîlik", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güllüpunar, Hasan (2010), "Halkla İlişkiler Sosyal Sorumluluk İlkesi: Kamu Kuruluşları Yaklaşımı Bakımından Konya Büyükşehir Belediyesi Örnekleri", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, 1(1), <http://sbedergi.gumushane.edu.tr/sayi1ocakk.html>, (12.12.2011).
- Yayla, Yıldızhan (1991), "Anayasa" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 3, (164-194), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2011), **T.C. Resmi Gazete**, 6111, 25 Şubat 2011.
- Kılıç, Adem - Şafak, Burhan Asaf (Yapımcı), Kılıç, Adem (Yönetmen) (2011), **Sümela'nın Şifresi Temel**, Türkiye: Üçgen Yapım Evi.
18. Makale sunum bedeli 2025 yılı için 700 TL olup makalenin dergiye gönderildiği anda hesaba aktarılması gerekmektedir. TINI'ya gönderilen ve hakemlik sürecine giren makalelerin sunum ücreti, makale yayımlansın-yayımlanmasın iade edilmez.
19. Makalelerde dile getirilen düşüncelerden yazarları sorumludur.
20. Dergide yayımlanması kabul edilen ve yayımlanan yazıların yazılı ve elektronik ortamda tüm yayın hakları TINI'ya aittir. Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
21. Tini-SOS dergisinin basılan her sayısı o ilde hizmet veren yerel kütüphane aracılığıyla Kültür ve Turizm Bakanlığına sunulmakta ve dönüşümlü olarak üniversite kütüphanelerine gönderilmektedir.

TINI-SOS Editorial Terms

1. The International Journal of New Issues in Social Sciences (tini) is an international referee journal published in print and electronic media annually published (<https://dergipark.org.tr/tinisos>). Articles can be sent in Turkish, English and Russian.
2. Articles submitted to timbre magazine should not have been published anywhere before and submitted to any other printed/electronic media for publication. If such a situation is determined, the process is cancelled. Article presentation fee is non-refundable.
3. Articles must be entered into the system by the authors through Dergipark. All communication regarding the journal editorial and article submission and evaluation processes should be done via e-mail. In case of any problems in the system, an e-mail should be sent to (tinissues@hotmail.com or kucuktr@hotmail.com). No information is given over the phone.
4. Articles submitted to tini journal are subject to preliminary review primarily in terms of shape and content, and articles found appropriate are presented to at least 2 referees.
5. It is concluded within two weeks whether the articles submitted to Tini will enter the refereeing process. As a result of the preliminary examination, the price of the article presentation for the articles decided to be returned is returned.
6. If the articles reviewed by the editorial board are found to be appropriate, the referee/s are appointed. In accordance with the reports from the referee/s, it is decided that the article will be published, the author/s will be asked for correction, additional information and shortening within the framework of the report or it will not be published and this decision will be notified to the author/s.
7. 1 line spacing, paragraph spacing before 0 nk after 6 nk, tables and shapes with up to 25 pages, A4 or A5 not special size 16x24 cm page size, 3 cm from the top and bottom, from left and from the right 2 cm. there should be space. Writing 10 Punto, abstract 9,5 Punto Palatino Linotype, left-leaning, should be prepared using Turkish font. Articles that do not comply with the terms of the form or the content of the Journal are returned to the authors/s without being sent to the referees by Tini Journal after the preliminary

examination.

8. The figures, graphics, and tables of the articles submitted to tin are required to conform to the format specified by the journal. Footnotes, charts and tables should be included on the cited page as much as possible or immediately afterwards. The tables that are put into the text should not be put as software program output, the authors should make the results themselves into tables. Graphics, shapes and tables should be the size of the journal spelling.

xvii

9. Table and Article names should be placed at the top, shape and graphic names should be placed at the bottom. Writing size and indentations are the same as spelling rules. Figure 1. or Table 1: format can be used.

10. At the beginning of all the articles submitted, Turkish title, Turkish abstract, English title, English abstract should be included. The summary parts should be between 120-150 words. In the summaries, care should be taken to include objective, scope, method, findings and conclusion information. Keywords should be written in English/Russian and Turkish below the summary sections. Abbreviations should not be used in abstracts.

11. The articles to be sent to tini-SOS should be uploaded to the Dergipark system in two word files, with the author's name and without the author's name. Plagiarism Report (maximum 20%) and, if necessary, Ethics Committee Report should be attached to the same page with the copyright form.

12. The names of the authors should be placed immediately below the title of the article and the career, institution, address and mail information should be given in this order in the footnote.

13. Articles submitted must be classified at least one (e.g., Q11) and up to three (journal of economic literature) at a two-figure level. For gel classifications to be selected according to the topic of the article

http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html available at.

14. All articles must be written in accordance with the writing principles stated in the source "The publication manual of the American Psychological Association (5th edition), 2001", published by the American Psychological Association (APA). This resource is generally readily available in university libraries, and there are numerous examples of spelling rules.

15. In the articles, the Turkish language institution (TDK spelling guide and spelling rules should be taken as an example. For more information, see TDK's Web page: www.tdk.gov.tr . Instead of foreign words, Turkish dictionaries should be used as much as possible. When using unconventional words in Turkish, its equivalent in foreign language can be given in parentheses where it first appears.

16. The name (date) format should be followed when referring to sources in the text, and the format should be followed when referring to sources (name, date: Page no) (Küçük, 2015: 327). If more than one work is referred to, all resources must be written one after the other, separated by commas in the same parenthesis. For the Mirror author's second and Third work in the same year, letters must be put in the form (2010a) and (2010b). In references with more than one author, If there are two authors, the genealogical names of the two authors should be co-authored (iron and Noble, 2015: 45), while in references with three and more authors (Efe et al., 2015: 43) in the format notation should be essential.

xviii

17. In addition, at the end of the article, A Bibliography should be prepared in which the surname, name, date, working name, published work and place information are included in this order.

Çağlayan, Orhan (2023) Lojistik İlkeleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Demirdöğen, Osman ve Küçük, Orhan (2014), **Üretim İşlem Yönetimi**, 3. Baskı, Ankara: Detay Yayınevi.

Pervaiz, Ahmed K. and Mohammed Rafiq, (1998), "Integrated Benchmarking: A Holistic Examination of Select Techniques For Benchmarking Analysis", Benchmarking For Quality Management & Technology, MCB University Press, Vol: 5, No. 3, ss. 201-225.

Fidan, Yılmaz ve diğerleri (2009), **Sorulu Cevaplı Temel Dini Bilgiler**, İstanbul: Mart Matbaacılık Yayınları.

Bayram, Güngör ve Şentürk, Suat Hayri (2003), "Hazar Enerji Kaynakları ve Bölge Ekonomileri Açısından Önemi", **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri İşığında Orta Asya Gerçeği**, (67-90), Ankara: Gündoğan Yayınları. (Kitapta bölüm)

Karancı, Ahmet (Ed.) (1997), **Farklılıkla Yaşamak Aile ve Toplumun Farklı Gereklerinin Olan Bireylerle Birlikteliği**, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Müellif: Saîd b. Ali el-Kahtânî (2009), **Kitap ve Sünnet'ten Şifa Duaları** (Çev.: M. Rahmi Telkenaroğlu), Tercüme ve Tahrir Çalışması, Konya: Hüner Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (1996), **Küçük Ölçekli İmalat Sanayi İstatistikleri**, Ankara: TÜİK Matbaası.

Dumlu, Emrullah, (2010), "İslam'ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 33, 91- 116.

xix

Schellhase, R. and others (2000), "Customer Satisfaction in Business-to-Business Marketing: The Case of Retail Organizations and Their Suppliers", *Journal of Business & Industrial Marketing*, 15, 2/3.

Şimşek, Selami (2005), "Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güllüpunar, Hasan (2010), "Halkla İlişkiler Sosyal Sorumluluk İlkesi: Kamu Kuruluşları Yaklaşımı Bakımından Konya Büyükşehir Belediyesi Örnekleri", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, 1(1), <http://sbedergi.gumushane.edu.tr/sayi1ocakk.html>, (12.12.2011).

Yayla, Yıldızhan (1991), "Anayasa" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 3, (164-194), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2011), **T.C. Resmi Gazete**, 6111, 25 Şubat 2011.

Kılıç, Adem - Şafak, Burhan Asaf (Yapımcı), Kılıç, Adem (Yönetmen) (2011), **Sümela'nın Şifresi Temel**, Türkiye: Üçgen Yapım Evi.

18. The article presentation cost is TL 700 for the year 2025 and should be taken into account as soon as the article is sent to the journal. The presentation fee of the articles submitted to Timi and submitted to the refereeing process shall not be refunded until the article has been published.

19. It's authors are responsible for the thoughts expressed in the articles.

20. All publication rights in written and electronic media of the articles that are accepted to be published in the journal belong to Tini. The source can be cited only by showing.

21. Each printed issue of Tini journal is presented to the Ministry of Culture and Tourism through the local library serving that province and is alternately sent to university libraries.

CONTENTS

Year: 2025

Summer

Volume: 13

Number: 1

xxi

Articles and Authors/Makaleler ve YazarlarPages/Sayfalar

Hakkı Özbaş ve Muhammed Turgut (<i>Araştırma makalesi</i>) The Effect of Green Logistics Studies on Environmental Performance (Yeşil Lojistik Çalışmalarının Çevresel Performans Üzerindeki Etkisi)	1-26
G.A. Seydullaeva, Zh.M. Zhampeisova and M. Myrzabekova (<i>Araştırma makalesi</i>) Crisis Management Measures in Educational Process Management During the Pandemic Pandemi Esnasında Eğitim Süreci Yönetiminde Kriz Yönetimi Önlemleri	27-46
Aşır Özbek ve Şeyma Nur Aydın (<i>Araştırma makalesi</i>) Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Bankaların Entropi ve ARAS Yöntemleri ile Analizi (Analysis of Foreign Capital Banks Established in Turkey Using Entropy and ARAS Methods)	47-68

CONTENTS

Year: 2025

Summer

Volume: 13

Number: 1

Articles and Authors/Makaleler ve YazarlarPages/Sayfalar

Seda Muti Tabanlı ve Melda Medine Sunay (<i>Araştırma makalesi</i>)	
Engelli Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımının Sosyolojik Analizi: Sorunlar, Engeller ve İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı ile Çözüm Önerileri	69-100
(Sociological Analysis of the Participation of Disabled Individuals in Social Life: Problems, Barriers and Recommendations with Relational Marketing Approach)	
Merve Küçüksipahioğlu (<i>Araştırma makalesi</i>)	
Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Yönelimi İlişkisi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma	101-126
(Relationship Between Personality Traits and Entrepreneurship Orientation: A Research for University Students)	

The Effect of Green Logistics Studies on Environmental Performance

Hakkı Özbaş

Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, hakkiozbas@tarsus.edu.tr

Orcid: 0000-0002-0058-6334

Muhammed Turgut

Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, muhammedturgut@tarsus.edu.tr

Orcid: 0000-0002-0868-7041

Year: 2025 Summer

Number: 13

Volume: 1

pp: 1-26.

Makalenin Geliş Tarihi: 07/02/2025

Kabul Tarihi: 02/06/2025

Makalenin Türü: Araştırma makalesi

Doi: 10.5281/zenodo.15663109, <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663109>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş, telif devir belgesi ve intihal içermediğine ilişkin rapor ve gereklyse Etik Kurulu Raporu sisteme yüklenmiştir. / This article was reviewed by at least two referees, a copyright transfer document and a report indicating that it does not contain plagiarism and, if necessary, the Ethics Committee Report were uploaded to the system.

The Effect of Green Logistics Studies on Environmental Performance

Hakkı Özbaş
Muhammed Turgut

Abstract

The concept of "green" has emerged at the stage where the negative effects on nature and the environment have reached the potential to affect the world with the increase in production, consumption, and the logistics. With the adoption of the green perspective of countries and businesses, the concept of green logistics has developed. Green logistics has attracted the attention of researchers because of its benefits and the necessity of determining its sensitivity in the eyes of society. In this way, many academic studies have been published over the years and continue to be published. This article aims to measure the impact of studies published within the scope of green logistics and derivative expressions on the index expressed as the Environmental Performance Index (EPI), which provides a summary of the sustainability of countries. Regression analysis was conducted assuming that countries working in the field of green logistics have an impact on their performance within the scope of the index. While the expected relationship was predicted to be positive between the high number of publications and the high EPI score, it was found that there was no relationship as a result of the findings.

Keywords: Environment, Logistics, Green Logistics, Environmental Performance Index, Regression Analysis, Sustainability Logistics

Jel Code: L91, Q50

Yeşil Lojistik Çalışmalarının Çevresel Performans Üzerindeki Etkisi

Öz

Üretimin, tüketimin ve aradaki bağı sağlayan lojistik süreçlerin artışı ile doğaya ve çevreye verilen olumsuz etkilerin insan hayatını ve dünyayı etkileyecek potansiyellere ulaştığı aşamada “yeşil” kavramı ortaya çıkmıştır. Yeşil bakış açısı, doğaya verilecek zararı tamamen ortadan kaldırmayı veya en aza indirmeyi hedeflemektedir. Ülkelerin ve işletmelerin yeşil bakış açısını benimsemesi ile yeşil lojistik kavramı gelişmiş; iş yapma süreçleri buna göre dizayn edilmeye başlanmıştır. Faydaları, uygulama şekilleri, uygulama maliyetleri ve toplum nezdinde duyarlılığının tespit edilmesi

gerekliliği gibi konular nedeniyle yeşil lojistik araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu şekilde yıllar içinde birçok sayıda akademik çalışma yayınlanmıştır ve yayınlanmaya da devam etmektedir. Bu makale yeşil lojistik ve türev ifadeleri kapsamında yayınlanmış olan çalışmalar ile Çevresel Performans Endeksi (EPI) olarak ifade edilen ve ülkelerin sürdürülebilirliği hakkında özet sunan global bir endeks arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamıştır. Bu endeks kapsamında konumlanan ülkelerle yeşil lojistik alanında çalışma yapan ülkeler arasında bir ilişki olduğu varsayılarak regresyon analiz gerçekleştirilmiştir. Beklenen ilişki yüksek yayın sayısı ile yüksek EPI puanı arasında pozitif yönlü ilişki tahmin edilirken elde edilen bulgular sonucunda herhangi bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Lojistik, Yeşil Lojistik, Çevresel Performans Endeksi, Regresyon Analizi, Sürdürülebilirlik Lojistiği

Jel Kodu: L91, Q50

1. Introduction

Mass production increased with the industrial revolution; in parallel with this, the transportation of the products produced to the markets triggered the development of the transportation sector. As the developments in trade contributed to the development of the transportation sector, the developments in the transportation sector also contributed to the development of the countries by supporting their domestic and foreign trade. Along with these developments, a rapid transformation has started to be experienced in the world, countries have started to develop and industrialize, businesses with the aim of growing and developing have used natural resources with the aim of making a profit, which is their main goal in this process, and they have caused various environmental problems. As a result of environmental awareness that started at the end of the 20th century, attempts were made to protect the environment, which could affect many sectors, before countries and international organizations. The increase in environmental awareness has affected the policies of countries, and way of business doing, and has brought researchers to focus on this issue. These developments have led to the development of new perspectives called green or sustainable. Green perspectives have begun to transform into environmental policies and legal regulations aimed at protecting the environment with the support of governments; businesses have also tended to design their business methods with a green perspective due to reasons such as legal obligation, increased competition, and corporate image.

In parallel with other sectors, the green perspective has shown its effect in the logistics sector to reduce the environmental impact of logistics activities. In many countries, political and legal regulations concerning the logistics sector have been implemented, logistics enterprises have turned to design their activities with a green perspective, and researchers have focused on conducting studies on green logistics. In this study, it is aimed to examine the effect of academic studies published on green logistics on the Environmental Performance Index (EPI, 2022), which represents the relations of countries with the environment. In this direction, the relationship between environment and logistics was first discussed in the study, and then EPI 2022 was introduced. In the continuation of the study, some academic studies on green logistics in the literature are listed, the research part of the study is transferred and finally, the conclusion part is given.

2. Logistics and Environment Relationship

Countries aim to offer a higher level of welfare to their citizens. In order to achieve this goal, countries have to grow and develop economically. Realizing the growth and development planned with public policies is mostly possible through businesses in today's liberal world. Businesses interact with their environment; In the supply chain stages such as procurement, production, and distribution, it obtains profit, which is its main purpose, by making use of the environment in certain amounts and often destroying the environment.

4

In the years before the 1960s, there were no concerns about environmental degradation. It was stated by some authors that before the 1960s, the idea that the power of the environment to eliminate waste and renew resources was endless (McKinnon, 2015). However, these environmental destructions have brought many problems such as air, soil, water, radiation, and noise pollution. All these pollutions did not have a great impact on those who caused environmental destruction, global warming, and climate change as a result of these pollutions started to affect the perspectives of states, businesses, and individuals.

With the industrial revolution, environmental pollution has accelerated, and especially air pollution has had a significant impact on global warming. Gases called greenhouse gases (CO₂, Methane, Nitrous oxide, Fluorinated carbons, etc.), especially carbon dioxide (CO₂) that have started to accumulate in the atmosphere, have caused an increase in the world temperature by trapping the long wave rays coming from the sun in the world atmosphere. As a result,

the world average temperature has increased by 0.8 C° in the last century (Öztürk, 2002). In Table 1, the fossil fuel-induced CO₂ emissions of the sectors are shown globally and with 27 countries of the European Union (EU27).

Table 1: Industry CO₂ Emission (Crippa & et al., 2022)

		1990-2021 Global CO ₂ Emission from Fossils		1990-2021 EU 27 CO ₂ Emissions from Fossils	
Energy Industry		+87%	↑	-39%	↓
Other Production Industries		+65%	↑	-41%	↓
Construction		+2%	→	-32%	↓
Transportation		+65%	↑	+16%	↑
Other Sectors		+101%	↑	-23%	↓

As seen in Table 1, significant increases are seen in other sectors, excluding the construction sector, on a global scale. In addition, there were significant decreases in CO₂ emissions from all sectors except the EU27 transport sector. By 2021, China, the United States (USA), EU27, India, Russia and Japan will account for nearly half of the total world population, 62.4% of global GDP, 66.4% of global fossil fuel consumption and global fossil CO₂ emissions. It constitutes 67.8% of it.

According to the Global Atmosphere Research Emissions Database Report (2022), while global CO₂ emissions were around 16 Gigatons (Gt) in 1970, they reached approximately 37.9 Gt in 2019, decreased by 5.3% in 2020 due to the COVID pandemic, and again in 2021. increased to the pre-pandemic level. Following the massive decline as a result of the pandemic, CO₂ emissions from the transport sector rose to 7.6 Gt. This figure constitutes a significant share of approximately 20% of the total CO₂ emissions by 2021 (Crippa & et al., 2022).

The most important aim of the logistics sector, which is responsible for 20% of global CO₂ emissions, is to organize its activities in order to maximize profitability. Environmental and social costs that have not traditionally been accounted for in balance sheets have been largely ignored until recently. With the increasing public and government concerns for the environment since the beginning of the 2000s, businesses have also tended to reduce the environmental impact of logistics operations (Nikitakos, 2012).

Making logistics green or sustainable in the long run involves more than reducing carbon emissions. At the beginning of sustainability lies reconciliation by considering economic and social goals as well as environmental concerns (McKinnon, 2015). Economic goals are not just about economic growth or shareholder profits; It also includes issues such as fair pricing and purchasing policies and examples of economic responsibility. Social goals include how businesses treat their employees or stakeholders, health and safety policies, charitable contributions or donations, and maximum working hours (Piecyk & Björklund, 2015).

3. Literature Review

After approaching logistics from a sustainable perspective, the concept of green logistics, also known as sustainable logistics, started to develop. Although the concept of green logistics is a new perspective in the sector, it has been seen that it has gained recognition among both businesses and researchers. In addition to the green practices carried out by enterprises in logistics activities, researchers also conduct theoretical and empirical studies on green logistics. As stated, the concept of green logistics is often used synonymously with the concept of "sustainable logistics", or it is also referred to as "environmental logistics" or "environmentally friendly logistics". In this context, Web of Science (WoS), Scopus, and Google Scholar databases were searched with the logistics keywords specified in Table 2.

Table 2: Keyword Research

Database	WoS	Scopus		Google Scholar*	
	Publication Type				
Keyword	Article	Other	Article	Other	Article
<i>Green Logistics</i>	518	426	529	427	1.120
<i>Sustainable Logistics</i>	230	128	209	176	566
<i>Sustainability Logistics</i>	4	1	5	6	48
<i>Environmental Logistics</i>	27	25	38	29	127
<i>Environment Logistics</i>	17	18	59	43	76
<i>Eco-Friendly Logistics</i>	1	0	1	1	4

*The title of "Other" was not given, as Google recursively treats the publications under the other title and includes content such as quotations under the other title.

As a result of the scans made within the scope of three databases in Table 2, it has been found that the most used term is green logistics, followed by sustainable logistics. In the literature, the terms environmentalist logistics or environmentally friendly logistics (environmental logistics, environment logistics, eco-friendly logistics) are used less frequently. In this respect, "Green Logistics" and other keywords "Sustainable Logistics, Sustainability Logistics, Environmental Logistics, Environment Logistics, Eco-Friendly Logistics" are shown separately in the tables below.

7

Table 3: Researching Green Logistics and Other Keywords

WoS and Scopus					
Green Logistics			Other Words*		
Rank	Country	Studies	Rank	Country	Studies
1	Chinese	610	1	Chinese	157

2	Poland	184	2	Germany	114
3	Germany	131	3	Italy	61
4	USA	109	4	Sweden	59
5	Britain	99	5	USA	55
6	India	80	6	Britain	50
7	Türkiye	57	7	Brazil	49
8	Sweden	58	8	France	47
9	Italy	54	8	Holland	47
10	Brazil	50	10	Poland	46
11	Malaysia	49	11	Türkiye	41
12	France	44	12	Australia	32
12	Spain	44	13	Spain	29
14	Australia	40	14	India	28
15	Russia	40	15	Belgium	27
16	Holland	39	15	Canada	27
17	Iranian	38	17	Austria	25
17	Thailand	38	17	Malaysia	25
17	Taiwan	38	19	South Korea	23
20	Pakistan	37	20	Iranian	19
21	South Korea	31	21	Morocco	16
21	Canada	31	22	Russia	15
23	Ukraine	30	22	Slovakia	15
24	Slovakia	29	24	Thailand	14
25	Austria	26	25	Norway	13
26	Lithuania	25	26	Taiwan	11
26	Greece	25	27	Ireland	10
28	Morocco	24	27	Colombia	10
29	Denmark	22	27	Singapore	10
29	Japan	22	30	Mexican	9

*Sustainable Logistics, Sustainability Logistics, Environmental Logistics, Environment Logistics, Eco-Friendly Logistics

In Table 3, "Green Logistics" in Web of Science and Scopus databases is discussed. In Table 4, the distribution of the studies conducted under the heading of other keywords by country is shown in the top 30 countries with the most publications. When Table 3 and Table 4 are examined together and all keywords are considered, it is seen that the academic studies on green logistics are mostly done by China. In the studies, the term of green logistics was generally accepted, especially in China, the USA, Poland, India, England, and the studies were mostly carried out within the scope of this keyword. In countries such as Germany, Italy, Sweden, Brazil, and France, other keywords are generally accepted and used in many studies.

Table 4: Top Ranking of Publications by Green Logistics Keywords

Wos			Scopus		
Rank	Country	Studies	Rank	Country	Studies
1	Chinese	372	1	Chinese	395
2	Poland	173	2	Germany	129
3	Germany	116	3	USA	107
4	USA	75	4	Britain	81
5	Britain	68	5	Italy	72
6	Sweden	57	6	India	63
7	Türkiye	51	7	Sweden	60
8	Holland	48	8	Poland	57
9	France	46	9	Brazil	55
10	India	45	10	Türkiye	47
10	Italy	45	11	France	46
12	Brazil	44	12	Malaysia	40
13	Australia	34	13	Spain	39
14	Spain	33	13	Australia	39
15	Malaysia	32	13	Holland	39
16	Iranian	30	16	Russia	37
17	Austria	28	17	Thailand	36
18	S. Korea	27	18	Canada	33

19	Canada	25	19	S.Korea	28
19	Slovakia	25	20	Iranian	27
19	Taiwan	25	20	Finland	27
22	Finland	24	22	Morocco	26
22	Pakistan	24	23	Taiwan	24
24	Belgium	21	23	Hong Kong	24
24	Ukraine	21	25	Austria	23
26	Norway	20	26	Pakistan	19
27	Russia	18	26	Slovakia	19
28	Morocco	17	26	Ukraine	19
29	Thailand	16	29	Denmark	18
29	Greece	16	30	Colombia	15

Table 4 lists the countries with the most publications with all green logistics keywords in the WoS and Scopus databases. It is seen that the country with the most publications within the scope of the two indices is China by far. It is noteworthy that after China, Germany, the USA, Poland, England, Italy, Sweden, and India achieved significant publication numbers. Although the ranking of the countries within the scope of the two indices varies, mostly the same countries (except Greece, Colombia, Belgium, Norway, Hong Kong, and Denmark) take place.

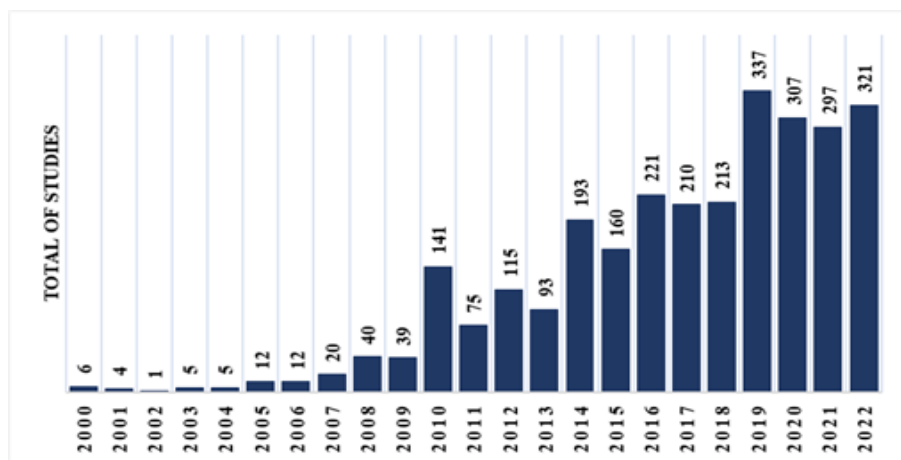

Figure 1: Distribution of Academic Studies over the Years (2000 - 2022)

The distribution of studies covering all keywords related to green logistics between the years 2000-2022 by years is shown in Figure 1. The first study examples on the subject started in the early 2000s, the recognition of the concept has increased since 2010 and reached the highest point in 2019. Within the scope of the empirical and theoretical studies examined, it has been seen that all studies contribute to literature as supporting and improving green logistics. In the literature, there are various examples of empirical studies made with a green perspective on the logistics sector.

Shang, Lu, and Li (2010) investigated the relationship between green supply chain practices and business performance by applying a survey to 167 businesses operating in logistics and supply chain management in the electronics manufacturing industry in Taiwan. In this context, six green supply chain management dimensions are defined in the study: green production and packaging, environmental participation, green marketing, green suppliers, green stock, and green eco-design. By means of cluster analysis, businesses are clustered as weak green-focused, green marketing-focused, green supplier focused and green stock focused. As a result of the analysis, it has been seen that green marketing-oriented businesses have the best business performance in terms of corporate image improvements, environmental regulation, market share, sales, customer satisfaction, and customer loyalty. After the green marketing-oriented businesses, the corporate image improvements of the green supplier-oriented group, customer satisfaction, and customer loyalty; market share and sales of the weak green-focused group; It has been determined that the green stock-focused group has the second best performance in environmental regulations. As a result of the study, the success of performance in enterprises with green supply chain capability was determined and its strategic importance was emphasized for electronic manufacturing industry enterprises to gain competitiveness (Shang, Lu, & Li, 2010).

Ubeda, Arcelus and Faulin (2011) focused on optimizing fleet planning to green the logistics activities of Spain's leading food distributor Eroski business. As a result of the study, it was stated that it is possible to shorten the distances and reduce the emission rates by fulfilling the changes in transportation planning. It has been stated that Eroski may experience some cost increases in relation to the changes aimed at eliminating the negative effects on the environment, but this may contribute to increasing its

competitive advantage and turn into a profit with remuneration policies (Ubeda, Arcelus & Faulin, 2011).

A model was created by Liyanage and Rupasinghe (2016) to strengthen green logistics operations. The analytical model developed after a comprehensive literature review is discussed in the perspective of the vehicle routing problem. A multi-depot vehicle routing problem has been tried to be solved for a two-stage forward supply chain network where there may be traffic congestion on the route or part of the route. In this context, seven questions were developed. These questions address important issues such as the distribution network where the customers will be, the customers to whom the determined vehicles will be directed, the number of vehicles to be used, the routes that provide advantages, the traffic jam situation on the route, alternative routes and the amount of cargo that the vehicles can carry. A mathematical model was developed based on these questions. Thanks to the model, it is aimed to help the logistics business to reduce carbon emissions and the costs caused by emissions (Liyanage & Rupasinghe, 2016).

Yangınlar and Sari (2017) tried to determine the reasons forcing enterprises to green logistics activities by applying a survey to the enterprises in the health sector. As a result of the study, it was determined that customer demands, legal obligations, social pressure, and cost reduction efforts led businesses to green logistics practices (Yangınlar & Sari, 2017).

Zowada (2020) conducted a survey on the development of green logistics in 200 small and medium-sized enterprises (SMEs) operating in Poland. As a result of the study, it has been seen that most of the activities related to environmental protection while carrying out logistics processes of SMEs are carried out within the scope of legal provisions. This situation has caused businesses to implement applications only within the minimum limits set by the state. In addition, it has been emphasized that the driving force behind the enterprises that are successful in the development of green logistics is the green perspective of the leading enterprises in the supply chain (Zowada, 2020).

Chhabra, Singh and Kumar (2022) developed a tracking system that digitizes logistics activities by sending real-time GPS (Global Positioning System) information to the server with the help of an Internet of Things-based camera. The digitized data was mathematically analyzed for the development of green logistics activities. The data used for the analysis were selected from

performance indicators consisting of carbon emissions and travel time savings. The study findings showed that the actual travel time and distances were higher than the estimated indicators, and deviating routes included higher carbon emissions. It is stated that carbon emission, time and cost savings can be achieved with the effective implementation of the established green logistics monitoring system (Chhabra, Singh, & Kumar, 2022).

Guo, Zhang and Liu (2022) have created a time-dependent green vehicle routing model for cold chain logistics in accordance with green logistics activities, considering the time-dependent effects caused by traffic congestion. Firstly, gradual travel speed and partial travel time are modeled according to the real traffic situation. The model has been optimized by adding the total distribution cost, including shipping cost, cooling cost, carbon emission cost, and labor cost, to the model. In the first stage, a wide area search was made to develop the vehicle route, then the shortest route was modeled to optimize the departure time. It has been determined that the optimization ability of the model is 11% to 16% more successful than similar routing algorithms (Guo, Zhang & Liu, 2022).

Yontar (2022), examining the important factors that greatly affect the performance of logistics activities, identified 44 sub-criteria with Pareto Analysis. A structural equation model was established with these comprehensive sub-criteria determined. While waste management, transportation and warehouse management, external factors, and logistics performance factors are independent variables; environmental factors, resource use, social factors, and internal factors were determined as dependent variables. As a result of the study, it was seen that the use of recycled materials, warehouse and stock management, road safety, customs follow-up, noise pollution, vehicle selection, and efficiency criteria, employee benefits, and supply chain integration were the most influential factors (Yontar, 2022).

Another study on fleet optimization was conducted by Scholl, Boysen, and Scholl (2023) based on Germany's longest highway and Europe's most congested north-south trunk line. In this context, an optimization method that proposes a new mathematical framework called adaptive large mathematical search has been developed in order to create a central transportation team that records transportation demands and generates plans in order to be able to plan the assembly of electric vehicles and their long-distance transportation

applications. Theoretically, 10% to 20% energy savings can be achieved in the trucks that are put together in the study, but similar to diesel trucks, this saving cannot be realized for every electric team. Vehicles that cannot form a joint team must continue to drive individually. Despite this, it has been stated that most of the technical savings rates of vehicles that create suitable teammates can actually be realized (Scholl, Boysen & Scholl, 2023).

4. Environmental Performance Index

Environmental performance assessment is a measurable environmental management tool that can assess environmental protection impacts and provide guidance to improve the efficiency of governments (Zuo et al., 2017). The Environmental Performance Index is an index that provides a summary of the sustainability status of countries. This index is made by a team of Yale University and Columbia University researchers with funding from the Canadian-based McCall MacBain Foundation.

With the United Nations' Sustainable Development Goals, states are increasingly willing to explain their performance on the environment by referring to quantitative data. With the creation of the Environmental Performance Index, the world has entered a period of developing a new data-driven environmental strategy. Because an empirical approach to environmental protection, based on data, makes it easier to identify problems, follow trends, highlight the successes or failures of countries, determine the best methods and optimize environmental processes (Akar, 2018).

The index focuses on 11 main problems, primarily improving environmental health, protecting ecosystem vitality, and mitigating climate change. It uses 40 performance indicators to evaluate these problems. This index, which ranks 180 countries by scoring as a result of these indicators, is of great importance in terms of seeing the position of countries in environmental policies (EPI, 2022). The 11 main problems studied in the index are as follows:

Figure 2: Main Issues in the Environmental Performance Index

This index is an indicator consisting of important data that helps to support sustainable development to realize an environmentally safer and more equitable future. According to the latest research conducted in 2022, the rankings of the first 20 countries and the last 20 countries are as follows.

Table 5: Environmental Performance Index Top 20 Country Rankings and Scores

Rank	Country	Score
1	<i>Denmark</i>	77.9
2	<i>United Kingdom</i>	77.7
3	<i>Finland</i>	76.5
4	<i>Malta</i>	75.2
5	<i>Sweden</i>	72.7
6	<i>Luxembourg</i>	72.3
7	<i>Slovenia</i>	67.3
8	<i>Austria</i>	66.5
9	<i>Switzerland</i>	65.9
10	<i>Iceland</i>	62.8
11	<i>Holland</i>	62.6
12	<i>France</i>	62.5
13	<i>Germany</i>	62.4
14	<i>Estonia</i>	61.4
15	<i>Latvia</i>	61.1
16	<i>Croatia</i>	60.2
17	<i>Australia</i>	60.1
18	<i>Slovakia</i>	60.0
19	<i>Czechia</i>	59.9
20	<i>Norway</i>	59.3

Among the top 20 countries, 6 countries with a score above 70 stand out. These countries were identified as Denmark, United Kingdom, Finland, Malta, Sweden and Luxembourg, respectively.

Table 6: Environmental Performance Index Ranking and Scoring of the Last 20 Countries

Rank	Country	Score
160	<i>Chinese</i>	28.4
161	<i>Morocco</i>	28.4
162	<i>Nepal</i>	28.3
163	<i>Nigeria</i>	28.3
164	<i>Indonesia</i>	28.2
165	<i>Chad</i>	28.1
166	<i>Mauritania</i>	28.1
167	<i>Guatemala</i>	28.0
168	<i>Madagascar</i>	28.0
169	<i>Iraq</i>	27.8
170	<i>Ghana</i>	27.7
171	<i>Sudan</i>	27.6
172	<i>Türkiye</i>	26.3
173	<i>Haiti</i>	26.1
174	<i>Liberia</i>	24.9
175	<i>Papua New Guinea</i>	24.8
176	<i>Pakistan</i>	24.6
177	<i>Bangladesh</i>	23.1
178	<i>Vietnamese</i>	20.1
179	<i>Myanmar</i>	19.4
180	<i>India</i>	18.9

China and Morocco were included in the list of the last 20 countries in the Environmental Performance Index, sharing the same score. Türkiye also entered this ranking and ranked 172nd among 180 countries in the world with 26.3 points. As seen in Table 6, the last five ranking countries are Pakistan, Bangladesh, Vietnam, Myanmar, and India.

Index indicators are a good tool to identify problems, set goals, monitor trends, and see the best strategies. The Environmental Performance Index

provides an important policy tool that supports achieving the results set by the United Nations Sustainable Development Goals and moving societies to a more livable and environmentally friendly future (EPI, 2022).

The Environmental Performance Index is not a single data ranking. The index also includes separate numerical evaluations and measurements for the 11 main problems it deals with. On the other hand, this index, which has been published regularly every two years since 2006, provides the opportunity to compare countries both globally and regionally (Savaş, 2012). In the calculation of the environmental performance index, the calculation was carried out by giving specific weights to 11 main problems. These weightings were realized as follows after certain analyzes:

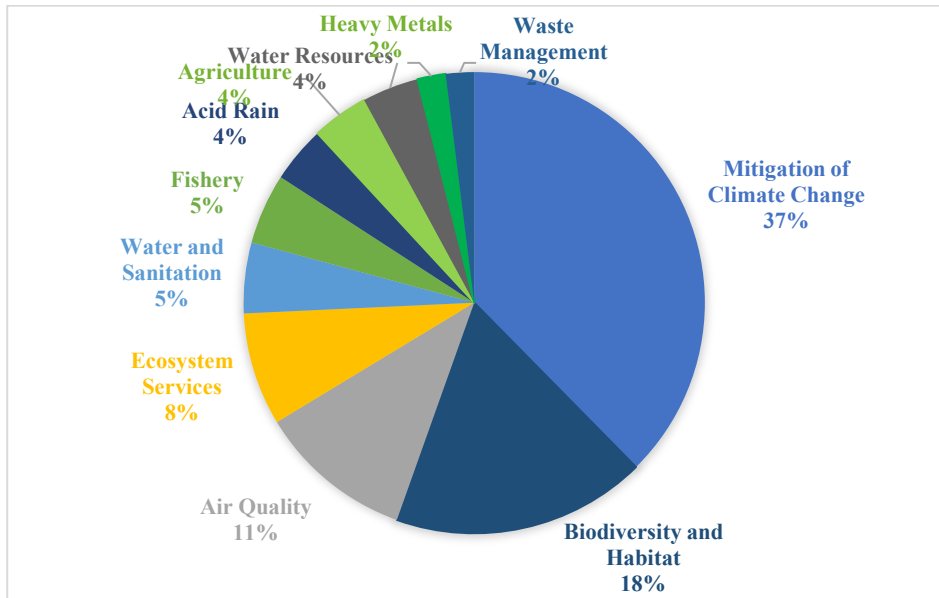

Figure 3: Environmental Performance Index Weighting Ratio (%)

Considering the weighting criteria that make up the index, it has been determined that climate change reduction of 37%, biodiversity, and habitat 10%, air quality 11%, and ecosystem services 8% have a large share. Other criteria are fisheries with 5% water and sanitation, 4% acid rain, agriculture and water resources, and 2% heavy metals and waste management.

The overall performance rankings show which countries are best addressing the environmental challenges facing each nation. Going beyond aggregate

scores and digging into data to analyze performance by issue category, policy objective, peer group, and country offers even greater value for policymakers (EPI, 2022).

5. Aim of Research

The aim of this study is to investigate the impact between academic studies covering green logistics keywords on the environmental performance indicators of countries.

6. Scope of Research

In the study, the number of publications of the 30 countries with the most publications on green logistics in WoS and Scopus databases and the environmental performance scores of these countries are included.

7. Research Design and Data Sources

In the study, two models were created in which the data obtained from the WoS database and the data obtained from the Scopus database were independent variables. In both databases, academic studies containing green logistics keywords between 2000-2022 were examined within the scope of countries, and the first 30 countries with the most publications to be used as independent variables are shown in Table 5. In this study, using 40 performance indicators in 11 categories as the dependent variable and covering 180 countries; The Environmental Performance Index 2022 (EPI 2022) is used, which scores countries according to their progress in improving environmental health, maintaining ecosystem vitality, and mitigating climate change (Wolf & et al., 2022). EPI was first piloted in 2006 and has projected an environmental performance score between 0-100 every two years since 2006. In the analysis of the study, whether the number of academic publications had any effect on EPI 2022 was tested with simple linear regression analysis. Regression is a statistical technique that involves estimating a dependent variable with the help of an equation created by making use of the independent variable or variables with a certain amount of random error. Although there are many regression techniques, simple linear regression aims to obtain a linear function for estimating one (independent variable) and the other (dependent variable) thanks to two variables, one dependent and one independent (Tan, 2016). Simple linear regression is formulated as follows:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon(1)$$

In Equation 1, β_0 represents the point where the line cuts the y axis, β_1 represents the slope of the line, ε represents the random error term, y represents the predicted (dependent variable), x represents the variable used

as the estimator (independent variable) (Küçüksille, 2017, Erkan, 2002).

Since it is not possible to reach the whole study population in the studies, it is possible to reach the desired information about the population parameters with a sample that will represent the study population. The predicted values at this point are represented as b_0 and b_1 . The estimated value of y is shown as $\hat{y}$ and the estimated equation is formulated as follows (Küçüksille, 2017):

$$\hat{y} = b_0 + b_1x(2)$$

In statistical studies, it is important that the data show normal distribution. The most important descriptive statistics representing normality are kurtosis and skewness measures. If the data is perfectly symmetrical, the arithmetic mean, mode and median will be equal to each other, and the skewness coefficient will be zero. If this equality is broken, the distribution will become skewed. The skewness coefficient can take values between $-\infty$ and $+\infty$. It is considered normal if the skewness measure takes values in the range of ± 3 (Karaathl, 2017). In the regression analysis, it is important that the data are in accordance with the normal distribution. Therefore, checking the normality of the data first is necessary for the reliability and validity of the regression analysis.

8. Data Analysis and Result

In the study, two simple linear regression models were established to examine the effect of the number of academic publications on the Environmental Performance Index 2022 (EPI 2022). These models are formulated as follows:

$$EPI = \beta_0 + \beta_1Wos + \varepsilon(3)$$

$$EPI = \beta_0 + \beta_1Sco + \varepsilon(4)$$

In Model 1 and Model 2, EPI Environmental Performance Index 2022 represents studies made with green logistics keywords at the country level in Wos Web of Science database, and studies made with green logistics keywords at country level in Sco Scopus database. The regression equation is shown in Equation 5:

$$y = b_0 + b_1x(5)$$

In the equation showing the regression equation, y Environmental Performance Index 2022 shows the studies conducted with the green logistics keywords at the x country level. Within the scope of the two models, firstly, the conformity of the data to the normal distribution was examined. The kurtosis and skewness values of the two models are shown in Table 7.

Table 7: Kurtosis and Skewness Values for Regression Models

Data	Test Type	Value	Standard Error	Data	Test Type	Value	Standard Error
WoS	Skewness	3,905	0,427	Sco	Skewness	4,323	0,427
	Kurtosis	17,039	0,833		Kurtosis	20,962	0,833
EPI	Skewness	-0,221	0,427	EPI	Skewness	-0,440	0,427
	Kurtosis	-0,709	0,833		Kurtosis	-0,796	0,833

As seen in Table 7, the variables Wos and Sco do not show normal distribution. The countries that broke the normality assumption in the WOS variable were China, Poland and Germany; It is determined that the countries that violate the normality assumption in the Sco variable are China, Germany and the USA. Univariate normal distribution has been tested and since it does not comply with the normality assumption, the logarithmic transformation method is used to transform these variables into normal distribution. Logarithmic transformations are divided into two: full logarithmic transformation and semi-logarithmic transformation. In the full logarithmic transformation, two variables, the independent variable and the dependent variable, are transformed logarithmically, while in the semi-logarithmic transformation, only one of the dependent or independent variables is transformed logarithmically (Eroğlu, 2017, Yavuz, 2009). The regression equation created for two different models to be established with two data sets transformed by taking their natural logarithm is shown in Equation 6:

$$y = b_0 + b_1 \log x(6)$$

After taking the logarithm of the dependent variable, the normality test was performed again in both models. Although the kurtosis and skewness values of the variables in both models are between ± 3 values, they should be standardized by dividing the skewness and kurtosis values by the standard error. The data obtained in this way (according to 5% significance level) should be between 1.96 and -1.96 (Karaatlı, 2017).

As a result of the examinations, it was seen that the number of studies in China and Poland in the model, in which the number of Wos studies was an independent variable, did not provide the 5% confidence interval even after the transformation, since the number of studies in China and Poland were extreme values. Therefore, data for China and Poland were excluded from this model. In the model in which the number of Sco studies is an independent

variable, it was observed that the number of studies from China did not provide the 5% confidence interval even after the transformation, due to the extreme value nature of the study numbers. In this way, data for China was excluded from this model. The results of kurtosis, skewness and confidence interval tests of the models established after these stages are shown in Table 8.

Table 8: Kurtosis, Skewness, and Confidence Interval Results

Data	Test Type	Value	Standard Error	Critical Value	Data	Test Type	Value	Standard Error	Critical Value
LnWoS	Skewness	0,659	0,441	1,494	LnSc	Skewness	0,348	0,434	0,801
	Kurtosis	0,021	0,858	0,024		Kurtosis	-0,391	0,845	-0,462
EPI	Skewness	-0,288	0,441	-0,653	EPI	Skewness	-0,105	0,434	-0,241
	Kurtosis	-0,626	0,858	-0,729		Kurtosis	-0,677	0,845	-0,801

When Table 8 is examined, it is seen that the kurtosis and skewness values are in the range of ± 3 , so the data for the two models are in accordance with the normal distribution. In addition, it was found that the critical values obtained by dividing the skewness and kurtosis values by the standard error ranged from 1.96 to -1.96, and the data conformed to the normal distribution. After this stage, regression analysis was deployed.

Table 9: Model 1 Regression and ANOVA Test Results

Model 1 (LnWoS)	R	R Square	Adjusted R Square	Standard Error	Signification
	0,094	0,009	-0,028	16,445	0,629
	Sum of Squares	Degree of Freedom	Average Square	F	Signification
Regression	64,625	1	64,625	0,239	0,629
Residue	7301,821	27	270,438	-	-
Total	7366,446	28	-	-	-

With the regression analysis, it was examined whether the independent variable had a semi-logarithmic effect on the dependent variable. According to the analysis results, it was determined that the significance value (0.629) was greater than 0.05, meaning that the variable did not have a significant effect. The number of published papers related to green logistics represents only -0,028 (-%028) effect on EPI.

Table 10: Model 2 Regression and ANOVA Test Results

Model 2 (LnSco)	R	R Square	Adjusted R Square	Standard Error	Sig.
	0,258	0,066	0,031	15,496	0,185
	Sum of Squares	Degrees of Freedom	Average Square	F	Sig.
Regression	444,648	1	444,648	1,852	0,185
Residue	6243,369	26	240,130	-	-
Total	6688,017	27	-	-	-

With the regression analysis, it was examined whether the independent variable had a semi-logarithmic effect on the dependent variable. According to the analysis results, it was determined that the significance value (0.185) was greater than 0.05, meaning that the variable did not have a significant effect. The number of published papers related to green logistics represents only 0,03 (%3) effect on EPI.

9. Conclusion and Suggestions

The Environmental Performance Index is an index that provides a summary of the sustainability status of countries. Businesses and industries operating in countries continue their activities in very similar environments due to the existence of factors such as commercial structure, competition, legal rules, and policies. In other words, if there is an environmentalist perspective in a country, all institutions and organizations operating in the country are affected by this structure and must design their activities according to this structure. In this sense, the Environmental Performance Index is important data reflecting the situation of countries in terms of green logistics.

In this study, the effect of the number of academic publications, which are representative of the green logistics perspectives of the countries, on the Environmental Performance Index was examined. It has started with the assumption that the studies on green logistics will have a positive effect on the Environmental Performance Index because the political, legal, and academic debates on a particular issue in a country will be systematically paralleled. However, because of the analysis, it was seen that academic studies had no effect on EPI. It is thought that this situation may be due to the fact that academic studies are not considered by policymakers, studies that are suitable for the sector are not carried out or the sector does not follow these studies, publications are made by considering academic concerns or the Environmental Performance Index does not adequately reflect the green logistics perspective.

23

This study is one of the first studies to measure the effect of the number of academic publications on the sectors. In this context, it has the potential to be expanded with different environmental indices or other variables that reflect the environmentalist perspective, by guiding future studies. In addition, it is possible to increase the databases used by differentiating them and to make an examination by deriving the number of keywords such as green supply chain and sustainable supply chain.

References

- Akar, İ. (2018). OECD Ülkelerinde Karbondioksit Emisyonu ile Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Chhabra, D., Singh, R. K., & Kumar, V. (2021). Developing IT-enabled performance monitoring system for green logistics: a case study. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 71(3), 775-789.
- Crippa M., Guizzardi D., Banja M., Solazzo E., Muntean M., Schaaf E., Pagani F., Monforti-Ferrario F., Olivier, J.G.J., Quadrelli, R., Risquez Martin, A., Taghavi-Moharamli, P., Grassi, G., Rossi, S., Oom, D., Branco, A., San-Miguel, J., Vignati, E. CO2 emissions of all world countries – JRC/IEA/PBL 2022 Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022.
- Erkan, N. (2003). Regresyon analizi ve ormancılıkta kullanımı. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 52(1), 57-76.
- Eroğlu, A. (2010). Çok değişkenli istatistik tekniklerin varsayımları. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri, 5, 207-230.
- Guo, X., Zhang, W., & Liu, B. (2022). Low-carbon routing for cold-chain logistics considering the time-dependent effects of traffic congestion. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 113, 103502.
- Karaatlı, M. (2006). *Verilerin Düzenlenmesi ve Gösterimi. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (Ed.: Şeref Kalaycı), Second Edition, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, Turkey.
- Küçükşille, E. (2017). Basit Doğrusal Regresyon. g. Kalaycı içinde. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 199-201.
- Liyanage, R., & Rupasinghe, T. (2016). An Analytical Model Formulation to Enhance The Green Logistics (GL) Operations: From The Perspective Of Vehicle Routing Problem (VRP). *American Journal of Engineering Research (AJER)*, 5(8), 294-299.
- McKinnon, A. (2010). *Environmental Sustainability-A new Priority for Logistics Managers*: McKinnon. A., Cullinane, S., Browne, M. & Whiteing, A.(eds.) Green Logistics-Improving the Environmental Sustainability of Logistics. Kogan Page. New Dehli, 3-30.
- Nikitakos, N. (2012). Green logistics: The concept of zero emissions port. *FME Transactions*, 40(4), 201-206.

- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri Global Climatic Changes and Their Probable Effect upon Turkey GÜ Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 47-65.
- Pieczyk, M., & Björklund, M. (2015). Green logistics, sustainable development and corporate social responsibility.
- Savaş, H. (2012). Tüketim Toplumu Çevre Performans İndeksi Ve Türkiye’nin Çevre Performansının İndekse Göre Değerlendirilmesi/Consumer Society Environmental Performance Index and Evaluation of Environmental Performance for Turkey According to Environmental. *Journal of History Culture and Art Research*, 1(4), 132-148.
- Scholl, J., Boysen, N., & Scholl, A. (2023). E-platooning: Optimizing platoon formation for long-haul transportation with electric commercial vehicles. *European Journal of Operational Research*, 304(2), 525-542.
- Shang, K. C., Lu, C. S., & Li, S. (2010). A taxonomy of green supply chain management capability among electronics-related manufacturing firms in Taiwan. *Journal of Environmental Management*, 91(5), 1218-1226.
- Tan, Ş. (2016). *SPSS ve Excel Uygulamalı Temel İstatistik 1*. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Ubeda, S., Arcelus, F. J., & Faulin, J. (2011). Green logistics at Eroski: A case study. *International Journal of Production Economics*, 131(1), 44-51.
- Wolf, M. J., Emerson, J. W., Esty, D. C., de Sherbinin, A., & Wendling, Z. A. (2022). Environmental Performance Index. Yale Center for Environmental Law & Policy: New Haven, CT, USA.
- Yangınlar, G., & Sarı, K. İşletmeleri Yeşil Lojistik Uygulamalarına Zorlayan Sebepler Üzerine Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 101-121.
- Yavuz, S. (2009). Regresyon analizinde doğrusala dönüştürme yöntemleri ve bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 165-179.
- Yontar, E. (2022). Assessment of the logistics activities with a structural model on the basis of improvement of sustainability performance. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(45), 68904-68922.
- Zowada, K. (2020). Green logistics: The way to environmental sustainability of logistics. Empirical evidence from Polish SMEs. *European Journal of Sustainable Development*, 9(4), 231-231.
- Zuo, X., Hua, H., Dong, Z., & Hao, C. (2017). Environmental performance

“The Effect of Green Logistics Studies on Environmental Performance”, Hakkı Özbaş ve Muhammed Turgut, ss. 1- 26.

index at the provincial level for China 2006–2011. *Ecological Indicators*, 75, 48-56.

There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.

Ethics committee approval is not required for this study.

No financial support has been received for this article.

We would like to thank the anonymous reviewers for their constructive and constructive comments throughout the article process and the editorial team for their contribution to the process management.

Aşağıda adı belirtilen çalışmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çalışma etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. Veriler umuma açık platformlardan elde edilmiştir.

07.02.2025

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Turgut

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı ÖZBAŞ

The Effect of Green Logistics Studies on Environmental Performance

Yeşil Lojistik Çalışmalarının Çevresel Performans Üzerindeki Etkisi

**Crisis Management Measures in Educational Process Management During the
Pandemic**

G.A. Seydullaeva

candidate of philological sciences, associate professor of the International Educational Corporation Kazakhstan, Almaty, e-mail: g.a.seidullaeva@mail.ru
Orcid: 0000-0002-2437-9321

Zh.M. Zhampeisova

candidate of philological sciences, associate professor of the International Educational Corporation Kazakhstan, Almaty, e-mail: zzhampeysova@mail.ru
Orcid: 0000-0002-9961-5069

M. Myrzabekova

Associate Professor, Doctor of the School of Foreign Languages Ankara Hacı Bayram Veli University Russian Studies Advisor Türkiye, Ankara, e-mail: melekmaiya19@gmail.com
Orcid: 0000-0003-2396-1042

Year: 2025 Summer

Number: 13

Volume: 1

pp: 27-46.

Makalenin Geliş Tarihi: 07/02/2025

Kabul Tarihi: 02/06/2025

Makalenin Türü: Araştırma makalesi

Doi: 10.5281/zenodo.15663198, <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663198>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş, telif devir belgesi ve intihal içermediğine ilişkin rapor ve gerekliyse Etik Kurulu Raporu sisteme yüklenmiştir. / This article was reviewed by at least two referees, a copyright transfer document and a report indicating that it does not contain plagiarism and, if necessary, the Ethics Committee Report were uploaded to the system.

Crisis Management Measures in Educational Process Management During the Pandemic

G.A. Seydullaeva
Zh.M. Zhampeisova
M. Myrzabekova

Abstract

The COVID-19 pandemic has had a significant impact on all areas of life, including the education system. In the context of global uncertainty and rapid digitalization, educational institutions have faced new challenges that require prompt and effective solutions. Anti-crisis management of the educational process has become a necessary condition for ensuring its continuity and quality. The pandemic has provided a unique opportunity to analyze the education infrastructure in real time as part of crisis management. Anti-crisis management in the education process during the COVID-19 pandemic using a survey of university management as an example is considered in this article. The methodology research includes semi-structured interviews, which allows for a deeper understanding of the managers' experience and the connection between crisis management and the sustainability of education systems. The main focus is on the strategies used to maintain the quality of education, as well as the adaptation of new technologies and teaching methods in unforeseen circumstances. The results of this study can serve as a basis for further changes in the policies and practices of educational institutions' management, as well as help develop recommendations for increasing their resilience to future crises, which is a pressing issue in the modern world.

Keywords: Educational process, anti-crisis management, pandemic, adaptation, distance learning, quality of education.

Pandemi Esnasında Eğitim Süreci Yönetiminde Kriz Yönetimi Önlemleri

Öz

COVID-19 salgını, eğitim sistemi de dahil olmak üzere yaşamın tüm alanlarında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Küresel belirsizlik ve hızlı dijitalleşme bağlamında, eğitim kurumları hızlı ve etkili çözümler gerektiren yeni zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Eğitim sürecinin kriz karşıtı yönetimi, sürekliliğini ve kalitesini sağlamak için gerekli bir koşul haline gelmiştir. Pandemi, kriz yönetiminin bir parçası olarak eğitim altyapısını gerçek zamanlı olarak analiz etmek için benzersiz bir fırsat sağlamıştır. Bu makalede, bir örnek olarak üniversite yönetimi anketi kullanılarak COVID-19 salgını sırasında eğitim sürecinde kriz karşıtı yönetim

ele alınmaktadır. Metodoloji araştırması, yöneticilerin deneyiminin ve kriz yönetimi ile eğitim sistemlerinin sürdürülebilirliği arasındaki bağlantının daha derin bir şekilde anlaşılmasını sağlayan yarı yapılandırılmış görüşmeleri içerir. Ana odak noktası, eğitim kalitesini korumak için kullanılan stratejilerin yanı sıra öngörülemeyen koşullarda yeni teknolojilerin ve öğretim yöntemlerinin uygulanmasıdır. Bu çalışmanın sonuçları, eğitim kurumlarının yönetim politikalarında ve uygulamalarında daha fazla değişiklik yapılması için bir temel oluşturabilir ve modern dünyada acil bir sorun olan gelecekteki krizlere karşı dayanıklılıklarını artırmak için öneriler geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Anahtar kelimeler: Eğitim süreci, kriz karşıtı yönetim, pandemi, uyum, uzaktan eğitim, eğitim kalitesi.

1. Introduction

The COVID-19 pandemic has had a significant impact on all spheres of life, including the education system. In the context of global uncertainty and rapid digitalisation, educational institutions have faced new challenges that require prompt and effective solutions. The development of intercultural communications and the threat of the spread of coronavirus entail a change in value orientations, and therefore a change in the role and place of education in the life of society [1].

The relevance of the topic of anti-crisis management of the educational process in pandemic conditions is due to the fact that traditional methods and approaches to learning have been seriously threatened. The transition to distance learning required the development of new models, tools and technologies that ensure effective interaction between students and teachers. Crisis situations require not only a quick response, but also planning for long-term changes in educational policy, which makes the study of this topic particularly important.

Thus, the study of anti-crisis approaches in the management of the educational process will allow not only to overcome the current difficulties, but also to lay the foundation for sustainable development of educational systems in the future. This topic has become particularly important in the light of the global challenges the world is facing. The COVID-19 pandemic has disrupted the usual order of life and work of educational institutions, jeopardising the efficiency of the educational process. In a short period of time, higher education institutions had to adapt to the new conditions, which required considerable efforts and innovative solutions. The experience of previous years shows that such crisis situations can be repeated, and the development of effective anti-crisis mechanisms in education management

becomes an urgent necessity.

This study aims to analyse the strategies, tools and methods that can ensure a smooth educational process in conditions of instability. The importance of the study lies in its practical value: the identified successful examples and approaches can be used to formulate recommendations for preparing higher education institutions for potential crisis situations. This will not only minimise their negative consequences, but also improve the overall sustainability of the educational system.

The COVID-19 pandemic was a huge challenge for the global community, affecting every sphere of life, and the crisis was particularly acute in the education system. In the context of global uncertainty, when the closure of educational institutions and the transition to distance learning became commonplace, higher education institutions faced many new challenges that required prompt and effective solutions. Anti-crisis management of the educational process, which until then had developed slowly and was only partially represented, in the dramatically changed conditions became necessary to ensure the continuity and quality of the educational process. This period provided a unique opportunity to assess the functioning of higher education infrastructure, actively transforming under the pressure of new requirements, and to analyse it as an important element of crisis management in real time.

30

The COVID-19 pandemic caused the largest disruption of education systems in world history. According to UNESCO, more than 1.5 billion students in 165 countries were unable to attend classes due to the spread of the disease [2]. As a result, the higher education sector was one of the hardest hit globally, but also one that was ready for most processes to move online. The pandemic prompted the global academic community to pay attention to new methods of providing educational services, including distance and online learning, which accelerated the transformation of the RK higher education system. The Decree of the President of the RK "On the introduction of a state of emergency in the Republic of Kazakhstan" of 15 March 2020 banned attendance at educational institutions [3].

2. Literature review

In recent years, the scientific community has paid more attention to the challenges of education in crises such as the COVID-19 pandemic. Educational institutions have been faced with the need to adapt teaching methods and approaches in order to maintain the quality of education. One

of the key aspects addressed in the literature is the transition to distance learning. According to Gozman L.Y., distance technologies provide unique opportunities for educational institutions, but require new skills and adaptation from teachers and students [4]. Trofimova I.N.'s research also emphasises the need for training for effective use of online resources [5].

In addition, it is necessary to consider the aspects of management of educational processes in crisis conditions. Thus, D.I. Akaev discusses the methods of crisis management that help to maintain the continuity of the educational process and support the psychological health of students in conditions of isolation [6]. Kazakova T.V. and Gorshkova L.A. propose a model of crisis management that includes elements of flexibility and adaptability, emphasising that successful management in pandemic conditions requires constant monitoring and risk assessment [7].

Another important aspect is the impact of the pandemic on the psycho-emotional state of students. According to O.V. Kononykhina, stressful situations related to the transition to distance learning can negatively affect students' academic performance and motivation [8]. Her conclusions are supported by M.S. Fabrikant's study, which considers students' adaptation strategies in new forms of learning [9].

It is also important to take into account the social aspects of education in the crisis period.

A.R. Zenkov notes that the pandemic has increased social inequalities in access to quality education, which requires the development of special support programmes by educational institutions [10]. This is also related to the need for crisis management in education.

The analysis of international experience shows that many foreign studies emphasise the importance of flexibility of educational systems. For example, the work of Pischerskaya demonstrates that the rapid introduction of online learning in China made it possible to minimise the negative effects of the pandemic on the education system [11]. This confirms that crisis management should include not only response to challenges, but also strategic planning of future changes.

Thus, the literature on the topic of anti-crisis management of the educational process in pandemic conditions shows the diversity of approaches and solutions, which confirms the importance of a comprehensive and systemic analysis of this problem.

Based on the literature review and analysis of existing studies, several

hypotheses can be put forward regarding crisis management of the educational process in the COVID-19 pandemic. These hypotheses serve as a guideline for further investigation and testing in the course of the study.

3. Aim of Study

The aim of this study is to analyse the crisis management of the educational process in the COVID-19 pandemic and to identify effective strategies and methods used by higher education institutions to ensure the quality of education in the context of global uncertainty and digitalisation. It is expected that the results of the study will help to identify best practices and develop recommendations for educational institutions, which will not only help to cope with current crises, but also increase the resilience of educational systems to future challenges. The contribution of the study lies in the formation of a comprehensive approach to crisis management in education, as well as in the provision of science-based recommendations that can be used to optimise educational processes in conditions of instability.

The transition to distance learning in pandemic conditions improves the accessibility of educational services, but requires significant adaptation on the part of both teachers and students. This is confirmed by the research of L.Y. Gozman, who argues that distance technologies open new opportunities for education, but their effective use requires changes in the skills of participants in the educational process.

Anti-crisis management in the sphere of education, including elements of flexibility and adaptability, has a positive impact on preserving the quality of the educational process in conditions of global uncertainty. This is supported by many authors, such as Akaev D.I. and Kazakova T.V., who note the importance of continuous monitoring, risk assessment and the ability of educational institutions to adapt to new conditions.

Psycho-emotional state of students in the conditions of distance learning has a significant impact on their academic performance and motivation, which requires the development and implementation of anti-crisis strategies aimed at psychological support of learners. Studies, such as the works by Kononykhina O.V. and Fabrikant M.S., confirm that stress caused by the transition to online learning can have a negative impact on students' motivation and academic performance.

The COVID-19 pandemic exacerbated social inequalities in access to quality education, which required educational institutions to introduce additional support measures aimed at reducing these inequalities. A.R.

Zenkov stresses that the crisis period became a catalyst for the development of such programmes.

The flexibility of educational systems, as shown in international experience, can significantly mitigate the effects of a crisis, while successful crisis management requires not only operational action but also long-term strategic planning. This conclusion is supported by the work of Pischerska, who analyses the introduction of online learning in China as an effective response to the pandemic.

Thus, the hypotheses put forward are based on existing theoretical approaches and research in the field of crisis management of the educational process in pandemic conditions. These hypotheses will be tested and analysed in the course of the research to find out their validity and impact on the development of the educational system in the conditions of global uncertainty.

4. Scope and Methodology

In this study, several data collection methods including interviews, surveys and questionnaires were used to analyse the crisis management of the educational process in the COVID-19 pandemic. The study is based on data collected through semi-structured interviews with higher education managers and feedback from students and lecturers. The number of respondents in the main population was 2 heads of higher education institutions, 70 students and 30 lecturers. The sampling method was purposive, taking into account the diversity of educational institutions and their experience in organising distance learning in pandemic conditions.

A questionnaire was used to collect data, including questions related to key aspects of crisis management, implementation of new educational strategies and quality assessment of distance learning. The questions were designed to provide in-depth analyses of the strategies and approaches used. Semi-structured interviews allowed data to be collected in a standardised format, which simplified the process of comparing and analysing information. A thematic analysis method was also used to identify the main themes and categories that recurred in the respondents' answers and to structure the information obtained for further analysis.

Additionally, surveys and questionnaires of students and teachers provided a more complete picture of the perception of the educational process and the effectiveness of the implemented crisis management strategies. These data were used to assess how well educational institutions

coped with the transition to distance learning, as well as to identify problems and suggestions for improving the process.

The thematic analysis method was chosen for data processing as it was most suitable for identifying key themes and categories in respondents' answers. This allowed structuring the information and in-depth data analysis, which ensures reliable and valid research results.

5. Models

This study proposes a dynamic model that takes into account the key components of educational management during crises. The model includes organisational, technical, psychological measures and the influence of the external environment, which are integrated into a single system.

To analyze the effectiveness of anti-crisis measures in managing the educational process during a pandemic, a model of dynamic adaptation of the educational system (DAES) is proposed.

Symbolic model:

DAES = f(Org. measures, Tech. measures, Psychological measures, External environment)

- Org. measures – organizational changes (flexible schedule, distance learning formats);
- Tech. measures – technological infrastructure (platforms, digital tools);
- Psychological measures – psychological and pedagogical support (adaptation of students and teachers);
- External environment – pandemic factors (restrictions, morbidity, economic situation).

6. Hypothesis

The hypotheses of the study are based on the analysis of current research papers on education in crises and theories of crisis management. They suggest that the effectiveness of crisis management depends on the combined effects of adaptive learning systems, technological infrastructure, psychological support, and external constraints. The null hypotheses question the significance of these factors.

7. Findings and Interpretation

Heads of higher education institutions noted that the introduction of quarantine had a significant impact on educational institutions, forcing them to adapt to new conditions of educational services. The pandemic was not only a crisis, but also a kind of catalyst for change in the higher education

system. Universities had to revise their usual teaching methods and introduce new digital technologies, which created both challenges and opportunities for the development of educational processes. The first reaction to the coronavirus was quick: the Ministry of Education and Science sent letters recommending universities to provide distance learning for students. These recommendations led to the issuance of orders to establish coordination groups to ensure full operation of educational institutions during the pandemic, to switch to distance learning technologies, to ban mass events and business trips, and to strengthen control over the system of passes to dormitories.

With the transition to distance learning, universities are faced with the need to make online resources and digital platforms available to students and teachers. Virtual classrooms, videoconferences and interactive materials became an integral part of the educational process. Flexible class and exam schedules were introduced to accommodate individual student needs. However, not all teachers and students had the technical capabilities for effective distance learning, which became one of the main challenges.

Initially, teachers and students experienced difficulties in quickly adopting new learning formats. For example, many teachers did not have sufficient experience with digital platforms, which could reduce the quality of education in the first months of the pandemic. However, the situation improved significantly thanks to the recommendations of the Ministry of Education, as well as the adaptation of all actors involved in the learning process. The opportunity for students and teachers to familiarise themselves with new platforms and methods gradually emerged. The introduction of flexible online learning formats enabled universities to create more comfortable conditions for students, for example, allowing them to adjust their own schedules within the programmes offered.

One of the negative aspects of distance learning was the reduction of face-to-face contacts, which led to a deterioration of communication between students and lecturers. This is confirmed by the results of surveys, where almost 60% of students noted the lack of face-to-face communication as the main disadvantage of online learning, and 27% emphasised that they lost the feeling of belonging to the student group. In addition, social distance had an impact on the psychological state of the participants of the educational process. Teachers and students reported a decrease in motivation and deterioration of emotional state, which, in turn, affected academic

performance and engagement in the learning process.

The psycho-emotional state of the participants of the educational process has also changed significantly. To keep students motivated and engaged, universities organised consultations with psychologists, stress management trainings and activities to support emotional well-being. However, isolation and lack of live interaction has led to a decline in motivation and mental health for many students and lecturers. Research has shown that this transition has also affected the corporate culture of universities, which is an important element of student socialisation. For example, first-year students who were used to face-to-face interaction with lecturers and their peers faced problems in establishing contacts, which affected their integration into the university community.

Most universities tried to minimise these negative aspects by creating additional forms of support, including online events and trainings organised for students and teachers. Despite this, the issues of psychological adaptation remained important and needed to be addressed at the level of educational institutions and the state.

According to the results of surveys and interviews, universities used several criteria to assess the effectiveness of implemented crisis management strategies. These included student performance, feedback from participants in the educational process, student engagement, examination results and quality of technical support. Regular surveys helped universities to promptly make changes in the educational process and eliminate problems. For example, many universities responded quickly to technical failures in the systems and provided additional webinars for teachers on the use of new platforms.

One of the main trends identified in the survey was the growing popularity of online learning, which has become an integral part of further development of the higher education system. The introduction of online learning formats required teachers to master new methods, as well as to adapt teaching techniques to the distance format. Higher education leaders note that the quality of education at the beginning of the pandemic suffered due to the inexperience of both teachers and students in using new technologies. At the same time, they emphasise that the transition to the online format has opened up new opportunities for improving the educational process, such as increased accessibility of learning and the introduction of hybrid models.

In addition, in response to the challenges posed by the pandemic, many universities began to develop and introduce more affordable short-term educational courses, reflecting the changing needs of modern society and the labour market. This led to a growing interest in short-term educational programmes and courses that allowed for faster mastery of in-demand occupations. With the global changes in the labour market, there is a need for flexibility and speed in acquiring knowledge, which makes short courses attractive to students.

In terms of educational formats, the university introduced several types of learning: asynchronous, synchronous and blended learning. Asynchronous learning allowed students to study at their own convenience, synchronous - with simultaneous participation of teachers and students, and blended format combined both methods. All these formats allowed to significantly increase the flexibility of the educational process and meet the needs of different groups of students.

The main problems faced by HEIs in the transition to online learning were technical difficulties, such as lack of equipment and problems with Internet connection, as well as lack of methodological training of teachers to teach in the new conditions. The majority of teachers experienced significant difficulties in mastering the new technologies, which negatively affected the quality of the teaching process. This required active support for teachers and students, including training on digital tools and distance learning platforms.

37

According to the results of the surveys, teachers can be divided into four groups. The first group is teachers who are categorically against the use of distance learning format. They do not believe in its effectiveness and believe that it cannot replace face-to-face teaching. The second group are teachers who have actively used digital technologies and have successfully adapted to the online format. The third group are teachers who used a limited amount of technology before the pandemic but quickly adopted new tools. The fourth group are teachers who were unable to adapt to the new environment and remained within the distance learning format.

In addition, the study revealed the importance of developing specific programming skills and creating effective online courses that can fully replace traditional forms of education. Universities note that need to combine the efforts of IT specialists and educators to create such programmes. In order to develop quality online courses, it is important to take into account the requirements of students and teachers, as well as to be

oriented towards modern educational standards.

The pandemic has also significantly increased attention to the psychological well-being of students and teachers. The online learning format, despite its advantages, generally did not contribute to the creation of the usual social atmosphere of educational institutions, which negatively affected the psycho-emotional state of participants in the educational process. Teachers noted that many students, isolated from the usual social environment, experienced difficulties in adapting to the new learning format, which affected their academic performance and engagement. Psychological stress caused by the need to study under conditions of uncertainty also affected students' motivation and their ability to learn independently.

Studies have shown that one of the main factors affecting the psychological state of students was the lack of habitual structure and live communication with teachers and classmates. To solve these problems, universities introduced special measures aimed at maintaining the psycho-emotional state of students and teachers. Such measures include consultations with psychologists, trainings on stress management and mental health support, as well as online sessions on students' social adaptation, especially for first-year students.

One of the conclusions of the study is that successful adaptation to distance learning largely depended on the extent to which universities were ready to introduce innovative approaches in the educational process. Many universities in Kazakhstan, despite the difficulties and risks, were able to quickly restructure the educational process to meet the new requirements. For example, some institutions started using online course platforms that offered flexible schedules and personalised learning trajectories, which allowed students to continue their studies even in isolation.

However, as the survey among students and teachers showed, at the beginning of the pandemic not all participants in the educational process were ready for such changes. Technical problems such as unstable Internet connections, lack of equipment, and the need to adapt to new teaching methods were the main obstacles to a successful transition to distance learning. In particular, students who lacked the necessary technical support found it difficult to participate in online courses. This was especially true for students from rural and remote regions where access to quality internet remained limited.

In addition, an important point is that many teachers were not prepared for distance learning. The higher education system in Kazakhstan had long adhered to traditional teaching methods, and the sudden transition to digital learning required considerable effort from educators to master new technologies and methods. Even those teachers who already had experience with digital tools found it difficult to fully apply online methods. This also affected the quality of the learning process, especially in the first stages of the introduction of distance learning.

To address these problems, universities offered additional courses for teachers aimed at mastering new pedagogical technologies and platforms for online learning. Trainings were held on using virtual classrooms, creating and distributing online materials, and organising effective interactions between students and teachers in distance format. This allowed teachers to adapt more quickly to the new reality and improve the quality of teaching.

Analysis of the results of the surveys conducted among students showed that the majority of them had a positive attitude to the idea of introducing online learning, despite the initial difficulties. Particularly high interest was shown in hybrid formats, which combined elements of synchronous and asynchronous learning, as well as gave the opportunity to independently adjust the pace of learning depending on the student's individual needs and schedule.

It should not be forgotten that the COVID-19 pandemic had a significant impact on the system of assessment and control of knowledge. In the conditions of distance learning, universities were forced to revise the methods of student assessment. For example, traditional examinations were replaced by online tests, homework through specialised platforms, and alternative forms of control, such as project work or presentations. This allowed maintaining the quality of student assessment, but also revealed the need to further improve the methods of control in the remote learning environment.

In addition to the technical and methodological challenges faced by universities, organisational efforts were no less important for the successful transition to distance learning. Universities created special teams to quickly respond to emerging problems, providing continuous support for both teachers and students. These measures made it possible to minimise the negative effects of the pandemic on the educational process, as well as to create the necessary conditions to ensure that learning remained high-

quality and accessible to all categories of students.

A notable trend identified in the course of the study was the increasing role of the individualised approach in learning. In the context of the pandemic, many universities began to develop systems of personalised education that focused on the individual needs and characteristics of each student. This included the creation of flexible learning paths, choice of learning pace, and the ability to select learning materials that better suit individual learning styles.

In addition, an important result of the study is the identification of the positive impact of the introduction of distance learning technologies on the teaching staff. Teachers who have learnt new tools have become more open to using technology in their future courses, as well as to improve the effectiveness of the teaching process. This process was an important step in the long-term transformation of higher education in Kazakhstan, aimed at improving the quality of education and providing more opportunities for students.

In summary, it can be said that the COVID-19 pandemic was not only a serious challenge for the higher education system in Kazakhstan, but also an important catalyst for change. The measures taken, such as the introduction of distance and hybrid learning, the development of digital technologies and improved methodological training of teachers, have significantly changed the educational landscape. These changes can form the basis for further improvements in the education system aimed at wider access and higher quality of knowledge.

8. Discussion

The results of our study show that the COVID-19 pandemic has had a significant impact on the higher education system in Kazakhstan, causing fundamental changes in educational processes and the behaviour of participants in the educational process. Previously habitual forms of education were forced to quickly adapt to distance and blended learning. It is therefore worth considering our findings in the context of other studies and analysing the various factors that may have influenced the findings.

Firstly, the study showed that many students faced difficulties in adapting to distance learning. According to the surveys, one of the main problems pointed out by students was the lack of live communication, which certainly affected their motivation and academic performance.

At the same time, our survey revealed that many students and

teachers mentioned positive aspects such as the development of self-organisation and flexibility of learning, which allows students to receive education at a convenient time and place.

It is also interesting to note that many teachers noted a positive effect from the introduction of distance learning, which is related to the renewed role of the teacher. Teachers became not just lecturers, but tutors and counsellors, which allowed them to improve their methodological approaches. This phenomenon can be seen as a significant positive change that has long-term prospects for improving the quality of education.

Nevertheless, the results of our study show that not all teachers were ready for such changes. About 5-10% of teachers could not adapt to the new conditions of distance learning.

Thus, the results of the study confirm the need for further preparation of teachers and students for distance and blended learning, as well as the importance of developing infrastructure to support the educational process in crisis situations. This requires the development of specialised courses on digital technologies for teachers and students, as well as the improvement of the technical base for online classes.

In addition, it is worth noting the importance of psychological support for both students and teachers. According to our study, many participants of the educational process experienced significant psychological difficulties in conditions of isolation. This is confirmed in studies conducted in different countries, where an increase in stress and anxiety among students and teachers during the pandemic was also recorded. Psychological support, organisation of trainings on stress management and psycho-emotional state become important aspects of educational institutions in crisis conditions.

In conclusion, the results of our study show that despite all the difficulties and challenges caused by the COVID-19 pandemic, Kazakhstan's higher education institutions were able to adapt to the new conditions. Nevertheless, to further improve the quality of distance and blended education, additional efforts are needed to improve the digital infrastructure, faculty development and the introduction of psychological support systems.

9. Conclusion

The COVID-19 pandemic has significantly affected all aspects of human endeavour and higher education was no exception. In a short time, higher education institutions were forced to switch to distance or blended

learning. Quarantine measures introduced to contain the spread of the virus required radical changes in the forms and methods of teaching, ways of interpersonal interaction and systems of educational process organisation. The introduction of new learning formats has revealed both challenges and opportunities for further educational development.

According to the interview responses of the managers, higher education institutions in Kazakhstan have had to introduce distance learning using various web servers, platforms, resources and social networks in a relatively short period of time. This process required significant efforts from all participants of the educational process, but also opened new horizons for educational technologies and flexibility of the learning process.

The results of the survey indicated psychological problems among students, in particular, lack of live communication, inability to retake missed practical classes, significant increase in tasks, lack of time to complete assignments, obligations to fulfil family responsibilities, and limited access to a computer, as parents were also transferred to remote work. Teachers, in turn, noted difficulties in individual counselling of students, increased time for correspondence, and the need for more detailed explanation of assignments in the online format.

Nevertheless, according to the survey results, among the positive aspects of using distance learning, the overwhelming majority of respondents noted that the quality of distance education was not inferior to that of face-to-face education. Students emphasised the development of self-organisation and the convenience of learning anytime and anywhere, as well as equal access to educational resources regardless of place of residence, health or social status. Teachers, in turn, saw a renewed role for themselves as mentors and counsellors, which contributed to their professional growth and development.

Thus, the COVID-19 pandemic was a serious test for the education system, revealing the need for prompt and effective crisis management. The strategies applied by universities have shown their effectiveness in ensuring the continuity of the educational process and can serve as a useful experience for other educational institutions facing similar challenges in the future. An important conclusion is the need for further development and integration of digital technologies into the educational process, which will increase the flexibility and adaptability of the education system in the face of future crises.

10. Recommendations

For educational institutions:

- Develop and implement specialised programmes to train teachers in the use of online platforms and digital technologies to deliver quality distance and blended learning.

- Provide students with access to necessary technical facilities such as stable internet and modern computers, especially for students from remote regions and socially vulnerable groups.

- Strengthen psychological support for students and teachers, including the organisation of stress resistance trainings, online consultations with psychologists and activities aimed at improving the emotional state of participants in the educational process.

- Continue to develop and integrate elements of gamification and adaptive learning to increase student motivation and engagement and to personalise the educational process.

- Improve the quality and accessibility of technical support for students and faculty, including the establishment of 24/7 services to resolve technical problems.

For educators:

- Master new online methodologies and digital tools to ensure a high level of teaching quality in a distance learning environment.

- Use blended learning formats to provide a balance between synchronous and asynchronous learning, and integrate a variety of multimedia for deeper learning.

- Develop skills in organising virtual tutorials and communicating with students to provide a personalised approach to learning.

For students:

- Develop self-organisation and independent learning skills that will enable you to cope effectively with assignments in distance and blended learning environments.

- Actively use online resources and educational platforms to expand knowledge, regardless of the learning format.

- If necessary, seek help from teachers and psychologists to solve problems with the learning process or psycho-emotional state in a timely manner.

For educational researchers:

- To investigate the impact of distance and blended learning on students' long-term academic performance, especially in the context of different social and economic contexts.
- To explore the psycho-emotional aspects of distance learning, and to develop effective methods to support students and faculty experiencing stress and anxiety.
- Evaluate the role of new technologies such as artificial intelligence, virtual reality and gamification in creating effective educational processes in crises.
- To investigate the influence of technical and methodological factors on the quality of distance education, and to develop recommendations for improving educational infrastructure in the context of global challenges.

References

- Akaev, D. I. Osobennosti izmenenija psihicheskogo zdorov'ja studentov v period pandemii COVID-19 / D. I. Akaev, M. I. Matjuhina. – Tekst : neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. – 2021. – № 5 (347). – S. 116-118. – URL: <https://moluch.ru/archive/347/78035/>
- Çağlayan, Orhan (2023) Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Sonçağ Yayıncılık, Ankara.
- Gozman L. Ja., Shestopal E. B. Distancionnoe obuchenie na poroge XXI veka. Rostov-n/D.: Mysl', 1999. 368 s.
- COVID-19 i Vysshee obrazovanie: Otuchit'sja ot prezhnih navykov radi sozdaniya sistemy obrazovaniya na budushhee. URL: <https://www.un.org/ru/120159>
- Fabrikant M. S. Ot obucheniya v pandemiju k obucheniju pandemii: koping-strategii v oficial'nyh materialah vedushhih rossijskih i mirovyh universitetov // Monitoring obshhestvennogo mnenija: jekonomicheskie i social'nye peremeny. 2022. № 6. S. 108-129. <https://doi.org/10.14515/monitoring.2022.6.2280>
- Kazakova T. V., Gorshkova L.A. Adaptivnost', dinamichnost', gibkost' – glavnye faktory obespecheniya ustojchivosti organizacii v uslovijah neopredelennosti // Kreativnaja jekonomika. – 2022. – Tom 16. – № 5. – S. 1911-1924. – doi: 10.18334/ce.16.5.114693.
- Myrzabekova M. Zh., Akhmetova N.A. Virtual excursion as an innovative method of distance learning of Russian as a foreign language Methodology of digital didactics: modern approaches to teaching in Russian: collection of scientific articles on the materials of the International Pedagogical Forum / edited by M.M. Shalashova, N.N. Sheveleva. - M.: "PARADIGMA", 2020. - 87 p.
- O. V. Kononyhina, Motivacija studentov pri distancionnom obuchenii. International Journal of Humanities and Natural Sciences, vol. 2-1 (53), 2021. DOI:10.24412/2500-1000-2021-2-1-107-111
- Pishhetskaja E. N., Sharenkova T.A., Filippova V.P. Obrazovatel'naja politika Kitaja v period pandemii // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2023. – № 4.; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=32755>
- Trofimova I. N. – Podgotovka kadrov dlja cifrovoj jekonomiki: tekushhie problemy i celevyje orientiry // Sociodinamika. – 2020. – № 10. DOI: 10.25136/2409-7144.2020.10.33619 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=33619

Ukaz «O vvedenii chrezvychajnogo polozheniya v Respublike Kazahstan». URL:
https://www.inform.kz/ru/v-kazahstane-vvedeno-chrezvychaynoe-polozhenie_a3625149/Zenkov A.R. Obrazovanie v usloviyah pandemii: vozmozhnosti i ogranicheniya cifrovogo obuchenija. Analiz i prognoz. Zhurnal IMJeMO RAN, 2020, № 3, ss. 51-64. DOI: 10.20542/afij-2020-3-51-64

MAKALE BAŞLIĞI	Crisis Management Measures in Educational Process Management During the Pandemic
SORUMLU YAZAR	Maiya MYRZABEKOVA
1. Yazarlık hakkı aşağıdaki tabloda sunulan kriterlerden en az 3 tanesinde katkıda bulunmuş olmayı gerektirir. 2. Tüm yazarların makale taslağını hazırlamaları veya içerik açısından önemli entelektüel ve eleştirel inceleme yapmaları zorunludur. 3. Makalenin baskıdan önceki son versiyonunun onaylanması tüm yazarların sorumluluğundadır. 4. Tüm yazarların ilk 3 maddede belirtilen koşulları karşılamaları zorunludur. 5. Belirtilen katkı sayısı ve koşulları karşılamayan kişiler makalenin son bölümünde "Teşekkür" başlığı altında belirtilmelidir. 6. Bu kurallar Council of Science Editors (CSE) ve International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) kılavuzları çerçevesinde oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için: http://www.councilscienceeditors.org/i4a/pages/index.cfm?pageid=3376 www.icmje.org/ethical/1author.html	

KATKI TÜRÜ	AÇIKLAMA	KATKIDA BULUNANLAR (İsmi ilk harfi. Soyisim şeklinde: Örn: M. Yılmaz)
FİKİR/KAVRAM	Araştırma ve/veya makale için fikir ya da hipotezin oluşturulması	G. Seydullaeva: %33 Zh. Zhampeisova, %33 M. Myrzabekova %33
TASARIM VE DİZAYN	Sonuçlara ulaşmak için yöntemlerin planlanması	G. Seydullaeva: %33 Zh. Zhampeisova, %33 M. Myrzabekova %33
DENETLEME/DANIŞMANLIK	Proje ve makalenin organizasyonu ve seyrinin gözetimi ve sorumluluğu	G. Seydullaeva: %25 Zh. Zhampeisova, %25 M. Myrzabekova %50
KAYNAKLAR	Proje için hayati önem taşıyan personel, mekân, finansal kaynak, araç ve gereç sağlanması	G. Seydullaeva: Zh. %25 Zhampeisova, M. % 25 Myrzabekova M %50
MALZEMELER	Biyolojik malzemeler, reaktifler ve sevk edilen hastalar	G. Seydullaeva %33 Zh. Zhampeisova, %33 M. Myrzabekova%33
VERİ TOPLAMA VE/VEYA İŞLEME	Deneylerin yapılması, hastaların takibi, verilerin düzenlenmesi ve bildirilmesi için sorumluluk almak	G. Seydullaeva: %33 Zh. Zhampeisova, %33 M. Myrzabekova %33

The International New Issues in Social Sciences, (tini-SOS), issn: 2149-4266, e-issn: 2645-9140. Başlangıç Tarihi: 2015.

TINI-SOS

The International New Issues In Social Sciences

Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Bankaların Entropi ve ARAS Yöntemleri ile Analizi

Aşır Özbek

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi ozbek@kku.edu.tr

Orcid: 0000-0003-2753-5147

Şeyma Nur Aydın

seymanuraydin125@gmail.com

Orcid: 0000-0002-9553-5117

Year: 2025 Summer

Number: 13

Volume: 1

pp: 47-68.

Makalenin Geliş Tarihi: 26/02/2025

Kabul Tarihi: 09/06/2025

Makalenin Türü: Araştırma makalesi

Doi: 10.5281/zenodo.15663277, <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663277>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş, telif devir belgesi ve intihal içermediğine ilişkin rapor ve gerekliyse Etik Kurulu Raporu sisteme yüklenmiştir. / This article was reviewed by at least two referees, a copyright transfer document and a report indicating that it does not contain plagiarism and, if necessary, the Ethics Committee Report were uploaded to the system.

Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Bankaların Entropi ve ARAS Yöntemleri ile Analizi¹

Aşır Özbek
Şeyma Nur Aydın

Öz

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımların kalkınmaya olan katkısı büyüktür. Bunun en önemli sebebi, yabancı sermayedarların sermaye, teknoloji, istihdam ve yönetim becerileri açısından sunduğu avantajlardır. Ülkemizde yabancı yatırımların en çok görüldüğü sektörlerden biri de bankacılık sektörüdür. Bu çalışmada, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların 2023 yılı finansal performansları, çok kriterli karar verme yöntemleri ile analiz edilmiştir. Çalışmada, Türkiye Bankalar Birliği’nin verilerinden yararlanılarak sekiz finansal değerlendirme kriteri kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıklandırılması için objektif bir metot olan Entropi yönteminden, performans sıralaması için ise ARAS yönteminden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular, 2023 yılında en yüksek performansa sahip olan yabancı sermayeli bankanın Türkiye Garanti Bankası, en zayıf performansa sahip bankanın ise ICBC Turkey Bank olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Yabancı Sermayeli Bankalar, Çok Kriterli Karar Verme, Performans Analizi, Entropi, ARAS

JEL Kodu: C1, G21

48

Analysis of Foreign Capital Banks Established in Turkey Using Entropy and ARAS Methods

Abstract

In developing countries like Turkey, foreign investments contribute greatly to development. The most important reason for this is the advantages offered by foreign investors in terms of capital, technology, employment and management skills. One of

¹ Bu çalışma, 3-5 Ocak 2025 tarihlerinde Akdeniz 13. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildiriden türetilmiştir.

the sectors where foreign investments are most common in our country is the banking sector. In this study, the financial performances of foreign-funded banks established in Turkey in 2023 were analyzed using multi-criteria decision-making methods. In the study, eight financial evaluation criteria were used using the data of the Banks Association of Turkey. The Entropy method, an objective method, was used to weight the criteria, and the ARAS method was used for performance ranking. The findings showed that the foreign-funded bank with the highest performance in 2023 was Türkiye Garanti Bankası, while the bank with the weakest performance was ICBC Turkey Bank.

Keywords: Banking Sector, Foreign Capital Banks, Multi-Criteria Decision Making, Performance Analysis, Entropy, ARAS

JEL Code: C1, G21

1. Giriş

Finansal kurumlar, bir yandan finansal krizlerin kaynağı olarak görülürken, diğer yandan da bu krizlerden en çok etkilenen kurumlar olarak kabul edilmektedir. Kredi, likidite, faiz, piyasa, kur vb. gibi riskler finansal kurumların en çok karşılaştığı risklerdir. Bu kurumlarda meydana gelen yapısal bozulmalar, piyasalarda kısa sürede şok etkisi oluşturarak etkisini hem ülke içerisinde hem de tüm dünyada göstermektedir (Uslu, 2019: 200).

Ülkemizde meydana gelen finansal krizler, ekonominin temel aktörlerinden biri olarak kabul edilen bankaların performansı üzerinde olumsuz etkiye neden olmaktadır. Bu finansal krizlerin ardından, yerli bankaların bir kısmı yabancı sermayedarlar tarafından satın alınmış ve bunun sonucunda Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı banka sayısı da giderek artmıştır (Altemur vd., 2018:57). Ülkemizde yabancı yatırımcıların giderek artması yabancı sermayeli bankalar arasında rekabeti de artırmıştır. Yoğun rekabet ortamından dolayı bankaların performanslarının ölçülmesi ve buna göre sektördeki yerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Performans değerlendirmeleri neticesinde bankalar, mevcut durumlarını ve eksikliklerini tespit ederek daha iyi politikalar geliştirebilmektedir (Altemur vd.,2018:57).

Bu araştırmada Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli 15 bankanın performansı çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada, Türkiye Bankalar Birliği’nin 2023 yılı için yayınladığı veriler kullanılarak performans değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulguların bankalar arasındaki rekabetin anlaşılması ve yabancı yatırımcıların faaliyetlerinde iyileştirmeler yapması için önemli olabileceği düşünülmektedir. Literatürde yabancı sermayeli bankaların performansını ölçmede Entropi ve ARAS yönteminin bütünleşik olarak kullanıldığına dair bir veriye rastlanmamıştır. Bu çalışmanın böylece literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Bankalar

Türkiye’de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin borçlarının artması sonucu yabancı bankalar kendi çıkarlarına uygun olarak hareket etmiş ve hızlı bir şekilde çoğalmışlardır. Cumhuriyet’in ilanından bir süre sonra da yabancı bankaların bu faaliyetlerinin sürdüğü görülmüştür. 20. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde liberal iktisat politikaları neticesinde yabancı banka sayısı yeniden artmış ve 1980 sonrası dışa açılma girişimleri ile bu yükseliş devam etmiştir. 2000 yılı sonrası ise özelleştirme politikaları ile yabancı bankaların ekonomideki etkinliğinin artması sürmüştür (Akgüç, 2007:6). Türkiye Bankalar Birliği’ne göre son yıllarda Türkiye’de yabancı sermayeli banka sayısı 21’e ulaşmıştır. Bu bankalardan 16’sı Türkiye’de kurulmuş olmakla birlikte, 5’i ise Türkiye’de şube açmış yabancı sermayeli bankalardır. Tablo 1 ve Tablo 2’de bu bankalar ve kuruluş yılları verilmiştir (<https://www.tbb.org.tr/tr>).

Tablo 1: Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Bankalar

SNo	Banka Adı	Kuruluş Yılı
1	Alternatifbank A.Ş.	1991
2	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977
3	Bank of China Turkey A.Ş.	2017
4	Burgan Bank A.Ş.	1991
5	Citibank A.Ş.	1981
6	Denizbank A.Ş.	1997
7	Deutsche Bank A.Ş.	1988
8	HSBC Bank A.Ş.	1990
9	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986
10	ING Bank A.Ş.	1984
11	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012
12	Odea Bank A.Ş.	2011
13	QNB Finansbank A.Ş.	1987
14	Rabobank A.Ş.	2013
15	Turkland Bank A.Ş.	1991
16	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946

Tablo 2: Türkiye’deki Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar

SNo	Banka Adı	Kuruluş Yılı
1	Bank Mellat	1984
2	Habib Bank Limited	1982
3	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013
4	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984
5	Société Générale (SA)	1989

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayedarların bankacılık sektörüne girişine imkân veren düzenlemeleri hem avantaj hem de

dezavantajlar meydana getirebilir. Yabancı yatırımcıların bankacılık sektörüne sağladığı bazı avantajlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Erdönmez, 2004:21):

- Yabancı bankalar, yerli bankaların maliyetlerinin azaltılması yönünde teşvik edici olabilir. Bununla birlikte yabancı bankalar, yerli bankaların etkinliklerini ve rekabet yoluyla finansal hizmetlerin çeşitliliğini artırmalarına da yol açabilir. Yabancı bankaların piyasadaki varlığı, yerel bankaların hizmet kalitesini geliştirmeleri için de bir baskı oluşturabilir. Ayrıca geleneksel bankacılık uygulamalarının terkedilmesi için de yerli bankalara bir avantaj sunabilir. Tüm bunlar yerli ve yabancı bankalar arasındaki rekabeti artırarak karlılığın artmasına imkân tanıyabilir.
- Yabancı bankalar, daha etkin ve modern teknolojik gelişmeleri bankacılık piyasasına sunarak yerli bankaların da bu yönde kendilerini geliştirmelerine neden olabilir.
- Yabancı bankalar, özel sektöre verilen kredileri artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlayabilirler.
- Yabancı bankalar bankacılık sektöründeki şeffaflığın artmasına yol açabilirler.
- Yabancı bankalar gelişmiş iç kontrol mekanizmaları sayesinde hem iç denetimin etkinliğinin artırılmasına hem de operasyonel risklerin azaltılmasına katkı sağlayabilirler.
- Yabancı bankalar, bankacılık sektöründe kamunun ağırlığının azaltılmasına yol açabilirler.
- Yabancı bankalar, finansal krizlerin yaşandığı dönemlerin ardından, bankacılık sektörünün yeniden sermayelendirilmesi ve yapılandırılması sürecinde maliyetlerin azaltılmasına neden olabilirler.
- Yabancı bankalar, insan kaynağı kalitesinin artırılmasını da sağlayabilirler. Yabancı bankaların iyi eğitilmiş ve yetenekli yöneticileri şubelerde çalışmaları için getirmeleri, yerel bankaların modern bankacılık uygulamalarından haberdar olmalarını sağlayabilir.

Yabancı bankaların bankacılık sektöründeki yukarıda sıralanan

avantajlarının yanı sıra bazı dezavantajları da söz konusudur. Bu dezavantajlar şu şekilde ifade edilebilir (Erdönmez, 2004:21):

- Yabancı bankaların sektördeki varlığı, yerli bankaların uluslararası bazı iyi bankalarla rekabet etmelerine neden olduğundan yerli bankaların maliyetlerini artırmaktadır.
- Yabancı bankaların sektörde yol açtığı rekabet, yerli bankaların daha fazla risk almalarına neden olabilir.
- Yabancı bankalar, gelişmiş uygulamalarıyla yerli piyasalardaki en karlı sektörlerle hizmet etmektedirler. Bu durum yerli bankaların daha riskli sektörlerle çalışmalarına neden olabilir.
- Yabancı bankalar, önceliklerinin farklı olması sebebiyle ulusal ülke çıkarlarına yerli bankalar kadar destek veremeyebilirler.

3. Literatür Taraması

İncelenen literatürde, bankacılık sektöründe ÇKKV yöntemlerinin kullanıldığı çok sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Tablo 3’te bu çalışmalardan bazılarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Bankacılık Sektöründe ÇKKV Yöntemleri ile Yapılan Çalışmalar

Yazar/Yıl	Konu	Yöntem
Lemonakis vd., 2012	2005-2009 döneminde 15 AB ülkesinde faaliyet gösteren ticari bankaların değerlendirilmesi	PROMETHEE
Özbek, 2015a	Yabancı sermayeli mevduat bankalarının 2005-2014 dönemi finansal performanslarının değerlendirilmesi	OCRA ve MOORA
Özbek, 2015b	Kamu bankalarının 2005-2014 dönemi finansal performanslarının değerlendirilmesi	AHP ve OCRA
Çalışkan ve Eren, 2016	Kamusal, özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının 2010-2014 dönemi finansal performanslarının değerlendirilmesi	AHP ve PROMETHEE

Tablo 3: Bankacılık Sektöründe ÇKKV Yöntemleri ile Yapılan Çalışmalar (devam)

Kandemir ve Karataş, 2016	Borsa İstanbul’da işlem gören 12 mevduat bankasının 2004-2014 yılları arasındaki finansal performanslarının değerlendirilmesi	Gri İlişkisel Analiz, TOPSIS, VIKOR
Akçakanat vd., 2017	Aktif büyüklüklerine göre küçük, orta ve büyük ölçekli bankaların performanslarının değerlendirilmesi	Entropi ve WASPAS
Akgül, 2018	2010-2018 yıllarını kapsayan dönemde Türk bankacılık sisteminin finansal performansının analizi	Entropi, SAW, MAUT ve ARAS
Rençber ve Avcı, 2018	2012-2017 yılları arasında BİST’te işlem gören 13 bankanın sermaye yeterliliklerine göre karşılaştırılması	WASPAS
Marjanovic ve Popovic, 2020	2012-2017 döneminde Sırbistan’da faaliyet gösteren tüm bankaların değerlendirilmesi	CRITIC ve TOPSIS
Yılmaz ve Yakut, 2021	Borsa İstanbul (BİST)’da işlem gören 22 bankanın 2009-2018 yılları arası finansal performanslarının değerlendirilmesi	Entropi, VIKOR ve TOPSIS

Tablo 3: Bankacılık Sektöründe ÇKKV Yöntemleri ile Yapılan Çalışmalar (devam)

Karahan ve Kızkapan, 2022	2020 yılında Türkiye’de faaliyet göstermekte olan ve aktif büyüklük sıralamasına göre en fazla kâr oranına sahip olan ilk beş bankanın finansal performanslarının karşılaştırılması	Entropi, TOPSIS, PROMETHEE
Sama vd., 2022	Hindistan’da özel sektör bankalarının performanslarının incelenmesi	CRITIC, TOPSIS ve GRA
Batır, 2023	Aktif büyüklüğü bakımından en büyük 10 bankanın COVID 19 sürecini de kapsayan 2018-2021 yılları arasındaki performansının analiz edilmesi	CRITIC ve EDAS
Terzioğlu vd., 2023	Bankaların finansal ve çevresel performanslarının karşılaştırılması	MOORA, OCRA ve GİA
Karaş, 2024	Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarının 2015-2022 zaman periyoduna ilişkin finansal performansının değerlendirilmesi	CRITIC ve COPRAS

4. Yöntem

Bu çalışmada kriter ağırlıklarını belirlemek amacıyla nesnel ağırlıklandırma yöntemleri arasında yer alan Entropi yöntemi uygulanmıştır. Bankaların performansı ise ARAS (AdditiveRatioASsessment) yöntemiyle belirlenmiştir.

4.1. Entropi Yöntemi

Kriter ağırlıklandırma yöntemleri, öznel ve nesnel ağırlıklandırma

yöntemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Uzmanların veya bireylerin bilgi ve deneyimiyle belirlenen ağırlıklandırma yöntemi öznel ağırlıklandırma olarak adlandırılır. İstatistiksel özelliklere ve ölçüm verilerine dayanan yöntemler ise nesnel ağırlıklandırma olarak adlandırılır. Entropi yöntemi, nesnel ağırlıklandırma yöntemleri arasında yer almaktadır. Entropi kavramı, fizik, bilgi teorisi, matematik ve mühendisliğin birçok dalında uygulandığı için özellikle dikkat çekicidir. İlk olarak 1865 yılında Rudolph Clausius tarafından tanıtılan entropi, termodinamikte bir sistemin iş yapmak için enerjisinin bulunmamasının ölçüsü olarak ifade edilmektedir. Ayrıca entropi bir düzensizlik ölçüsüdür. Entropi ne kadar yüksekse düzensizlik de o kadar büyüktür (Zhang vd., 2011:443).

Aşağıda Entropi yöntemine yönelik işlem adımları sırasıyla verilmiştir (Wang ve Lee, 2009:8981; Karami ve Johanson, 2014:519):

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması.

$$D = \begin{matrix} A_1 & \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \\ A_2 \\ \vdots \\ A_m \end{matrix} \quad (1)$$

Adım 2: Karar Matrisinin Normalize Edilmesi.

$$P_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_{i=1}^m X_{ij}} \quad \forall i, j \quad (2)$$

56

Adım 3: Kriterlerin Entropi Değerlerinin Hesaplanması.

$$e_j = -k \cdot \sum_{j=1}^n p_{ij} \cdot \ln(p)_{ij} \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ ve } j = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

Adım 4: Farklılaşma Derecelerinin Hesaplanması.

$$d_j = 1 - e_j \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (4)$$

Adım 5: Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması.

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} \quad (5)$$

4.2. ARAS Yöntemi

ARAS yöntemi, 2010 yılında Zavadskas ve Turskis tarafından geliştirilmiş ve insanların çalıştığı ofis odalarında mikro iklimin değerlendirilmesine yönelik bir vaka çalışmasında sunulmuştur. ARAS yöntemine göre, bir alternatifin karmaşık görelî verimliliğini belirleyen bir fayda fonksiyonu değeri, kriterlerin değerlerinin ve ağırlıklarının görelî etkisiyle doğru orantılıdır (Zavadskas ve Turskis, 2010:159). ARAS yöntemi, niceliksel ölçümler ile fayda teorisine dayanan çok kriterli karar verme tekniğidir (Özbek ve Aydın, 2025:77).

Aşağıda ARAS yöntemine ilişkin işlem adımları sırasıyla verilmiştir (Zavadskas ve Turskis, 2010:159):

Adım 1: Karar matrisi oluşturulması.

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & x_{02} & \dots & x_{0n} \\ x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2, \dots, m \quad \text{ve } j = 1,2, \dots, n \quad (6)$$

$$x_{0j} = \max_i x_{ij}, \quad \text{fayda (maksimizasyon) durumu} \quad (6a)$$

$$x_{0j} = \min_i x_{ij}, \quad \text{maliyet (minimizasyon) durumu} \quad (6b)$$

Adım 2: Karar Matrisinin Normalizasyonu.

Fayda yönlü kriterlerde;

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^m x_{ij}} \quad (7)$$

Maliyet yönlü kriterlerde;

$$x_{ij} = \frac{1}{x_{ij}^*}; \quad \bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^m x_{ij}} \quad (8)$$

$$\bar{X} = \begin{bmatrix} \bar{x}_{01} & \bar{x}_{02} & \dots & \bar{x}_{0n} \\ \bar{x}_{11} & \bar{x}_{12} & \dots & \bar{x}_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \bar{x}_{m1} & \bar{x}_{m2} & \dots & \bar{x}_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2, \dots, m \quad \text{ve } j = 1,2, \dots, n \quad (9)$$

Adım 3: Ağırlıklandırılmış Matrisin Oluşturulması.

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1 \quad (10)$$

$$\hat{x}_{ij} = \bar{x}_{ij} w_j; \quad i = 0, \dots, m; \quad j = 1, \dots, n \quad (11)$$

$$\hat{X} = \begin{bmatrix} \hat{x}_{01} & \hat{x}_{02} & \dots & \hat{x}_{0n} \\ \hat{x}_{11} & \hat{x}_{12} & \dots & \hat{x}_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \hat{x}_{m1} & \hat{x}_{m2} & \dots & \hat{x}_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0, 1, 2, \dots, m \quad \text{ve } j = 1, 2, \dots, n \quad (12)$$

Adım 4: Optimumluk Fonksiyonunun Hesaplanması.

$$S_i = \sum_{j=1}^n \hat{x}_{ij}; \quad i = 0, \dots, m; \quad j = 1, \dots, n \quad (13)$$

Adım 5: Fayda Derecelerinin Hesaplanması ve Sıralama.

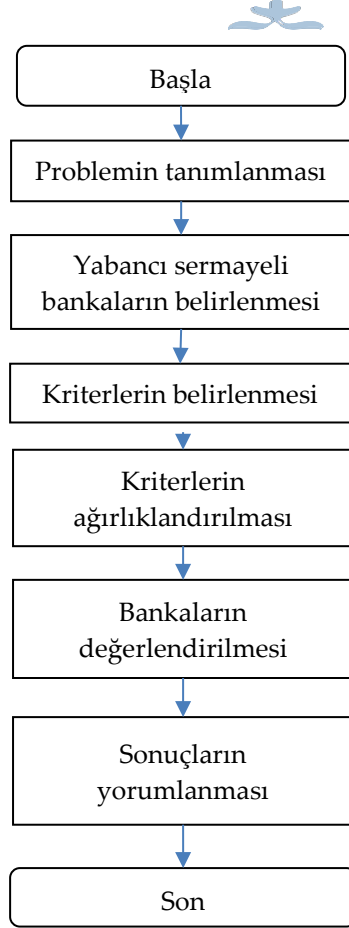
$$K_i = \frac{S_i}{S_0}; \quad i = 0, \dots, m \quad (14)$$

5. Model, Veri Seti ve Bulgular

Bu çalışmada, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların 2023 yılı finansal performansı, ÇKKV yöntemleri ile analiz edilmiştir. Yabancı sermayeli bankalar arasında yer alan Rabobank, toplam kredileri ve toplam mevduatı “0” olması nedeniyle araştırma kapsamına alınmamıştır. Araştırmada kullanılan veri seti, Türkiye Bankalar Birliği tarafından her yıl mayıs ayında yayınlanan bankalara dair verilerin yer aldığı kitaptan temin edilmiştir. Performans değerlendirmesi için sekiz finansal kriter kullanılmıştır. Kriterler literatür taraması neticesinde belirlenmiştir. Kriterlerin ağırlıklandırılması için objektif ağırlıklandırma yöntemlerinden biri olan Entropi, bankaların performans sıralaması için ise ARAS yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan kriterler, Ural vd. (2018:128) ile Apan’ın (2020:137) çalışmalarından yararlanılarak belirlenmiştir.

Yabancı sermayeli bankaların değerlendirme sürecinin modellenmesi akış şeması formatı şeklinde Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Yabancı Sermayeli Bankaların Analiz Modeli

5.1. Kriterlerin ve Yabancı Sermayeli Bankaların Belirlenmesi

Çalışmanın ilk aşamasında öncelikle problem tanımlanmıştır. Daha sonra problemin çözümüne yönelik olarak bu aşamada kriterler ve analize tabi tutulacak Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankalar belirlenmiştir. Tablo 4’te yabancı sermayeli bankaların değerlendirilmesinde kullanılan karar kriterleri ve kriterlerin yönleri gösterilmiştir.

Tablo 4: Değerlendirme Kriterleri

Kriterler	Nitelik	Kod
Toplam Aktifler (Milyon TL)	Maksimum	K1
Toplam Krediler (Milyon TL)	Maksimum	K2
Toplam Mevduat (Milyon TL)	Maksimum	K3
Toplam Özkaynaklar (Milyon TL)	Maksimum	K4
Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Maksimum	K5
Net Dönem Kârı/Zararı (Milyon TL)	Maksimum	K6
Çalışan Sayısı (Adet)	Minimum	K7
Şube Sayısı (Adet)	Minimum	K8

5.2. Entropi Yöntemi ile Kriterlerin Ağırlıklandırılması

Araştırmanın ilk aşamasında Türkiye Bankalar Birliği’nden temin edilen 2023 yılın ait veri seti ile kriterler ağırlıklandırılmıştır. Ağırlıklandırma işlemi objektif metotlardan olan Entropi yöntemiyle yapılmıştır. Tablo 5’te Entropi ve ARAS yönteminde temel alınacak başlangıç karar matrisi (veri seti) verilmiştir. Bu matris hem kriter ağırlıklandırmalarında hem de yabancı sermayeli bankaların değerlendirilmesinde temel alınacak matrisi olmaktadır.

60

Tablo 5: Başlangıç Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Alternatifbank	65.027	32.527	25.048	5.863	2.214	1.885	24	796
Arap Türk Bankası	14.278	3.291	6.915	2.140	440	157	7	258
Bank of China Turkey	3.777	84	770	2.334	1.051	348	1	44
Burgan Bank	80.442	46.243	40.679	7.390	3.050	2.560	29	1.104
Citibank	59.966	12.512	45.748	12.442	34	6.107	3	389
Denizbank	1.007.709	500.458	602.993	89.843	5.696	27.878	641	12.720
Deutsche Bank	15.171	6.429	3.087	4.149	470	2.083	1	118
HSBC Bank	139.906	47.121	108.471	11.537	652	4.127	44	1.523
ICBC Turkey B.	99.950	34.546	44.327	4.769	860	1.323	39	723

Tablo 5: Başlangıç Karar Matrisi (Devam)

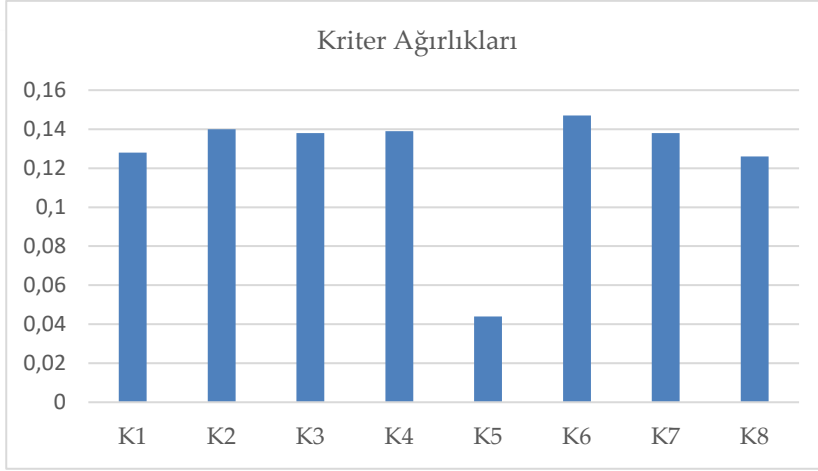
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
ING Bank	140.520	75.847	100.348	14.868	3.486	1.698	120	2.236
MUFG Bank Turkey	53.178	33.961	20.429	3.371	528	1.363	1	84
Odea Bank	83.710	37.444	58.232	6.111	3.289	1.710	41	1.284
QNB Finansbank	987.817	598.048	632.050	81.618	3.350	33.172	436	11.747
Turkland Bank	16.898	9.724	14.792	1.078	1.000	435	12	268
Türkiye Garanti Bankası	1.930.055	1.066.131	1.383.704	244.797	4.200	87.332	804	18.965

- Entropi yönteminde karar matrisinin oluşturulmasının ardından Eşitlik (2) kullanılarak normalizasyon işlemi gerçekleştirilmiştir.
- Yöntemin üçüncü adımında kriterlere ilişkin entropi değerleri Eşitlik (3)’ten yararlanılarak hesaplanmıştır.
- Bir sonraki adımda Eşitlik (4)’ten yararlanılarak kriterler için farklılaşma dereceleri hesaplanmıştır.
- Entropi yönteminin son adımında Eşitlik (5) kullanılarak Tablo 4’te verilen kriterlere yönelik önem ağırlıkları hesaplanmıştır.

Tablo 6: Kriterlerin Önem Ağırlıkları

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
w_j	0,128	0,140	0,138	0,139	0,044	0,147	0,138	0,126

Şekil 2. Kriter Önem Ağırlıkları Grafiği

Tablo 6 ve Şekil 2 birlikte dikkate alındığında K6 kriterinin (net dönem karı/zararı) en yüksek ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Önem sırasına göre K6 kriterini K2 takip etmiştir. K5 kriteri dışında kalan kriterlerin ağırlıklarının birbirlerine çok yakın olduğunu söylemek mümkündür. K5 kriteri ise önem sırasına göre en sonda yer almaktadır. Böylece kriter ağırlıklarının, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların değerlendirmesinde etkisinin kısıtlı kaldığı söylemek mümkündür.

5.3. ARAS Yöntemi ile Bankaların Değerlendirilmesi

ARAS yönteminin birinci adımında Entropi yönteminde olduğu gibi Tablo 5’te gösterilen başlangıç karar matrisi temel alınmıştır.

- Bu karar matrisinin optimum değerler elde edilmiş ve matrisin ilk satırına yerleştirilmiştir.
- Sonraki adımda, fayda yönlü dönüştürülmüş karar matrisi elde edilmiştir. Bu işlem için minimizasyon yönlü kriter değerlerinin tersi alınmıştır.
- Bir sonraki adımda, matrise yönelik normalizasyon işlemi fayda yönlü kriterler için Eşitlik (7), maliyet yönlü kriterler için Eşitlik (8) yardımıyla yapılmıştır.

- Normalizasyon işleminin ardından ağırlıklandırılmış matris değerleri hesaplanmıştır. Bunun için Entropi yöntemi sonucu elde edilen ağırlıklar kullanılmıştır. Eşitlik (11) yardımıyla ağırlıklandırılmış matris değerleri hesaplanmıştır.
- Ağırlıklandırılmış matris değerlerinin elde edilmesinin ardından Eşitlik (13) kullanılarak optimumluk fonksiyonu (S_i) değerleri hesaplanmıştır. Yöntemin son adımında ise fayda derecesi (K_i) Eşitlik (14) yardımıyla hesaplanarak nihai sıralama elde edilmiştir. Tablo 7’de S_i , K_i değerleri ile nihai performans sıralaması gösterilmiştir.

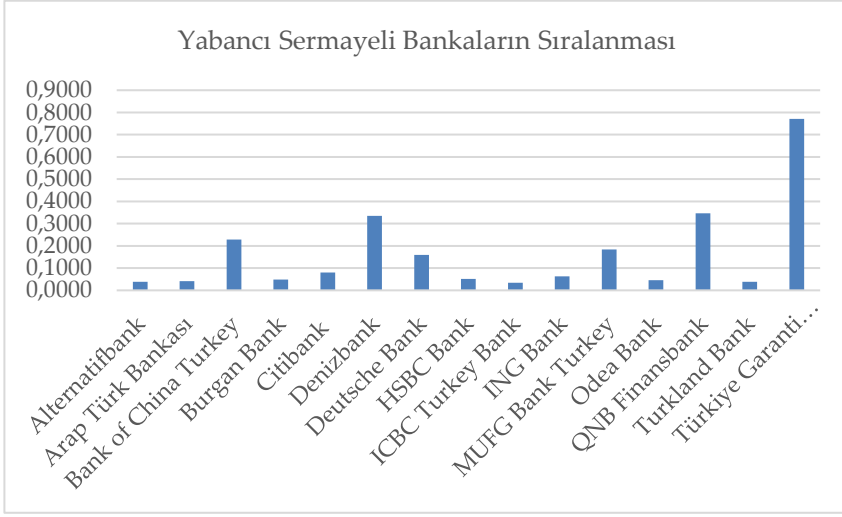
Tablo 7: Optimumluk Fonksiyonu, Fayda Dereceleri ve Sıralama

	S_i	K_i	Sıralama
Optimum değer	0,289	1,000	
Alternatifbank	0,011	0,039	13
Arap Türk Bankası	0,012	0,041	12
Bank of China Turkey	0,066	0,230	4
Burgan Bank	0,014	0,047	10
Citibank	0,023	0,078	7
Denizbank	0,097	0,338	3
Deutsche Bank	0,046	0,158	6
HSBC Bank	0,015	0,052	9
ICBC Turkey Bank	0,010	0,035	15
ING Bank	0,018	0,061	8
MUFG Bank Turkey	0,053	0,183	5
Odea Bank	0,013	0,045	11
QNB Finansbank	0,100	0,348	2
Turkland Bank	0,011	0,038	14
Türkiye Garanti Bankası	0,223	0,771	1

Tablo 7 ve Şekil 3 birlikte incelendiğinde ARAS yöntemine göre 2023 yılında en yüksek performansa sahip olan yabancı sermayeli bankanın Türkiye Garanti Bankası olduğu görülmüştür. Türkiye Garanti Bankası’nı sırasıyla QNB Finansbank, Denizbank, Bank of China Turkey, MUFG Bank Turkey, Deutsche Bank, Citibank, ING Bank, HSBC Bank, Burgan Bank, Odea Bank, Arap Türk Bankası, Alternatifbank, Turkland Bank ve ICBC Turkey Bank takip etmiştir.

Şekil 3. Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Bankaların Sıralanması

Türkiye Garanti Bankası, QNB Finansbank, Denizbank, Bank of China Turkey, MUFG Bank Turkey ve Deutsche Bank’ın performanslarının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Sıralamada bu altı bankanın dışında kalan bankaların performanslarını artırmaları gerektiği kanaatine varılmıştır. Kriter ağırlıklarının bankaların performansına etkilerinin kısıtlı oranda kaldığı da bu sonuçlarla görülmektedir.

6. Sonuç

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımların ülke ekonomisine sağladığı katkı oldukça önemlidir. Bunun en önemli sebebi, yabancı yatırımcıların ülkeye sundukları sermaye, teknoloji, istihdam ve yönetim becerileri sayesinde üretim kapasitesinin artırılmasıdır. Yabancı sermayedarların ülkemizde yatırım yapmak için en çok tercih ettikleri sektörlerden biri de bankacılık sektörüdür. Sürdürülebilir ekonomik

büyüme için önemli bir role sahip olan yabancı sermayeli bankaların, yoğun rekabet ortamında dönemsel olarak performanslarının değerlendirilmesi gerekir. Bankalar bu sayede mevcut durumlarına dair iyileştirmeler yapabilir ve stratejilerini buna göre belirleyebilir.

Bu çalışmada, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların 2023 yılına ait finansal performansları ÇKKV yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Çalışmada Türkiye’de kurulan 15 yabancı sermayeli banka değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada kullanılan veri seti, Türkiye Bankalar Birliği’nden temin edilmiş ve performans değerlendirmesi için sekiz kriter kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıklandırılması için objektif bir metot olan Entropi yönteminden yararlanılmıştır. Entropi yönteminden elde edilen sonuçlar performans değerlendirmesi için en önemli kriterin K6 ile sembolize edilen “net dönem karı/zararı” olduğunu göstermiştir. Kriterlerin önem ağırlıklarının elde edilmesinin ardından, ARAS yöntemi ile 15 bankanın performans sıralaması belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, 2023 yılında finansal performansı en yüksek olan yabancı sermayeli bankanın Türkiye Garanti Bankası olduğunu göstermiştir. Türkiye Garanti Bankası’nı sırasıyla QNB Finansbank, Denizbank, Bank of China Turkey, MUFG Bank Turkey, Deutsche Bank, Citibank, ING Bank, HSBC Bank, Burgan Bank, Odea Bank, Arap Türk Bankası, Alternatifbank, Turkland Bank ve ICBC Turkey Bank takip etmiştir.

Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların sektördeki konumlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmeleri için araştırmada elde edilen bulguların önemli olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada 2023 yılına ait bir performans değerlendirmesi yapılmıştır. Gelecekteki araştırmacılar, son beş yılın verilerini kullanarak bankaların performans sıralamasındaki istikrarını analiz edebilirler. Bununla birlikte, performans değerlendirmesinde farklı ÇKKV teknikleri kullanılabilir. Kriterlerin ağırlıklandırılması için LOPCOW, CRITIC ve MEREC gibi objektif yöntemler, performans sıralaması için ise COPRAS, EDAS, WASPAS, TOPSIS ve VIKOR gibi yöntemler tercih edilebilir.

Kaynakça

- Akçakanat, Özen ve diğerleri (2017). “Bankacılık sektöründe ENTROPI ve WASPAS Yöntemleri ile Performans Değerlendirmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2), 285-300.
- Akgüç, Öztin (2007), “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (36), 6-17.
- Akgül, Yusuf (2019), “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Türk Bankacılık Sisteminin 2010-2018 Yılları Arasındaki Performansının Analizi”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(4), 567-582.
- Altumur, Necati ve diğerleri (2018), “Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Analizi İle Performanslarının Ölçülmesi”, Journal of International Management Educational and Economics Perspectives, 6(1), 57-65.
- Apan, Mehmet (2020), “Kamu Sermayeli Ticaret Bankalarının Finansal Performans Ölçümü: Entropi, TOPSIS ve GİA Yöntemleri ile Bir Uygulama”, Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi, 4(2), 137-157.
- Batır, Tuğba Eyceyurt (2023), “COVID-19 Pandemi Sürecinde Bankacılık Sektörü Performansının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Karşılaştırmalı Analizi: CRITIC-EDAS Yaklaşımı Kapsamında Bir İnceleme”, Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, 4(2), 186-203.
- Çalışkan, Emre ve Eren, Tamer (2016), “Bankaların Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Değerlendirilmesi”, Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(2), 85-107.
- Erdönmez, Pelin Ataman (2004) “Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar”, TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Bankacılar Dergisi, 51. 21-36.
- Kandemir Tuğrul ve Hilal Karataş (2016), “Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile İncelenmesi: Borsa İstanbul’da İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Uygulama (2004-2014)”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), 1766-1776.
- Karahan, Mehmet ve Lokman Kızkapan (2022) “Çok Kriterli Karar Verme Teknikleriyle Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırmalı Analizi”, Verimlilik Dergisi, (3), 441-462.
- Karami, Amin, and Ronnie Johansson (2013), “Utilization of Multi Attribute Decision Making Techniques to Integrate Automatic and Manual Ranking of Options”, Journal of information science and engineering, 30(2), 519-534.
- Karaş, Zeynep (2024), “Türk Bankacılık Sektöründe Çoklu Kriterli Karar Verme

Yaklaşımları ile Finansal Performans Değerlendirmesi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 23(90), 798-820.

Lemonakis, Christos, and Ioannis Striko (2012), “ Measurement of Commercial Banks Performance in EU Countries: A Multi-Criteria Approach”, Financial services: efficiency and risk management, 93-138.

Marjanović, Ivana, and Žarko Popović (2020), “MCDM Approach for Assessment of Financial Performance of Serbian Banks”, Business Performance and Financial Institutions in Europe: Business Models and Value Creation Across European Industries, 71-90.

Özbeğ, Aşır (2015a), “Efficiency analysis of foreign-capital banks in Turkey by OCRA and MOORA”, Research Journal of Finance and Accounting, 6(13), 21-30.

Özbeğ, Aşır. (2015b), “Performance analysis of public banks in Turkey”, International Journal of Business Management and Economic Research (IJBMER), 6(3), 178-186.

Özbeğ, Aşır ve Aydın, Şeyma Nur (2025), Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Excel ile Problem Çözümü. Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Rençber, Ömer Faruk ve Tunahan Avcı (2018), “BIST’te İşlem Gören Bankaların Sermaye Yeterliliklerine Göre Karşılaştırılması: WASPAS Yöntemi ile Uygulama”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(ICEESS’18), 169-175.

Sama, Hanumantha Rao and others (2022), “Evaluating and Ranking the Indian Private Sector Banks— A Multi-Criteria Decision-Making Approach”, Journal of Public Affairs, 22(2), e2419.

Terzioğlu, Mehmet Kenan ve diğerleri (2023), “Bankacılık Sektöründe Finansal ve Çevresel Performansların Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Karşılaştırılması”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 13(25), 21-45.

Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 2023, Yayın No:355, Mayıs 2024. Erişim: <https://www.tbb.org.tr/> .

Ural, Mert ve diğerleri (2018), “Kamu Bankalarında Performans Analizi: ENTROPI ve WASPAS Yöntemleri ile Bir Uygulama”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 129-141.

Uslu, Ali (2019), “Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Analizi ile Performanslarının Ölçümü”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (82), 199-220.

Wang, Tien-Chin, and Hsien-Da Lee (2009), “Developing A Fuzzy TOPSIS Approach Based on Subjective Weights and Objective Weights”, Expert systems with

applications, 36(5), 8980-8985.

Yılmaz, Ökkeş ve Emre Yakut (2021), “Entropi Temelli TOPSIS ve VIKOR Yöntemleri ile Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Değerlendirmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 35(4), 1297-1321.

Zavadskas, Edmundas Kazimieras, and Zenonas Turskis (2010), “A New Additive Ratio Assessment (ARAS) Method in Multicriteria Decision-Making”, Technological and Economic Development of Economy, 16(2), 159-172.

Zhang, Hong and others (2011), “The Evaluation of Tourism Destination Competitiveness by TOPSIS & Information Entropy–A Case in the Yangtze River Delta of China”, Tourism Management, 32(2), 443-451.

Türkiye’de Kurulan Yabancı Sermayeli Bankaların Entropi ve ARAS Yöntemleri ile Analizi

adlı çalışmada yazarlar eşit oranda katkı sağlamışlardır.

**Engelli Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımının Sosyolojik Analizi:
Sorunlar, Engeller ve İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı ile Çözüm Önerileri**

Seda Muti Tabanlı

Dr. PHd, Bağımsız Araştırmacı. sedamutitabanli@gmail.com.

Türkiye Orcid: 0000-0002-8567-9694

Melda Medine Sunay

Doç. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, sosyologmelda@gmail.com

Orcid: 0000-0003-3210-5942

Year: 2025 Summer

Number: 13

Volume: 1

pp: 69-100.

Makalenin Geliş Tarihi: 6/06/2025

Kabul Tarihi: 16/06/2025

Makalenin Türü: Araştırma makalesi

Doi: 10.5281/zenodo.15663312 <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663312>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş, telif devir belgesi ve intihal içermediğine ilişkin rapor ve gereklyse Etik Kurulu Raporu sisteme yüklenmiştir. / This article was reviewed by at least two referees, a copyright transfer document and a report indicating that it does not contain plagiarism and, if necessary, the Ethics Committee Report were uploaded to the system.

Engelli Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımının Sosyolojik Analizi: Sorunlar, Engeller ve İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı ile Çözüm Önerileri¹

Seda Muti Tabanlı
Melda Medine Sunay

Öz

Bu çalışma, engelli bireylerin toplumda karşılaştıkları ayrımcılık, sosyal dışlanma, kalıp yargılar ve toplumsal farkındalık eksikliği gibi önemli sosyolojik sorunları ele almaktadır. Literatür taraması yöntemiyle, 2010 sonrası dönemden, özellikle Web of Science indeksinde yer alan dergilerde yayımlanan yayınlar incelenmiş; sosyal dışlanma, ayrımcılık, sosyal model, erişilebilirlik ve medya temsili gibi anahtar kavramlar ışığında engelli bireylerin sorunlarına çok boyutlu bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu bağlamda ilişkisel pazarlama yaklaşımı, engelli bireylerle toplum arasında güvene dayalı, sürdürülebilir ilişkiler kurularak sosyal uyumun güçlendirilmesine katkı sunabilecek bir çözüm alternatifi olarak değerlendirilmiştir.

70

Araştırmada nitel analiz yöntemleriyle elde edilen veriler tematik olarak sınıflandırılarak, her bir tema altında literatürde yer alan bulgular sistematik biçimde yorumlanmıştır. Bulgular, kalıp yargıların ve önyargıların engelli bireylerin sosyal statülerini düşürüp damgalamaya yol açtığını ortaya koyarken, medya ve eğitim alanlarındaki yetersizliklerin de bu bireylerin toplum içindeki görünürlüğü azalttığı gözlemlenmiştir. Çalışma, engellilik olgusunun sosyal bir inşa olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve fiziki ile dijital erişilebilirlik altyapısının iyileştirilmesinin, kapsayıcı politikaların geliştirilmesinin ve farkındalık çalışmalarının artırılmasının önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam entegrasyonu için çok boyutlu müdahale stratejilerinin geliştirilmesi, yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi ve toplumun tüm kesimlerinde kapsayıcı anlayışın benimsenmesi gerekmektedir.

¹ Bu çalışma 9-10 Mayıs 2025 tarihinde Bursa 1. Uluslararası Yıldırım Bayezid Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Sempozyumunda sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, toplumsal yaşama katılım, kapsayıcı politikalar, farkındalık çalışmaları.

JEL KODLARI: I24, J14, J79.

Sociological Analysis of the Participation of Disabled Individuals in Social Life: Problems, Barriers and Recommendations with Relational Marketing Approach

Abstract

This study provides a detailed examination of significant sociological issues—such as discrimination, social exclusion, stereotypes, and the lack of societal awareness—that individuals with disabilities face in society. Through a literature review method, publications from the post-2010 period, particularly those published in journals indexed in the Web of Science, were examined; a multidimensional approach to the issues faced by individuals with disabilities was developed in light of key concepts such as social exclusion, discrimination, the social model, accessibility, and media representation. In this context, the relational marketing approach has been evaluated as a solution alternative that can contribute to strengthening social cohesion by establishing trust-based, sustainable relationships between disabled individuals and society.

The research data, obtained through qualitative analysis methods, were thematically classified, and the findings present in the literature were systematically interpreted under each theme. The findings reveal that stereotypes and prejudices lower the social status of individuals with disabilities and lead to stigmatization, while inadequacies in media and education were observed to reduce these individuals' visibility in society. The study emphasizes that the phenomenon of disability should be regarded as a social construct and that improving both physical and digital accessibility infrastructures, developing inclusive policies, and enhancing awareness efforts are of great importance.

In conclusion, for the full integration of individuals with disabilities into social life, it is necessary to develop multidimensional intervention strategies, strengthen legal regulations, and adopt an inclusive perspective across all sectors of society.

Keywords: Disability, participation in social life, inclusive policies, awareness raising activities.

1.Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO, 2019, 2015) göre, engelli kişi, vücudunun işlevinde veya yapısında bir sorun olan ve mevcut sorun nedeniyle aktiviteleri sınırlanan veya engellenen kişidir. Avrupa Sağlık ve Sosyal Entegrasyon Anketi AB-27' verilerine göre, nüfusun %17,6'sı engellilik yaşamaktadır. Bunların yaklaşık %37'si kişisel bakım faaliyetleri, evde bakım faaliyetleri, ürün veya hizmetlere erişim ihtiyacı veya iş yerinde yardım gibi çeşitli derecelerde yardıma ihtiyaç duymaktadır (Bigby, 2019). Bu rakamların, aynı zamanda kanser, diyabet ve kalp hastalığı gibi kronik ve bulaşıcı olmayan hastalıkların artması nedeniyle de daha fazla artacağı tahmin edilmektedir. Güncel tahminlere göre yaklaşık 1 milyar kişi, yani dünya nüfusunun %15'i, bir tür engellilik durumu yaşamaktadır. Buna karşın, engelli bireyler eğitim, istihdam, sağlık ve gelir düzeyi gibi birçok göstergede dezavantajlı konumdadır; engelli olmayanlara kıyasla daha az eğitim alma, daha düşük istihdam oranları ve daha yüksek yoksulluk riskiyle karşılaşmaktadırlar (World Bank, 2023). Bu durum, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımının önünde yapısal ve sosyal çeşitli engeller olduğunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006), engelli bireylerin (PwD) fiziksel çevreye ulaşım, bilgi ve iletişim hizmetlerine erişim gibi haklarını koruyarak topluma katılımını sağlamayı hedeflemektedir. Engellilere yönelik geliştirilen pazarlama stratejilerinin potansiyelini vurgulayan birçok çalışma olmasına rağmen (Cloquet vd., 2018). Engellilerin ihtiyaçları pazarlarda ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi ve tanıtım süreçlerinde göz ardı edilmektedir. Engelli kişileri pazarlamada bir tüketici olarak tanımlamak ve anlamak için sınırlı çalışmalar yapılmış ve engelliliği pazarlama perspektifinde erişilebilirlik açısından ele alan araştırmalar yetersiz kalmıştır (Celestino vd., 2024: 313). Pazarlama karmaları oluşturulurken engelliler ana tüketici segmentinde yer almamakta bu nedenle pazarlama iletişiminde engellilerle iletişim sıkıntıları yaşanmaktadır (Celestino vd., 2024:325). Pazarlama sistemi hayatın merkezindeki bir sistem olarak düşünüldüğünde eğitim, endüstri, pazar ve toplumlara etki ederek değişiklikleri teşvik etme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle çalışmada engelli tüketicilerin yaşadığı sosyal katılım sorunları ele alınmış, erişilebilirlik çerçevesinde ilişkisel pazarlama yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Son olarak ise engellilerin bir tüketici olarak sosyal katılımını sağlayacak öneriler sunulmuştur.

Engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı önündeki engeller, sadece fiziksel veya işlevsel kısıtlılıklardan değil, büyük ölçüde toplumsal tutumlar, önyargılar ve çevresel koşullardan kaynaklanır. Araştırmalar, olumsuz tutumların engelli bireylerin güçlenmesini engellediğini, onları toplumsal dışlanmaya ve yalnızlığa sürüklediğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, sağlıklı bir toplum engelli bireylere yönelik olumlu tutumları teşvik ederek toplumsal kapsayıcılığı güçlendirmektedir (Babik and Gardner, 2021). Nitekim engelli bireyler, sıklıkla ayrımcı yaklaşımlara ve damgalamaya maruz kalmakta; bu damgalama, erişilemez çevreler ve yetersiz kurumsal düzenlemelerle birleştiğinde engelli bireylerin diğer kişilerle eşit düzeyde haklarından yararlanamamalarına yol açmaktadır (Kapsalis et al. 2024). Bir başka deyişle, sosyal dışlanma ve ayrımcılık, engelli bireylerin temel insan haklarına erişimlerini engelleyen kritik faktörlerdendir.

Bu çalışma, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımında karşılaştıkları sosyolojik sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini irdelemekte ve ilişkisel pazarlama yaklaşımı ile çözüm önerileri sunmaya çalışmaktadır. Çalışma kapsamında özellikle şu temel başlıklara odaklanılacaktır: “Toplumsal kalıp yargılar ve ayrımcılık”, “sosyal modelin benimsenmesi”, “erişilebilirlik ve toplumsal altyapı”, “eğitim, farkındalık ve medya” ve “toplumsal katılım ve sosyal entegrasyon”. Bu konular, engellilerin maruz kaldığı sosyal dışlanmanın nedenlerini ve çözüm yollarını hem kuramsal hem de ampirik açıdan ele almak üzere yapılandırılmıştır. Çalışmanın devamında, öncelikle yöntemsel yaklaşım açıklanacak, ardından belirtilen başlıklar altında bulgular tartışılacak ve son kısımda genel bir sonuç ile somut politika/uygulama önerileri sunulacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Engellilere Yönelik İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı

Kitlesel üretimin ön planda tutulduğu 1960 öncesindeki fiyat, ürün, dağıtım ve tutundurmada oluşan pazarlama anlayışı büyük değişimlerle günümüze ulaşmıştır. Kitlesel üretimin günümüz rekabet şartlarına uyum sağlamaması nedeniyle müşteri odaklı, müşterilerle uzun vadeli ilişkiler geliştirilebilen yeni pazarlama anlayışları ortaya çıkmıştır. İlişkisel pazarlama olarak tanımlanan bu kavram şirketin hizmet vermeyi seçtiği müşterilerle değer yaratma ve paylaşma süreciyle ilgilidir. Müşteri odaklı pazarlamada öncelikle müşteri bağlılığının sağlanması hedeflenmiş ve uzun

dönemde müşteri bağlılığının ilişkisel maliyetleri alıcı ve satıcı açısından minimize ederek kârlılığı maksimize ettiği Reichheld (1993) tarafından ifade edilmiştir. İlişkisel pazarlama kavramı olarak, ilk defa endüstriyel pazarlama alanında 1970’li yıllarda Jackson tarafından kullanılmıştır (Gummesson, 1997: s.268). Daha sonraları Grönroos (1995) tarafından hizmet pazarlaması açısından ele alınmış ve işletmelerin uzun süreli ya da kısa süreli ve belli düzene bağlı olarak veya tek seferlik, müşteriler ile doğrudan iletişim kurması şeklinde ifade etmiştir. Grönroos (1995: s.11)), ilişkisel pazarlama yaklaşımını müşterilerle uzun vadeli ilişkiler sürdürülebilmenin ve değer yaratmanın anahtarı şeklinde açıklamıştır. Gordon (2000), İlişkisel pazarlama organizasyonu adlı kitabında ilişkisel pazarlamayı stratejilerini şekilde açıklamıştır:

- Müşterilerin satın alma deneyiminden yola çıkarak memnun olmalarına yardımcı olma.
- Endişelerini veya şikayetlerini tam zamanın çözerek, gelecekte memnuniyetsiz olma şanslarını ortadan kaldırma.
- Müşteriyi etkilemek için satış personeline "tam zamanında" müşteri, ürün, envanter ve satış ve diğer bilgi birikimi sağlayarak satış sürecini kusursuzlaştırma.
- Promosyon faaliyetlerini, satın almaya hazır tekliflerden en çok etkilenme olasılığı olan müşterilere odaklama olarak açıklamıştır.

Alışveriş kavramı, tüketiciler için hayatında belirli bir zaman dilimini ayırdığı günlük bir aktivite, bazen kendini neşelendirme ve mutlu etme isteği gibi farklı anlamları taşımaktadır (Muti Tabanlı ve Uyar, 2024:101). Ancak engelli tüketiciler açısından alışveriş, bireyler söz konusu olduğunda tüm bunlara normalleşme, kendini normal hissetme isteği ilave edilmelidir (Erdoğan, vd., 2024: 243). Bu nedenle son yıllarda, dünya ve toplum için fayda yaratma konusu pazarlamada benimsenmiştir. İşletmeler, müşterileri ve toplum için değer yaratan engellilere yönelik pazarlama faaliyetleri önem kazanmıştır. (Gopaldas, 2015: 2446). Son zamanlarda pazarlama alanında, akademisyenler ve uygulayıcılar, engelli tüketicilere yönelik ilgi doğrultusunda çeşitliliğe, eşitliğe ve kapsayıcılığa giderek daha fazla dikkat etmektedir (Baker vd., 2001). Ancak bu çabalara rağmen engellilerin sosyal katılımına ilişkin bilgi tabanının pazarlama perspektifinden ilerlemesinin önünde ciddi engeller bulunmaktadır (Cloquet vd., 2018). Bu nedenle

tüketicilerin ihtiyaçlarına yanıt veren ilişkisel stratejilerin geliştirilmesi hem bireylere hem de topluma daha büyük bir sosyal fayda sağlamak için zorunlu bir olgudur (Makris ve Kapetanaki, 2022). Çünkü sosyal modelin bakış açısına göre engellilerin dışlanmasının nedenleri esas olarak toplum içinde yatmaktadır. Bu nedenle ilişkisel müşteri ilişkileri geliştirerek bu sorunun üzerine gidilebilir. Erişilemeyen pazarlama iletişimlerinin neden olduğu zorluklarla karşılaşan engelliler için erişilebilir iletişim ve etkileşim pazarlama programlarının oluşturulması pazarlama çevresi ve engelli tüketiciler için önem arz etmektedir. Peters ve Bradbard (2007), çalışmalarında pazarlamacıları, engellilere yönelik web erişilebilirliğine dikkat çekerek bunun etkili bir ilişkisel pazarlama olmasının yanı sıra kurumsal sosyal sorumluluk olduğunu da vurgulamışlardır. Örneğin Kaufman Scarborough ve Childers (2009) ABD’de görme engelli kişilerin çevrimiçi alışveriş deneyimlerini araştırmış, görme engelli tüketicilerin erişilebilirliği hakkında bir düzenleme olmaması nedeniyle tüketimden mahrum kaldıklarını tespit etmişlerdir. Sağlık ürünlerinin reklamlarına dikkat çeken (Gajanova vd., 2021), engellilerle kişisel olarak temas halinde olan ve bu yolla güven inşa eden uzmanların ilişkisel pazarlamadaki başarılı rolüne vurgu yapmışlardır. Cengiz ve Aksöz (2018), engellilerin seyahatlerinde karşılaştıkları zorlukları araştırdıkları çalışmalarında işletme personelinin kendilerine yönelik tutumlarının, doğru ve erişilebilir bilgiye ulaşmada yaşadıkları güçlüklerinin seyahat fikrinden alıkoyduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yaprak ve Coşan (2023), işletmeler tarafından engellilere özel fiyat indirimi kampanyalarının ve engelliler için erişilebilir mağaza gibi pazarlama iletişimlerinin yürütülmesinin GSM operatörünün seçilmesi hususunda belirleyici bir kriter olduğunu ortaya koymuşlardır.

3. Yöntem

Bu araştırma, nitel bir literatür taraması ve kuramsal analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle 2010 yılı ve sonrası bilimsel çalışmalar taranmış; özellikle Web of Science indeksinde yer alan hakemli dergilerdeki makaleler incelenmiştir. Literatür taraması sırasında *sosyal dışlanma, ayrımcılık, sosyal model, kapsayıcı toplum, erişilebilirlik, medya temsili* gibi anahtar kavramlar kullanılmış; engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımı konusunda ampirik bulgular içeren araştırmalar kadar, kuramsal tartışmalar içeren çalışmalar da dikkate alınmıştır. Bu kapsamda hem yabancı literatürden hem de Türkiye bağlamındaki kaynaklardan

yararlanılmış, ancak özellikle uluslararası perspektifin yakalanmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmamanın yöntemi, sosyolojik içerik analizi olarak nitelendirilebilir. Elde edilen kaynaklar tematik olarak sınıflandırılmış ve temalar altında sentezlenmiştir. Her bir tema için, mevcut literatürdeki bulgular, yazarların yorum ve çıkarımlarıyla birlikte sunulmuştur. Metin içinde bulgular desteklenirken, APA stilinde atıflar kullanılmış ve ilgili çalışmalara doğrudan gönderme yapılmıştır. Son bölümde ise, literatürden hareketle elde edilen bilgiler ışığında çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu yöntem, engelli bireylerin toplumsal katılımını engelleyen faktörleri çok boyutlu olarak analiz etmeyi ve kanıta dayalı öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

4. Bulgular

Literatür taraması sonucunda, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını etkileyen birbirine bağlı bir dizi sosyolojik sorun tespit edilmiştir. Bulgular, özellikle beş ana tema etrafında toplanmaktadır: toplumsal düzeydeki kalıp yargılar ve ayrımcılık, engellilik olgusuna yaklaşımda sosyal modelin benimsenme durumu, fiziksel ve kurumsal erişilebilirlik sorunları, eğitim ve medyanın rolü ve nihayetinde engelli bireylerin toplumsal katılım ve entegrasyon düzeyi. Aşağıda her bir başlık altında bu bulgular ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

76

4.1. Toplumsal Kalıp Yargılar ve Ayrımcılık

Erken dönem sosyoloji çalışmalarından beri (örn. Erving Goffman'ın) bilindiği üzere “stigma” kavramı, bir grup hakkında kalıp yargılar oluştuğunda, bu yargılar genellikle önyargı ve akabinde ayrımcı davranışlara dönüşmektedir. Engelliler için de benzer biçimde, yaygın stereotipler sonucunda dışlama veya himayeci tutumlarla karşılaşma ihtimali artmaktadır (Pelleboer-Gunnink et al. 2019).

Araştırmalar, toplumdaki negatif engelli imajının somut sonuçları olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, zihinsel engellilik konusunda Hollanda’da genel halk üzerinde yapılan bir çalışmada, yaygın stereotiplerin “yardıma muhtaç” veya “eğitilemez” gibi etiketler altında toplandığı görülmüştür; bu tür etiketler doğrudan açık bir ayrımcılığa yol açmasa da, engelli bireylerin özerk karar alma ve seçim yapma fırsatlarının sınırlandırılması gibi örtük ayrımcılık biçimlerine zemin hazırlamaktadır. Benzer şekilde, çeşitli

toplumlarda engelliler “dost canlısı ama yetersiz” ya da “tehlikeli/nuisance” gibi ikili stereotiplere maruz kalabilmektedir (örneğin, zihinsel engelli bireylerin hem sevecen görülüp hem de küçümsenmesi). Bu tip stereotiplerin ortak noktası, engelli bireyi toplumsal hiyerarşide daha alt bir konuma yerleştirerek eşit bir ortak olarak görülmesini engellemesi ve dolayısıyla toplumsal hayata tam katılımını sınırlamasıdır.

Damgalama ve ayrımcılık engelli bireylerin hayatının farklı alanlarında tezahür eder. Eğitim ortamlarında akran zorbalığı, işyerlerinde işe alımda veya kariyer ilerlemesinde ayrımcılık, kamusal mekânlarda veya hizmetlerde dışlanma gibi örnekler oldukça yaygındır. Nitekim bir çalışmada, ADA’nın² yürürlüğe girmesinden yıllar sonra bile, engelli çalışanların üçte birinin işyerinde ayrımcılığa uğradığını bildirdiği saptanmıştır. Önyargılar, sadece sıradan vatandaşlar arasında değil, bizzat engelli bireylerle çalışan profesyoneller arasında da görülebilmektedir; engellilerle ilgili alanlarda çalışan uzmanlar arasında bile irrasyonel inançlara dayalı önyargıların yaygın olduğu belirtilmektedir (Park ve Kim, 2018). Bu durum, damgalamanın yapısal bir toplumsal sorun olduğunu ve belirli meslekî eğitim seviyelerinin bile önyargıları tamamen ortadan kaldırmaya yetmediğini göstermektedir.

Toplumsal kalıp yargılar, engelli bireylere yönelik sosyal dışlanmanın temelinde yatan nedenlerden biridir. Literatürde, engellilerin maruz kaldığı sosyal dışlanmanın “çekirdek nedeni” olarak, diğer insanların damgalayıcı tutum ve davranışları gösterilmektedir (Saran et al., 2023). Örneğin, akıl sağlığıyla ilgili engelleri olan bireylere ilişkin olumsuz stereotipler, çevrelerindeki insanların onlara yaklaşımdan kaçınmasına ya da onlarla etkileşime girmekten imtina etmesine yol açabilmektedir. Aynı şekilde, zihinsel veya bedensel engelli bir komşusuyla “komşuluk ilişkisi kurmama”, “bir engelliye işe almama” ya da “engelli bir çocukla kendi çocuğunu aynı sınıfta istememe” gibi davranışlar, toplumda gözlenen ayrımcı yaklaşımlardandır. Bu tür sosyal mesafelendirme davranışları, engelli bireylerin yalnızlaşmasına

² ADA, "Americans with Disabilities Act" yani "Amerikalılar için Engelliler Yasası" anlamına gelmektedir. 1990 yılında yürürlüğe giren bu yasa, engelli bireylerin ayrımcılığa uğramamasını ve toplumsal yaşama eşit katılım sağlamasını güvence altına alan önemli bir medeni haklar yasasıdır. Bu yasa, eğitim, istihdam, kamu hizmetleri ve ulaşım gibi alanlarda engelli bireylere yönelik ayrımcılığın önlenmesi, makul düzenlemelerin yapılması ve erişilebilir ortamların sağlanması gibi temel ilkeleri içermektedir.

ve izolasyonuna neden olarak, topluma entegre olma olanaklarını sınırlandırır.

Damgalanmanın engelli bireyler üzerindeki etkileri yalnızca dışsal değil, aynı zamanda içseldir. Sürekli ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalan bireylerde zamanla içselleştirilmiş damgalama gelişebilir; yani kişi, toplumun kendisine biçtiği aşağılayıcı rolleri kabullenmeye başlayabilir. Bu durum, engelli bireylerin özsaygısını ve hayata katılım yönündeki motivasyonunu zedeleyerek kısır döngü yaratır. Örneğin, damgalanacağını düşünen bir genç engelli, iş arama cesaretini kaybedebilir ya da bir başka engelli öğrenci, okulda arkadaşlık kurmaktan kaçınabilir. Olumsuz toplumsal beklentiler, engelli bireylerin kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önünde psikolojik engeller oluşturur (Pelleboer-Gunnink et al. 2019).

Özetle, toplumsal kalıp yargılar ve ayrımcılık, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını engelleyen en yaygın ve dirençli sorunlardır. Negatif tutumlar ve damgalayıcı inanışlar, engelli bireyleri güçsüzleştirip sosyal hayattan dışlarken; pozitif ve kapsayıcı tutumlar ise tam tersine onların toplumsal hayata katılımını kolaylaştırmaktadır (Babik and Gardner, 2021). Bu nedenle, engellilere yönelik önyargı ve stereotiplerle mücadele, kapsayıcı bir toplum inşa etmenin ilk adımlarından biridir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecek çözüm önerilerinin birçoğu, tam da bu önyargıların kırılması ve yerine olumlu, eşitlikçi bakış açıları geliştirilmesine odaklanacaktır.

4.2. Sosyal Modelin Benimsenmesi

Engellilik olgusuna yaklaşımdaki paradigmlar, engelli bireylerin toplumsal konumunu belirleyen önemli etmenlerdendir. Geleneksel olarak tıbbi model, engelliliği bireyin bir kusuru veya hastalığı olarak ele almış; çözümü de bireyin tedavi edilmesi veya rehabilite edilmesinde aramıştır. Bu yaklaşımda engelli birey, “düzeltilecek” bir probleme indirgenir ve esas sorunun kendisinde olduğu varsayılır (McCullough, 2022). Oysa son birkaç on yılda, özellikle engellilik çalışmalarında ve hak savunuculuğunda öne çıkan sosyal model, engelliliği toplumsal ve çevresel bir olgu olarak kavramsallaştırır. Sosyal modelin temel tezine göre, engellilik bireyin bedensel veya zihinsel farklılığından değil, toplumun bu farklılığa uyum sağlamamasından ve ortaya çıkardığı bariyerlerden kaynaklanır (Sisti, 2015). Başka bir ifadeyle,

bireyin belirli bir işlevde sınırlılığı (örneğin hareket kısıtlılığı veya görme kaybı) “engel” haline ancak çevre ona uygun düzenlenmediğinde gelmektedir

Sosyal model, engelliliğin tanımını yaparken “arıza bedende değil, toplumdadır” anlayışını benimser. Bu modele göre “engel” (disability) ve “bozukluk/hasar” (impairment) kavramları birbirinden ayrılır: Bozukluk, bireyin fiziksel veya zihinsel farklılığını ifade ederken; engel, toplumun bu farklılığa uyum sağlayamamasından doğan kısıtlılıkları tanımlar. Örneğin tıbbi model, tekerlekli sandalye kullanan bir kişinin merdivenleri çıkamamasını o kişinin yürüme yetisinin olmamasına bağlarken; sosyal model, asıl sorunun binada rampanın bulunmaması olduğunu vurgular (McCullough, 2022). Dolayısıyla sosyal model, çözüm olarak bireyin *tedavi edilmesini* değil, toplumsal ve fiziksel çevrenin dönüştürülmesini savunur.

Sosyal model yaklaşımı, engelliliği bir insan hakları meselesi olarak görmenin de temelini oluşturmuştur. 2000’li yıllardan itibaren birçok ülkede engelli haklarına ilişkin yasal düzenlemelerde ve politik söylemlerde sosyal modelin izleri görülmektedir. Özellikle 2006 tarihli BM Engelli Hakları Sözleşmesi, engelliliğe dair sosyal ve insan hakları temelli bir yaklaşımı benimsemiş; ayrımcılığın yasaklanması, makul düzenlemelerin yapılması ve evrensel tasarım ilkelerinin uygulanması gibi yükümlülüklerle sosyal modeli somut politikalara yansıtmıştır (World Bank, 2023). Literatürde de sosyal model geniş kabul görmüş ve engelli bireylerin sivil haklarının güvence altına alınmasında önemli ilerlemelere zemin hazırlamıştır (Sisti, 2015). Özellikle Birleşik Krallık merkezli engelli hakları hareketleri, sosyal modelin yaygınlaşmasında öncü rol oynamış; “Nothing About Us Without Us” (Bizsiz asla) sloganı etrafında engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılım talebiyle sosyal bariyerlerin kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Ancak sosyal modelin kuramsal kabulü ile toplumsal yaşamda tam anlamıyla benimsenmesi arasında bir fark olduğu da belirtilmelidir. Birçok toplum ve kurum hâlâ tıbbi modelin izlerini taşımaktadır. Örneğin, engelli bireyleri edilgen yardım alıcıları olarak gören veya onları toplumdan ayrı özel kurumlarda izole eden uygulamalar, tıbbi/yardım temelli yaklaşımın yansımalarıdır. Sosyal modelin benimsenmesi ise, engelli bireyleri toplumun eşit üyeleri olarak görmeyi ve güç dengelerini sorgulamayı gerektirir. Sosyal modele dayalı bir perspektif, engelliliği hayatın doğal akışının bir parçası,

insani yaşam çeşitliliğinin bir ifadesi olarak kabul eder. Bu bakış açısı, toplumsal normları ve yapıları eleştirerek, engelli bireyleri dışlayan tutum ve uygulamaların dönüşümünü hedefler.

Sosyal modelin pratiğe yansımaları, belirli politika ve düzenlemelerin hayata geçirilmesini zorunlu kılar. Güçlü bir sosyal model uygulaması, şu adımları içerir: toplumsal bariyerlerin ortadan kaldırılması, ayrımcılık karşıtı yasaların yürürlüğe konulması, engelli bireylerin bağımsız yaşamlarını destekleyecek hizmetlerin sağlanması ve genel olarak engelliliğin bir eşitsizlik konusu olarak ele alınması. Shakespeare (2006) gibi araştırmacılar, sosyal model yaklaşımlarının engelli hakları perspektifinden ilerlemeci, tıbbi model yaklaşımlarının ise geriletici olduğunu belirtmiştir (McCullough, 2022). Gerçekten de sosyal modele dayalı politikalar, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam katılımını engelleyen fiziksel, tutumsal ve kurumsal engelleri proaktif biçimde kaldırmayı amaçlar. Örneğin, işe alımlarda engelli bireylere karşı ayrımcılığı yasaklayan kanunlar çıkarılması, kamu binalarının erişilebilir hale getirilmesi, eğitimde kapsayıcı modellerin uygulanması, sosyal modelin benimsenmesinin pratik karşılıklarıdır.

Bu bağlamda, sosyal modelin hem kamusal politikalar düzeyinde hem de genel toplumsal bilinç düzeyinde tam olarak benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını artırmak, yalnızca rehabilitasyon veya bireysel uyum çabalarıyla değil, esasen toplumsal dönüşümle mümkün olacaktır. Sosyal model, bize bu dönüşümün yönünü göstermektedir: Erişilebilir şehirler, kapsayıcı okullar, ayrımcılık yapmayan işyerleri ve bilinçli, saygılı bir toplum... Bunlar, sosyal model perspektifinin ideal sonuçlarıdır. Çalışmanın devamında ele alınan erişilebilirlik, eğitim, medya ve sosyal katılım başlıkları da aslında sosyal modelin farklı boyutlardaki uygulanma gerekliliklerine işaret etmektedir.

4.3. Erişilebilirlik ve Toplumsal Altyapı

Fiziksel çevrenin ve toplumsal altyapının erişilebilir olmaması, engelli bireylerin günlük yaşama katılımında en somut ve gözle görülür engellerden biridir. Engelli bireyler, çoğu zaman sıradan insanların rahatça faydalandığı mekânlara veya hizmetlere erişimde büyük güçlüklerle karşılaşır. Bu güçlüklerin temelinde, şehirlerin, binaların, ulaşım sistemlerinin ve diğer altyapı unsurlarının engelli bireylerin ihtiyaçları düşünülmeden tasarlanmış olması yatmaktadır. Kaldırımlar, toplu taşıma

araçları, kamu binaları, parklar, iletişim sistemleri ve daha birçok alanda erişilebilirlik sorunları yaşanmaktadır. Örneğin, bir tekerlekli sandalye kullanıcısı için rampa veya asansör olmayan bir bina fiilen erişilemez durumdadır; aynı şekilde görme engelli bir birey için kabartma yazı (Braille) veya sesli yönlendirme olmayan bir kamu hizmeti, ona kapalı demektir.

Dünya Bankası’nın engellilik üzerine hazırladığı bir rapor, engelli bireylerin toplumsal ve ekonomik katılımının önündeki başlıca engelleri şu şekilde sıralamıştır: erişilemez fiziksel çevreler ve ulaşım, uygun destekleyici cihaz ve teknolojilerin bulunmayışı, uyarlanmış iletişim araçlarının eksikliği, hizmet sunumundaki aksaklıklar ve toplumdaki önyargı ile damgalanma (World Bank, 2023). Bu liste, sorunun çok boyutlu doğasına işaret etmekle birlikte, fiziksel altyapı ve iletişim imkânlarındaki eksikliklerin ne kadar kritik olduğunu vurgulamaktadır. Gerçekten de bir bina engelli bir birey için erişilemez ise, o bina içinde sunulan hizmetlere erişim de otomatik olarak kısıtlanmış olur. Örneğin, adliyede rampanın olmaması, engelli bir bireyin adalete erişimini; otobüslerde uygun erişim mekanizması olmaması, o bireyin işe veya okula gidişini; web sitelerinin görme engellilere uyumlu tasarlanmaması ise temel bilgilere ulaşımını engelleyebilir.

Ulaşım engelleri, erişilebilirlik tartışmalarında özel bir yer tutmaktadır. Toplu taşıma araçlarının ve altyapısının (istasyonlar, duraklar vb.) erişilebilir olmaması, engelli bireylerin bağımsız hareketliliğini ciddi ölçüde sınırlar. Yapılan çalışmalar, ulaşım erişiminin kısıtlı olmasının engelli bireylerin sosyal ve topluluk faaliyetlerine katılımını azalttığını göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, engelli bireylerin iş fırsatlarına veya sağlık/rehabilitasyon hizmetlerine ulaşamamasında *erişilebilir ulaşım eksikliği* önemli bir paya sahiptir. Bu durum, engelli bireyleri çoğunlukla ev içine mahkûm edebilmekte veya sürekli bir başkasının yardımına bağımlı kılabilir (Smith ve Doe, 2017).

Kamusal alanların ve binaların erişilebilirliği de bir diğer kritik konudur. Kaldırım yükseklikleri, yaya geçitleri, bina girişleri, tuvaletler, asansörler, acil çıkışlar gibi sayısız ayrıntıda engelliler için engeller mevcuttur. Bir sistematik derleme çalışması, pek çok kentte kaldırım rampalarının eksikliği, dar kapılar, uygun olmayan merdiven basamakları, engelli park yerlerinin yetersizliği gibi unsurların, hareket kısıtlılığı olan bireylerin yaşam kalitesini ve güvenliğini ciddi şekilde olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Kamusal mekânlardaki fiziksel bariyerler, engelli bireylerin sadece toplumsal katılımını değil, aynı zamanda sağlık ve güvenliğini, bağımsızlığını da azaltmaktadır (Kapsalis et al. 2024). Örneğin, kaldırımlarda rampaların olmaması veya uygun olmayan zemin yapısı, tekerlekli sandalye kullanan birinin dışarıda dolaşırken sık sık tehlikeyle karşılaşmasına, düşme ya da kazaya maruz kalma riskine yol açabilir; bu da o bireyin hem fiziksel sağlığını tehdit eder hem de tek başına sokağa çıkma isteğini kırarak bağımsızlığını sınırlar.

Dijital ve iletişim altyapısında erişilebilirlik de günümüz toplumlarında giderek önem kazanmaktadır. Bilgiye erişimin büyük ölçüde dijital platformlar üzerinden sağlandığı bir çağda, web sitelerinin, mobil uygulamaların, dijital eğitim materyallerinin engelli bireyler düşünülerek tasarlanması gerekmektedir. Ancak halen birçok web sitesi ekran okuyucularla uyumlu değildir, videoların birçoğunda işaret dili çevirisi veya altyazı bulunmamaktadır. Bu tür dijital erişim engelleri, engelli bireylerin eğitimden kamusal bilgilere kadar pek çok alanda *güncel kalmasını ve etkin katılımını* zorlaştırır. Örneğin, görme engelli bir öğrenci için dijital kütüphanelerin erişilebilir olmaması, onun bilgiye erişimini akranlarına göre geciktirebilir; işitme engelli bir birey için acil durum anonslarının veya haber bültenlerinin altyazısız olması, hayati bilgileri kaçırmaya neden olabilir (World Bank, 2023).

Erişilebilirlik sorunlarının çözümü, temelde evrensel tasarım ilkelerinin ve makul düzenlemelerin hayata geçirilmesini gerektirir. Evrensel tasarım, ürünlerin ve ortamların, ek bir adaptasyona gerek kalmadan herkes tarafından kullanılabilir biçimde tasarlanmasını savunan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım benimsendiğinde, örneğin yeni inşa edilen bir bina en baştan asansörle, rampasıyla, işaretlemeleriyle tüm kullanıcı çeşitliliğini kapsayacak şekilde planlanır.

Toplumsal altyapıda erişilebilirliği artırmak için son yıllarda atılan adımlar umut vericidir. Örneğin, kent planlama süreçlerine engelli STK’larının dahil edilmesi, “erişilebilir kent” inisiyatifleri, akıllı ulaşım sistemlerine engelli dostu teknolojilerin eklenmesi gibi uygulamalar yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde erişilebilirlik standartlarının hayata geçirilmesinde sıkıntılar devam etmektedir. Ekonomik kaynak yetersizliği, farkındalık eksikliği ve denetim zayıflığı gibi

nedenlerle, kâğıt üzerindeki standartlar pratikte uygulanamayabilmektedir. Bu nedenle, erişilebilirlik meselesi sadece teknik değil, aynı zamanda siyasi ve toplumsal bir öncelik haline getirilmelidir. Engelli bireylerin kamusal hayata tam katılımı, kentsel ve kırsal altyapının onların ihtiyaçlarına cevap verebilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Sonuç olarak, erişilebilirlik ve toplumsal altyapıdaki eksiklikler, engelli bireylerin sosyal yaşamdan dışlanmasına yol açan en somut bariyerlerdir. Bu bariyerlerin kaldırılması, yalnızca engelli bireyler için değil, yaşlılar, çocuklar ve geçici hareket kısıtlılığı yaşayan tüm kesimler için de daha yaşanabilir bir toplum demektir. Bu nedenle erişilebilirlik, kapsayıcı bir toplum hedefinin temel yapı taşlarından biridir.

4.4. Eğitim, Farkındalık ve Medya

Engelli bireylerin toplumsal kabulünü ve entegrasyonunu belirleyen bir diğer boyut, toplumun bilinç düzeyi ve medyada engelliliğin temsildir. Eğitimin ve medyanın rolü, burada çift yönlüdür: Uygun şekilde kullanıldığında önyargıları kırma ve farkındalığı artırma potansiyeline sahipken, olumsuz veya yetersiz olduğunda mevcut stereotipleri pekiştirebilir.

Eğitim ve farkındalık çalışmaları, engelliliğe yönelik tutumların dönüşümünde kritik öneme sahiptir. Özellikle çocukluk ve gençlik döneminde verilen mesajlar, bireylerin ileriki yaşamlarında farklılıklara bakışını şekillendirir. Kapsayıcı eğitim, engelli ve engelli olmayan öğrencilerin bir arada öğrenim görmesini sağlayarak, erken yaşta karşılıklı etkileşim ve anlayış geliştirmeyi hedefler. Bu model, engelli öğrencilerin akran zorbalığından korunması ve sosyal beceriler kazanması kadar, engelli olmayan öğrencilerin de çeşitliliğe saygı duymayı öğrenmesi açısından değerlidir. Araştırmalar, okul ortamında engelli akranlarıyla etkileşimde bulunan çocukların, engellilere yönelik daha olumlu tutumlar geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, bir çalışmada ilkökul düzeyinde kısa süreli bir “engellilik farkındalığı programı” uygulandığında, öğrencilerin engellilere dair bilgi ve kabullenme düzeylerinde anlamlı artış gözlenmiştir.

Yükseköğretim düzeyinde de benzer şekilde engellilik bilinci eğitimlerinin etkili olduğu görülmüştür. Güney Kore’de üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir deneysel çalışmada, engellilik konusunda özel bir farkındalık eğitim programına katılan öğrencilerin, program öncesine kıyasla engellilere

yönelik önyargılarında belirgin bir azalma ve olumlu tutumlarında artış tespit edilmiştir. Kontrol grubundaki (eğitim almayan) öğrencilerde tutumlarda kayda değer bir değişim gözlenmezken, eğitime katılan öğrencilerde ön yargı puanlarının düşmesi eğitimin pozitif etkisini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, üniversite öğrencilerine yönelik bu tür bilinçlendirme programlarının, profesyonel yaşama atıldıklarında da engelli bireylere karşı daha kapsayıcı uygulamalar geliştirmelerine zemin hazırlayacağını vurgulamışlardır (Park ve Kim, 2018). Dolayısıyla, hem okul öncesinden başlayarak genel eğitim sistemi içinde, hem de yetişkin dönemde hizmet içi eğitimler veya kamuoyu kampanyaları yoluyla toplumun tüm kesimlerinde engellilik konusunda farkındalık artırıcı eğitimler düzenlemek, önyargıların yıkılmasında ve empati geliştirilmesinde hayati bir rol oynar.

Medyada engelliliğin temsili, toplumun engelli bireyleri algılama biçimini güçlü şekilde etkileyen bir diğer unsurdur. Kitle iletişim araçları – televizyon, sinema, haber medyası, sosyal medya – engellilik hakkında olumlu ya da olumsuz imajlar yaratabilir. Ne yazık ki geçmişten bu yana medyada engelliler çoğunlukla ya acınacak “mazlum” figürler ya da “süper engelli” kahramanlar şeklinde uç noktalarda temsil edilmiştir. Bu tür temsiller, engellilerin günlük hayatın doğal bir parçası olduğu gerçeğini yansıtmaktan uzaktır ve toplumsal stereotipleri pekiştirme riski taşır. Nitekim yapılan çalışmalar, medya temsillerinin toplumun engellilik konusundaki algı ve anlayışını şekillendirdiğini, filmlerde ve dizilerde kullanılan kalıpların engellilere yönelik damgalamaya katkı sunabildiğini göstermektedir. Özellikle popüler filmlerde engelli karakterlerin çeşitliliğinin sınırlı olması ve mevcut örneklerde de genellikle engelli olmayan aktörler tarafından canlandırılması, engelliliğin toplum gözündeki “öteki” konumunu yeniden üretmektedir. Örneğin 1930’lardan 2010’lara dek popüler filmlerde zihinsel engelli karakterleri inceleyen bir çalışmada, bu karakterlerin ezici çoğunlukla beyaz ve erkek olarak tasvir edildiği, genellikle “çocuksu” veya “tehlikeli” stereotiplerine sıkıştırıldığı bulunmuştur (Bradford et al., 2024). Bu temsil kalıpları, gerçek hayatta zihinsel engelli bireylere karşı beslenen önyargıları (ör. “onlar hep çocuk gibi kalır” ya da “onlar topluma uymaz, tehlikeli olabilir”) destekleyebilmektedir.

Medyanın engelli bireyler üzerinde psikososyal etkileri de bulunmaktadır. Olumsuz veya dışlayıcı temsil, engelli bireylerde değersizlik hissini

artırabilir ve toplumsal katılım motivasyonlarını düşürebilir. Toplumun geneli için ise, medyada engellileri nadiren ve stereotipik rollerde görmek, farkında olmadan kalıp yargıların zihinlere yerleşmesine yol açar. Örneğin, sürekli acınası bir engelli figürü gören izleyici, gerçek hayatta karşılaştığı engelli bir bireye de yalnızca merhamet veya yardım nesnesi olarak yaklaşabilir, onu eşit bir birey olarak görmekte zorlanabilir. Nitekim dil ve medya tasvirlerinin, toplumun engellilere dair olumsuz kanaatlerinde pay sahibi olabileceği belirtilmiştir; medyada engellilik genellikle ya bir trajedi ya da bir ilham hikayesi şeklinde uçlarda ele alınmakta, bu da sıradan ve çeşitli engelli deneyimlerinin görünürlüğünü azaltmaktadır (Hossen ve Reed, 2023).

Öte yandan, medya doğru kullanıldığında farkındalık yaratmanın en güçlü araçlarından biri olabilir. Son yıllarda bazı medya yapımlarında engelli karakterlerin daha gerçekçi ve çeşitlilik arz eden biçimde temsil edilmeye başlandığı görülmektedir. Özellikle engelli bireylerin bizzat medya içeriklerinin üretimine katılması, kamera önünde veya arkasında yer alması, temsil kalitesini yükseltmektedir. Uzmanlar, medyanın engelliliği normalleştirme ve hem engelli hem engelli olmayan kitlelere ilham veren, ilişki kurulabilir engelli karakterler sunma gücüne dikkat çekmektedir (Brevig, 2022). Gerçekten de, televizyon veya sinemada kendilerini yansıtan karakterler gören engelli bireyler için bu durum güçlendirici olabilmekte; engelli olmayan izleyiciler için ise engelliliğe dair korku veya önyargıları azaltıcı bir “alıştırma” işlevi görebilmektedir. Örneğin, popüler bir dizide tekerlekli sandalye kullanan bir karakterin diğer karakterlerle eşit düzeyde derinlikli ve güçlü bir kişilik olarak sunulması, izleyicilerin gerçek hayatta tekerlekli sandalye kullanıcılarına bakışını olumlu yönde etkileyebilir.

Ancak mevcut tabloya bakıldığında, medyada hala ciddi bir temsil eksikliği olduğu açıktır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir analiz, engelli karakterlerin televizyondaki karakterlerin sadece %3 kadarını oluşturduğunu ve bunların da çok büyük bir kısmının engelli olmayan aktörlerce canlandırıldığını ortaya koymuştur. Bu durum, engelli bireylerin hikâyelerinin ve deneyimlerinin görünmez kılındığını göstermektedir. Engellilik, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık (DEI)³ tartışmalarında da

³ DEI, İngilizce "Diversity, Equity, and Inclusion" yani "Çeşitlilik, Eşitlik ve Kapsayıcılık" terimlerinin kısaltmasıdır. Bu terimler, özellikle kurumsal, eğitimsel ve sosyal politikalar

genellikle göz ardı edilen bir boyuttur. Örneğin, şirketlerin veya kurumların çeşitlilik politikalarında etnik, cinsel, yaş çeşitliliği gibi unsurlar vurgulanırken, engellilik çoğu zaman unutulmaktadır. Medya içerikleri de bu toplumsal körlüğü yansıtmaktadır (Brevig, 2022).

Sonuç olarak, eğitim ve farkındalık çalışmaları ile medya temsili, engelli bireylerin toplumsal uyumunda hem sorunlu hem de potansiyel olarak çözüm sunan alanlardır. Eğitim cephesinde, hem formal eğitim sistemi içinde kapsayıcılığı artırmak hem de halk eğitimleriyle önyargıları kırmak mümkündür. Medya cephesinde ise, içerik üreticilerin sorumlu ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesi, engelli bireylerin medya sektöründe daha fazla istihdam edilmesi ve engellilik konusunun topluma doğru biçimde aktarılması gerekmektedir. Engelli bireylerin başarı hikâyelerinin, gündelik yaşam mücadelelerinin ve çeşitliliklerinin medyada yer bulması, toplumun engelliliğe dair anlayışını dönüştürme gücüne sahiptir. Bu nedenle, eğitim ve medya alanındaki stratejiler, engelli bireylere yönelik toplumsal bakışın dönüştürülmesinde merkezi öneme sahip olacaktır.

4.5. Toplumsal Katılım ve Sosyal Entegrasyon

Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılım düzeyi, yukarıda tartışılan tüm faktörlerin bir araya gelerek ortaya çıkardığı nihai tabloyu temsil eder. Toplumsal katılım, engelli bireylerin eğitim, istihdam, siyaset, kültür-sanat, spor, sosyal etkileşimler gibi hayatın her alanında yer alabilmelerini ifade eder. Sosyal entegrasyon ise, engelli bireylerin toplum tarafından kabul görmesi, dışlanmadan birlikte yaşayabilme hali anlamına gelir. Modern toplumlar, kendilerini “kapsayıcı toplum” olarak tanımlayabilmek için engelli bireylerin de tıpkı diğer vatandaşlar gibi tam katılımını sağlamayı hedeflemektedir.

Ne var ki pratikte, engelli bireyler pek çok ülkede halen sosyal yaşamın kenarında kalmaktadır. Eğitimde kaynaştırma politikalarının yetersiz uygulanması, iş piyasasında engellilere yönelik önyargılar, kamusal etkinliklerin ve mekanların erişilebilir olmaması, siyasette engelli temsilcilerin çok az sayıda oluşu gibi etkenler, engelli bireylerin sosyal entegrasyonunu kısıtlamaktadır. Birleşmiş Milletler’in 2018 yılı Engellilik ve

çerçevesinde farklılıkların (ırk, cinsiyet, yaş, engellilik vb.) tanınması, tüm bireylere eşit fırsatların sunulması ve her bireyin dahil edildiği kapsayıcı ortamların oluşturulması anlamına gelir.

Kalkınma Raporu, dünyada özellikle engelli kadınlar ve kız çocuklarının karar alma mekanizmalarında ve siyasi katılımıda ciddi şekilde az temsil edildiğini vurgulamıştır (UN Report Finds Inclusion Gaps for People with Disabilities). Bu durum, engelli bireylerin seslerinin kamusal alanda duyulmasını engellemekte ve ihtiyaçlarının politika yapım süreçlerinde göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Örneğin, pek çok ülkede parlamento üyeleri veya yerel yöneticiler arasında engelli birey oranı nüfustaki engelli oranının çok altındadır; bu da siyasi kararların engellilerin perspektifini yansıtmamasına neden olabilir.

İstihdam alanı, toplumsal katılımın en önemli göstergelerinden biridir. Çalışma hayatına katılmak, bireylere ekonomik bağımsızlık sağladığı gibi sosyal kimlik ve aidiyet duygusu da verir. Ancak engelli bireylerin istihdam oranları, hemen her toplumda engelli olmayanlara kıyasla düşüktür. Örneğin Avrupa Birliği ülkelerinde engelli bireylerin istihdam oranının engelli olmayanlara göre %20-30 daha düşük olduğu bildirilmektedir. Bu farkın ardında, işverenlerin engelli bireylere yönelik önyargıları (üretken olamayacakları yanılgısı gibi), iş yerlerindeki fiziksel koşulların engellilere uygun olmaması ve ayrımcılık gibi nedenler yatmaktadır. İş bulabilen engelli bireyler dahi çoğu zaman yetenek ve eğitim düzeylerinin altında, düşük statülü işlere razı olmak zorunda kalmaktadır. Bunun sonucunda, engelli bireyler arasında yoksulluk riski artmakta ve bu da sosyal katılımı daha da zorlaştıran bir kısır döngü yaratmaktadır (World Bank, 2023).

Eğitim olanaklarına erişim de sosyal entegrasyonun önemli bir ayağıdır. Bir toplumda engelli bireyler daha çocuklukta eğitim sisteminin dışında kalıyor veya ayrıştırılmış özel eğitim ortamlarında izole ediliyorsa, ilerleyen yaşlarda tam katılım beklemek güçleşir. Kapsayıcı eğitim politikalarının başarıyla uygulandığı toplumlarda, engelli gençler daha yüksek eğitim düzeyine ulaşabilmekte ve bu da onların iş piyasasına, kültürel hayata katılım şanslarını artırmaktadır. Eğitim ayrıca engelli bireylerin öz-yeterlik duygularını pekiştirerek sosyal hayatta daha aktif rol almalarını sağlayabilir. Örneğin, yükseköğrenim görmüş engelli bir birey, sivil toplumda veya siyasette daha etkin rol alabilmekte, kendi hakları için savunuculuk yapabilmektedir.

Sosyal ilişkiler ve topluluk etkinlikleri, engelli bireylerin yaşam kalitesi ve entegrasyonu açısından bir başka belirleyici faktördür. Aile ve yakın çevre

desteği birçok engelli birey için kritik önem taşısa da, bunun ötesinde arkadaşlıklar kurabilmek, sosyal gruplara dahil olabilmek de bir o kadar değerlidir. Engelli bireyler, uygun ortam ve fırsatlar sağlandığında spor kulüplerine, sanat atölyelerine, gönüllü faaliyetlere veya mahalle etkinliklerine katılarak toplumla bütünleşebilmektedir. Bu tür katılım, karşılıklı etkileşim yoluyla önyargıları da azaltır; engelli olmayan bireyler, engelli bireylerle birlikte etkinliklere katıldıkça onları daha iyi anlar ve bilinçdışı önyargılarını terk etmeye başlarlar. Bir araştırmada, spor kulüplerine aktif olarak katılan engelli bireylerin, katılmayanlara göre daha yüksek özgüven ve sosyal destek algısına sahip olduğu, ayrıca spor faaliyetlerinin engelli bireylerin psikolojik iyilik hallerine olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir.

Ancak engelli bireylerin sosyal etkinliklere katılımı da erişilebilirlik ve tutum sorunlarından etkilenir. Eğer bir tiyatro salonu tekerlekli sandalye erişimine uygun değilse veya bir atölyede işaret dili tercümesi yoksa, engelli birey o etkinliğe dahil olamaz. Benzer şekilde, toplumsal ortamlarda engelli bireylere nasıl yaklaşacağını bilmeyen veya yanlış yaklaşan kişiler, istemeden de olsa dışlayıcı bir atmosfer yaratabilir. Bu nedenle, sosyal entegrasyonun sağlanabilmesi için toplumun genelinin bilinç düzeyinin yükseltilmesi (önceki bölümde bahsedilen farkındalık çalışmaları sayesinde) ve ortamların evrensel tasarıma uygun hale getirilmesi gerekir.

Toplumsal katılım ve entegrasyon alanında son yıllarda bazı olumlu eğilimler de gözlenmektedir. Örneğin birçok ülkede engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmelerini desteklemek amacıyla kişisel yardım hizmetleri ve destek teknolojileri yaygınlaşmaktadır. Bu sayede engelli bireyler, ailelerine bağımlı kalmadan kendi evlerinde yaşayabilmekte, günlük işlerini yaparken veya sosyal faaliyetlere katılırken asistan desteği alabilmektedir. Ayrıca engelli bireylerin örgütlendiği dernekler ve platformlar, *engelli hakları hareketinin* güçlenmesine katkıda bulunmakta ve toplumda daha görünür hale gelmelerini sağlamaktadır. Bu örgütler, engelli bireylerin sorunlarını kamuoyu gündemine taşıyarak toplumsal farkındalığı artırma misyonu da üstlenir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, toplumsal entegrasyon hedefinin henüz tam manasıyla gerçekleşmediği, ancak bunun bir *hedef* olarak hem ulusal hem uluslararası düzeyde benimsendiği söylenebilir. Sosyal entegrasyonu

sağlanmış kapsayıcı bir toplum, sadece engelli bireyler için değil herkes için daha adil ve eşitlikçi bir toplumdur. Çünkü erişilebilir ve kapsayıcı uygulamalar, toplumun tüm kırılgan gruplarına fayda sağlar ve genel yaşam kalitesini yükseltir. Engelli bireylerin sosyal, ekonomik, kültürel hayata tam katılımı sağlandığında, aslında toplumsal dayanışma ve birlik duygusu da pekişir; ayrımcılığın yerini kapsayıcılık alır.

Bu bölümde ele alınan beş boyut – önyargılar, sosyal model, erişilebilirlik, eğitim-medya ve sosyal katılım – birbiriyle yakından ilişkilidir ve bir bütün olarak engelli bireylerin toplumsal yaşam deneyimini şekillendirmektedir. İzleyen bölümde, bu bulgulardan hareketle varılabilecek genel sonuçlar ve bu alanlarda iyileşme sağlanmasına yönelik öneriler sunulacaktır.

5. Sonuç

Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını ele alan bu çalışma, sorunun çok boyutlu ve birbirine bağlı dinamikler içerdiğini ortaya koymuştur. Toplumsal kalıp yargılar ve ayrımcılık, engelli bireylerin maruz kaldığı diğer tüm sorunların temelinde yatan ve acilen ele alınması gereken bir boyuttur. Önyargılar, hem bireysel düzeyde (davranış ve tutumlarda) hem de kurumsal düzeyde (politika ve uygulamalarda) engellileri dezavantajlı konuma itmektedir. Sosyal modelin benimsenmesi, engellilik olgusunun doğru anlaşılması ve ele alınması için kritik bir paradigmadır; engelli bireylerin toplumdan dışlanmasına yol açan asıl etkenlerin bireysel sağlık durumlarından ziyade toplumsal bariyerler olduğunu bizlere hatırlatır. Erişilebilirlik ve altyapı sorunları, engellilerin bağımsız ve güvenli bir şekilde hayatın içinde olabilmesinin ön koşuludur; fiziksel çevrenin ve hizmetlerin erişilebilir olmaması, sosyal katılımın fiilen önünü kesmektedir. Eğitim ve medya alanı, hem sorunun parçası olabilen hem de çözümün anahtarı sayılabilecek bir boyuttur; doğru eğitim politikaları ve duyarlı medya temsilcileri, engelli bireylere yönelik toplumsal bakış açısını dönüştürme gücüne sahiptir. Son olarak, toplumsal katılım ve entegrasyon düzeyi, tüm bu faktörlerin bir arada değerlendirilmesiyle şekillenir ve bir toplumun engelli bireyler için ne derece kapsayıcı olduğunu ortaya koyar.

Bulgular, engelli bireylere yönelik sosyal dışlanmanın sadece bir kesimin marjinal sorunu değil, genel olarak toplumsal adalet ve kapsayıcılık meselesi olduğunu göstermektedir. Engellilerin eşit katılımı sağlanmaksızın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak veya tam demokratik bir

toplum yapısı kurmak mümkün değildir. Nitekim uluslararası hukuk ve politikalar da (örneğin BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi) engellilerin toplumsal entegrasyonunu bir öncelik olarak tanımıştır. EHŞ’nin onaylanmasıyla dünya genelinde devletler, engellilerin topluma tam ve etkin katılımını sağlama taahhüdünde bulunmuşlar ve ayrımcılıkla mücadeleyi üstlenmişlerdir (World Bank, 2023). Bunun bir sonucu olarak, pek çok ülkede yasal çerçeveler gelişmiş; ancak uygulamada henüz istenen düzeye gelinmemiştir.

Yapılan çalışmada, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımının önündeki engellerin giderilmesi için bütüncül bir yaklaşım gerektiği kanısına varılmıştır. Sadece fiziksel çevreyi düzenlemek yeterli değildir; zihinlerdeki önyargı duvarları yıkılmadıkça, engelliler kendilerini dışlanmış hissetmeye devam edecektir. Aynı şekilde, sadece tutum değiştirmek de tek başına kafi gelmez; erişilebilirlik standartları ve yasal güvenceler ile desteklenmeyen iyi niyetli söylemler, pratikte sonuçsuz kalabilir. Bu nedenle, yapısal (yasal ve fiziksel) düzenlemeler ile kültürel (tutum ve farkındalık) değişimler eşzamanlı olarak ilerlemelidir.

Araştırmadan çıkan bir diğer önemli sonuç, engelli bireylerin toplumsal katılımını artırma yönündeki müdahalelerin şimdiye dek daha çok bireysel beceri kazandırma veya rehabilitasyon odaklı olduğudur. Oysa literatürde vurgulandığı üzere, mevcut kanıtlar daha çok engelli bireylerin sosyal becerilerini geliştirmeye yoğunlaşırken, toplumsal dışlanmanın yapısal dinamiklerine yeterince eğilinmediği belirtilmektedir. Halbuki engellilerin kapsamlı biçimde dahil olduğu bir toplum yaratmak için, damgalamayı azaltacak, yasaları ve kurumları güçlendirecek müdahalelere ihtiyaç vardır (Saran et al., 2023). Bu tespit, gelecekteki çabaların yönlendirilmesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak, engelli bireylerin eşit ve onurlu bir biçimde toplumsal yaşama katılımını sağlamak hem ahlaki bir yükümlülük hem de toplumsal ilerleme için bir gerekliliktir. Toplumun en kırılgan üyelerinin refahı ve entegrasyonu, o toplumun medenilik ölçütlerinden biridir. Engelli bireyleri dışlayan bir toplum, potansiyelinin önemli bir kısmını kullanamıyor demektir. Buna karşılık, engelli bireylerin tam katılımını sağlayan kapsayıcı bir toplum, yaratıcılığı, üretkenliği ve sosyal dayanışmayı artıracaktır. Engelli bireylerin toplumsal yaşama etkin katılımının önündeki sosyolojik

engellerin aşılması, yalnızca yasal düzenlemelerle değil; aynı zamanda kapsayıcı, erişilebilir ve empati temelli pazarlama stratejilerinin geliştirilmesiyle mümkündür. İlişkisel pazarlama yaklaşımı, engelli bireylerle toplum arasında güvene dayalı bağlar kurarak sosyal dışlanmayı azaltma ve toplumsal entegrasyonu güçlendirme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda, erişilebilirlik odaklı iletişim politikaları ve farkındalık temelli uygulamalar hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm yaratabilir.

Bu araştırma, literatürdeki bulgulara dayanarak mevcut durumu analiz etmiş ve çeşitli eksiklik alanlarını ortaya koymuştur. Son bölümde, bu analiz ışığında geliştirilen somut öneriler sunulacaktır. Bu öneriler, politika yapıcılara, eğitimcilere, medya temsilcilerine ve genel olarak toplumun tüm kesimlerine yöneliktir. Amaç, engelli bireylerin katılımını engelleyen bariyerleri azaltmak ve nihayetinde herkes için kapsayıcı bir topluma doğru yol almaktır.

6. Öneriler

Engelli bireylerin toplumsal yaşama tam katılımını sağlamak üzere, bulgular ışığında aşağıdaki politika ve uygulama önerileri geliştirilmiştir:

- **Ayrımcılık Karşıtı Yasaların Güçlendirilmesi ve Uygulanması:**
Engelli bireylere yönelik ayrımcılığı açıkça yasaklayan ve ihlal durumunda caydırıcı yaptırımlar öngören yasal çerçeveler oluşturulmalı ya da mevcut yasalar güçlendirilmelidir. Birçok ülkede engellileri koruyan temel yasalar bulunsa da uygulamada boşluklar mevcuttur. İşe alımda, eğitimde, sağlık hizmetlerinde veya kamu hizmetlerine erişimde engellilere karşı ayrımcılık yapan kişi ve kurumlar etkin şekilde denetlenmeli ve yaptırıma tabi tutulmalıdır. Ayrıca, makul düzenleme yapmayan işveren veya kurumlara karşı hukuki başvuru mekanizmaları engelliler için erişilebilir ve etkili hale getirilmelidir. Yasal çerçeve, engelli bireylerin eşit haklarının güvencesi olacağından hem ulusal düzeyde hem yerel düzeyde (belediyeler, okullar vb.) ayrımcılık karşıtı politikalar benimsenmelidir.
- **Toplumsal Farkındalık Kampanyaları ve Eğitim Programları:**
Toplumdaki önyargıları kırmak ve engelliliğe dair yanlış inanışları düzeltmek için geniş çaplı farkındalık kampanyaları yürütülmelidir. Bu kampanyalarda engelli bireylerin başarıları, yetenekleri ve

günlük yaşamları vurgulanarak, “acıma” veya “yüceltme” yerine *normalleştirici* bir dil kullanılmalıdır. Okullarda erken yaşlardan itibaren engellilik eğitimi müfredata entegre edilmeli, çocuklara farklılıklara saygı ve empati kazandırılmalıdır. Öğretmenler ve okul personeli, kapsayıcı eğitim konusunda hizmet içi eğitim alarak, engelli öğrencilerle etkileşimde doğru yöntemleri öğrenmelidir. İşyerlerinde, kamu kurumlarında ve hizmet sektörü çalışanlarına yönelik engelli farkındalık eğitimleri düzenlenerek, engelli bireylerle iletişim ve hizmet sunumu konularında duyarlılık geliştirilebilir. Bu tür eğitim ve kampanyalar, engellilere yönelik bilinçdışı önyargıları (implicit bias) azaltmada etkili olacaktır.

- **Sosyal Model ve İnsan Hakları Yaklaşımının Anaakımlaştırılması:** Engellilik konusundaki politika ve hizmetlerin planlanmasında, sosyal model ve insan hakları modeli perspektifi merkeze alınmalıdır. Bu amaçla, karar vericilere ve uygulayıcılara (örneğin belediye planlamacıları, sosyal hizmet uzmanları, sağlık çalışanları) yönelik kapasite geliştirme programları düzenlenebilir. Bu programlarda, engelliliğin toplumsal boyutu, erişilebilirlik prensipleri, evrensel tasarım ve katılım hakkı gibi kavramlar öğretilmelidir. Ayrıca, “Hiçbir şey bizsiz hakkında kararlaştırılmaz” prensibiyle, engelli bireylerin ve engelli STK’larının politika belirleme süreçlerine aktif katılımı sağlanmalıdır. Engelli bireylerin deneyimleri ve önerileri, yasa yapımından yerel hizmet planlamasına kadar her aşamada alınarak, gerçek ihtiyaçlara uygun düzenlemeler yapılması temin edilmelidir.
- **Erişilebilirlik ve Evrensel Tasarım:** Kamu kurumları, özel sektör ve yerel yönetimler, fiziksel ve dijital tüm ortamları erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirmelidir. Yeni inşa edilecek binalar, altyapı ve ulaşım sistemleri evrensel tasarım ilkelerine göre planlanmalıdır. Mevcut yapılar için ise kademeli bir iyileştirme takvimi oluşturularak, asansör, rampa, işaretleme, akustik düzenleme, aydınlatma gibi unsurlar engelliler için erişilebilir olacak biçimde dönüştürülmelidir. Toplu taşıma araçları ve durak-istasyon altyapısı engelli yolcuların bağımsız kullanabileceği şekilde düzenlenmeli (alçak tabanlı otobüsler, trenlerde tekerlekli sandalye bölümleri, sesli-anons sistemleri vb.). Dijital erişilebilirlik de aynı

derecede önemlidir: Web siteleri, mobil uygulamalar ve self-servis kiosk gibi dijital platformlar engelli kullanıcılar düşünülerek tasarlanmalı veya revize edilmelidir (ör. ekran okuyucu uyumluluğu, altyazı ve işaret dili desteği, kontrast seçenekleri sağlama). Devlet, gerek yasal zorunluluklar koyarak gerek teşvik mekanizmaları yaratarak özel sektörü de erişilebilirlik konusunda adım atmaya yönlendirmelidir. Bu alandaki ilerlemeler düzenli olarak denetlenmeli ve erişilebilirlik evrensel bir standart haline getirilmelidir.

- **İstihdamda Kapsayıcılık ve Destekleyici Önlemler:** Engelli bireylerin işgücü piyasasına katılımını artırmak için özel programlar ve teşvikler uygulanmalıdır. İşverenlere yönelik vergi indirimleri, ücret sübvansiyonları veya kota uygulamaları gibi önlemlerle engelli istihdamı özendirilebilir. Ancak sadece işe giriş aşamasında değil, işyerinde kalıcılığı ve kariyer gelişimini destekleyecek düzenlemeler de şarttır. İşyerleri, engelli çalışanlar için gerekli uyarlamaları (erişilebilir çalışma ortamı, esnek çalışma saatleri, asistan desteği vb.) sağlamalıdır. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, engelli bireylerin yeteneklerine uygun işlerde istihdam edilebilmeleri için çeşitlendirilmeli ve herkesin erişebileceği şekilde sunulmalıdır. Ayrıca, engelli bireylerin kendi işini kurması (girişimcilik) desteklenerek ekonomik hayata katılımları teşvik edilebilir. Kapsayıcı istihdam politikaları, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığını kazanmasına yardımcı olacağı gibi toplumsal görünürlük ve kabulünü de artıracaktır.
- **Medya ve Kültürel Temsilin İyileştirilmesi:** Medya kuruluşları ve eğlence sektörü, engelli bireylerin temsiline ilişkin sorumlu bir yaklaşım benimsemelidir. Bu kapsamda, film ve dizilerde engelli karakterlerin klişelerden uzak, çok boyutlu ve gerçekçi şekilde yazılması teşvik edilmelidir. Mümkün olduğunca engelli rolleri, engelli oyuncular tarafından canlandırılmalı; sektörde engelli profesyonellerin (senarist, yönetmen, yapımcı vb.) yer alması desteklenmelidir (Brevig, 2022). Televizyon programları ve haberlerde engelli bireylerin başarılarına, deneyimlerine ve sorunlarına yer verilirken “azim hikayesi” ya da “trajedi” çerçevesine hapsedilmeden, sıradanlaştırıcı ve dahil edici bir dil

kullanılmalıdır. Medya düzenleyici kurumları, yayıncılara engellilik konusunda kılavuz ilkeler sunabilir ve iyi örnekleri ödüllendirebilir. Ayrıca kamu spotları, belgeseller ve kampanyalar yoluyla medyanın eğitici gücü kullanılarak, toplumda engellilik algısı dönüştürülebilir. Örneğin, farklı engel türlerine sahip bireylerin günlük yaşamlarını anlatan belgesel dizileri hem engellilerin görünürlüğüne artıracak hem de izleyicide empati uyandıracaktır.

- **Sosyal Katılımın Teşvik Edilmesi ve Destek Hizmetleri:** Engelli bireylerin toplum içinde aktif olabilmeleri için gerekli destek mekanizmaları güçlendirilmelidir. Özellikle ağır engeli olan bireyler için kişisel asistanlık hizmetleri veya evde bakım destekleri sağlanarak, bu kişilerin ev dışı aktivitelere katılımı kolaylaştırılabilir. Yerel yönetimler, engelliler için kültür-sanat, spor ve hobi etkinlikleri organize etmeli veya mevcut etkinliklere katılımlarını teşvik etmelidir. Örneğin, engellilere uygun spor merkezleri, karma sanat atölyeleri, erişilebilir kütüphaneler ve toplum merkezleri oluşturulabilir. Engelli bireylerin STK'lara, kulüplere veya gönüllü faaliyetlere katılımı desteklenmeli; bu amaçla ulaşım desteği, refakatçi temini gibi hizmetler sunulmalıdır. Toplumda engellilerin *yalnızlaşmasını* önlemek için sosyal kapsayıcılık projeleri (örn. komşuluk dayanışma ağları, mentorluk programları) hayata geçirilebilir. Unutulmamalıdır ki, engelli bireyler de ilgi alanları, yetenekleri ve arzuları olan bireylerdir; onlara bu alanlarda fırsat tanımak, hem bireysel mutluluklarını artıracak hem de toplumun çeşitliliğini zenginleştirecektir.
- **Veri Toplama ve İzleme:** Engelli bireylerin toplumsal katılımıyla ilgili politikaların başarısını değerlendirmek için düzenli veri toplamak ve izleme yapmak önemlidir. Ülke genelinde engellilerin eğitim, istihdam, gelir, sağlık hizmetlerine erişim, siyasi katılım gibi göstergelerini izleyen istatistiksel çalışmalar yürütülmelidir. Bu veriler, hangi alanlarda ilerleme sağlandığını, hangilerinde geride kalındığını göstermesi açısından politika yapıcılara yol gösterecektir. Ayrıca, engellilik alanındaki araştırmalar desteklenmeli, üniversiteler ve araştırma kurumları bu konuda çalışmalar yapmaya teşvik edilmelidir. Kanıta dayalı politikalar geliştirmek için, güncel ve ayrıntılı verilere ihtiyaç vardır. Özellikle

engelli bireylerin kendi deneyimlerini ve memnuniyet düzeylerini yansıtan anket ve analizler, atılan adımların gerçek hayatta etkisini ölçmeye yardımcı olacaktır.

Yukarıdaki öneriler, bir bütün olarak ele alındığında, kapsayıcı bir toplum inşa etme hedefine hizmet etmektedir. Elbette bu adımların hayata geçirilmesi, güçlü bir siyasi irade, yeterli kaynak tahsisi ve toplumsal desteği gerektirir. Ancak unutulmamalıdır ki, engellilerin haklarına ve ihtiyaçlarına öncelik veren bir toplum, aslında herkesi için daha yaşanabilir bir toplum yaratacaktır. Erişilebilir bir kaldırım, bebeği arabasında taşıyan bir ebeveyne de hizmet eder; kapsayıcı bir okul ortamı, farklı öğrenme ihtiyaçları olan tüm çocukların faydasınadır; önyargısız ve eşitlikçi bir işyeri, genel çalışma barışını ve verimliliği yükseltir. Dolayısıyla engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını artırmaya yönelik her adım, toplumun bütününe yönelik bir yatırım olarak görülmelidir.

Bu doğrultuda, hükümetlere, yerel idarelere, eğitim ve medya kuruluşlarına, özel sektöre ve sivil topluma önemli görevler düşmektedir. Çok paydaşlı bir iş birliği ile engelli bireylerin karşılaştığı engeller azaltılabilir ve nihayetinde ortadan kaldırılabilir. Böylelikle, engelli bireylerin de diğer herkes gibi üretebildiği, karar alabildiği, görünür olduğu ve katkı sunabildiği kapsayıcı bir topluma doğru önemli bir yol kat edilecektir. Bu hedefe ulaşmak, sadece engelli bireylerin değil, insan haklarına saygılı ve adil bir toplumda yaşamak isteyen herkesin kazanımı olacaktır.

6.1. Engelli katılımını teşvik edici ilişkisel pazarlama önerileri

Engelli tüketicilerin, çevrimiçi alışverişlerine olanak tanıyan dijital pazarlama programları geliştirilebilir. Sesli kitaplar, kabartmalı klavyeler oluşturulabilir.

Engelli tüketicilerin sorunlarını bire bir ele alacak ve çözüm sunacak pazarlama kampanyaları geliştirilebilir.

İşletmeler tarafından engellilere yönelik farkındalık oluşturan reklam filmleri yapılabilir. Sosyal sorumluluk projesine dönüştürülebilir.

Engellilerin aralarındaki iletişim ve etkileşimi arttırmaya yönelik marka toplulukları oluşturulabilir. Gerek sosyal medya kanallarında gerekse yüz yüze marka topluluklarında farklı deneyimler, yorumlar paylaşılabilir. Engellileri tüketicilere yönelik etkinlikler oluşturulabilir.

Engelli tüketicilerin satın alma davranışları araştırırken hassasiyetleri gözetilmeli, ayrıntılardan atlanmamalı anketler özelleştirilmiş olarak sunulmalıdır. Sorunlar, engeller ve beklentiler titizlikle tespit edilmelidir. Bu, nedenle daha özenli iletişim teknikleriyle etkileşime geçilmelidir.

Herhangi bir engellilikle ilgili kapsayıcı pazarlama kampanyası yürütmeden önce, pazarlamacılar engellilik ile ilgili bilgilendirici eğitim almalıdır. Böylelikle engellilere yönelik pazarlama planlaması yaparken engellilerin duyguları, düşünceleri ve tepkileri daha iyi anlaşılacaktır.

Engellileri kapsayan pazarlama kampanyalarında engelli tüketicilerle ortaklık kurulabilir. Böylelikle engellilerle daha fazla sosyal hayatın içerisinde yer alabilirler.

Fiziksel alışveriş merkezlerinde engellilere yönelik alanlar arttırılabilir. Mağaza rafları engellilerin erişebileceği şekilde düzenlenebilir.

İşletmeleri erişilebilirliğe yönelik kaynak ayırma konusunda iknâ etmek güç olabilir. Bu nedenle kamu destekli pazarlama kampanyaları düzenlemek, konuya olan ilgiyi arttırabilir.

Kaynakça

- Babik, I., & Gardner, E. S. (2021). “Factors affecting the perception of disability: A developmental perspective”. *Frontiers in Psychology*, 12, 702166. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.702166>.
- Baker, S. M., & Kaufman-Scarborough, C. (2001). Marketing and public accommodation: A retro spective on Title III of the Americans with Disabilities Act. *Journal of Public Policy & Marketing*, 20(2), 297–304. <https://doi.org/10.1509/jppm.20.2.297.17370>
- Bigby, G. (2019), “Web accessibility policy design. Appoint of reference”, *Accessibility Testing UOC*, pp. 1-19.
- Birleşmiş Milletler. (2018). *“Engellilik ve kalkınma raporu (2018). Birleşmiş Milletler.* <https://social.desa.un.org/publications/un-flagship-report-on-disability-and-development-2018>.
- Bradford, G., Schwab, T., Hourston, S., Abbinanti, A., & Jones, K. (2024). “Film representation and stigma of individuals with intellectual disabilities [Özet]. *Annals of Family Medicine*”, 22(Suppl 1), 6854. <https://doi.org/10.1370/afm.22.s1.6854>
- Brevig, S. (2022, 19 Ekim). “The Case for Authentic Disability Representation in Media and Why Our Society Desperately Needs It”. Center for Scholars & Storytellers, UCLA. Erişim: <https://www.scholarsandstorytellers.com/blog/diversity-in-hollywood-the-case-for-authentic-disability-representation-in-film-and-tv>.
- Celestino, S., Garofano, A., Masiello, B., Izzo, F., & Bonetti, E. (2024). Disability and marketing: a bibliometric analysis and systematic literature review. *Italian Journal of Marketing*, 2024(3), 311-337.
- Cengiz, F., & Aksöz, E. O. (2018). Müşteri odaklı pazarlama kapsamında engelli turizmne yönelik teorik bir inceleme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 126-138.
- Cloquet, I, Palomino, M., Shaw, G., Stephen, G., & Taylor, T. (2018). Disability, social inclusion and the marketing of tourist attractions. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(2), 221-237.
- Erdinç, B., Kartal, C., & Durukan, T. (2024). Hayatı Zorlu Yaşayanlar (Engelliler) İçin İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı. *Journal of Economics, Business, Politics, & International Relations (JEBPIR)/Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 10(2).

- Gajanova, L., Majerova, J., Nadanyiova, M., & Lazaroiu, G. (2021). Legislative changes and their impact on marketing communication: Evidence from branding in healthcare sector. *Academy of Strategic Management Journal*, 20(5), 1–9.
- Gopaldas, A. (2015). Creating firm, customer, and societal value: Toward a theory of positive marketing. *Journal of Business Research*, 68(12), 2446–2451. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.06.031>
- Gordon, I. (2000). Organizing for relationship marketing. *Handbook of relationship marketing*, 505-23.
- Grönroos, C. (1995). Relationship Marketing: The Strategy Continuum, *Journal of Academy of Marketing Science*, 23 (4), 252-254.
- Grönroos, C. ve Ravald, A. (1996). The Value Concept and Relationship Marketing, *European Journal of Marketing*, 30 (2), 19-30.
- Gummesson, E. (1997). Relationship Marketing as a Paradigma Shift: some conclusions from the 30R Approach, *Management Decision*, 35 (4), 267-272.
- Hossen, M. M., & Reed, B. (2023). “Disability, stigma, and the pursuit of social justice: Future research directions”. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*. <https://doi.org/10.1891/JARC-2023-0015>.
- Kapsalis, E., Jaeger, N., & Hale, J. (2024). “Disabled-by-design: Effects of inaccessible urban public spaces on users of mobility assistive devices – a systematic review.” *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 19(3), 604-622.
- Kaufman-Scarborough, C., & Childers, T. L. (2009). Understanding markets as online public places: Insights from consumers with visual impairments. *Journal of Public Policy & Marketing*, 28(1), 16–28.
- Makris, A., & Kapetanaki, A. (2022). Practice-based social marketing to improve well-being for people with intellectual disabilities. *Journal of Marketing Management*, 38(11-12), 1178-1202.
- McCullough, K. J. (2022). “The Social Model of Disability. The Science Writer”. Erişim: <https://www.thesciencewriter.org/uncharted/social-model-disability>.
- Park, Y. K., & Kim, J. H. (2018). “The effect of a disability awareness educational program on reducing prejudices and increasing positive attitudes toward people with disabilities among university students”. *Journal of Physical Therapy Science*, 30(8), 1030–1033. <https://doi.org/10.1589/jpts.30.1030>.
- Pelleboer-Gunnink, H. A., van Weeghel, J., & Embregts, P. J. C. M. (2019). “Public stigmatisation of people with intellectual disabilities: A mixed-method population survey into stereotypes and their relationship with familiarity and

- discrimination”. Disability and Rehabilitation. <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1630678>.
- Peters, C., & Bradbard, D. A. (2007). Web accessibility: An introduction and implications for a corporate social responsibility marketing strategy. *Journal of Internet Commerce*, 6(4), 27–54.
- Reichheld, F.E., (1993). Loyalty-based Management, *Harvard Business Review*, (2):64-73. <https://hbr.org/1993/03/loyalty-based-management>.
- Saran, A., Hunt, X., White, H., & Kuper, H. (2023).” Effectiveness of interventions for improving social inclusion outcomes for people with disabilities in low- and middle-income countries: A systematic review”. *Campbell Systematic Reviews*, 19(1), e1316. <https://doi.org/10.1002/cl2.1316>.
- Sisti, D. A. (2015). “Naturalism and the social model of disability: allied or antithetical?” *Journal of Medical Ethics*, 41(7), 553–556. <https://doi.org/10.1136/medethics-2014-102127>.
- Smith, J. K., & Doe, L. M. (2017). “Transportation challenges for persons aging with mobility disability”. *Journal of Transport & Health*, 4(3), 260–268. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2017.03.001>.
- Tabanlı, S. M., & Uyar, K. (2024). Perakende terapi alışverişini konu alan sistematik literatür incelemesi. *düzce üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 100-119.
- World Bank. (2023). “Disability Inclusion (Overview)”. Washington, DC: World Bank. Erişim: <https://www.worldbank.org/en/topic/disability>.
- World Health Organization (2015), “WHO global disability action plan 2014-2021”, Better Health for All People with Disabilities, available at: www.who.int (accessed 10 March 2020).
- World Health Organization (2019), “World report on disability”, available at: www.who.int (accessed 3 January 2021).
- Yaprak, B., & Coşan, B. (2023). Niş pazar bölümü olarak engellilerin GSM operatörü seçim kriterleri üzerine nitel bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 257-279.

MAKALE BAŞLIĞI	ENGELLİ BİREYLERİN TOPLUMSAL YAŞAMA KATILIMININ SOSYOLOJİK ANALİZİ: SORUNLAR, ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
SORUMLU YAZAR	MELDA MEDİNE SUNAY
1. Yazarlık hakkı aşağıdaki tabloda sunulan kriterlerden en az 3 tanesinde katkıda bulunmuş olmayı gerektirir. 2. Tüm yazarların makale taslağını hazırlamaları veya içerik açısından önemli entellektüel ve eleştirel inceleme yapmaları zorunludur. 3. Makalenin baskıdan önceki son versiyonunun onaylanması tüm yazarların sorumluluğundadır. 4. Tüm yazarların ilk 3 maddede belirtilen koşulları karşılamaları zorunludur. 5. Belirtilen katkı sayısı ve koşulları karşılamayan kişiler makalenin son bölümünde “Teşekkür” başlığı altında belirtilmelidir. 6. Bu kurallar Council of Science Editors (CSE) ve International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) kılavuzları çerçevesinde oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için: http://www.councilscienceeditors.org/4a/pages/index.cfm?pageid=3376 www.icmje.org/ethical/1author.html	

KATKI TÜRÜ	AÇIKLAMA	KATKIDA BULUNANLAR
FIKİR/KAVRAM	Araştırma ve/veya makale için fikir ya da hipotezin oluşturulması	(İsmi ilk harfi. Soyisim S.M.T. %30, M.M.S. %70)
TASARIM VE DİZAYN	Sonuçlara ulaşmak için yöntemlerin planlanması	S.M.T. %30, M.M.S. %70
DENETLEME/DANIŞMANLIK	Proje ve makalenin organizasyonu ve seyrinin gözetimi ve sorumluluğu	S.M.T. %50, M.M.S. %50
KAYNAKLAR	Proje için hayati önem taşıyan personel, mekân, finansal kaynak, araç ve gereç sağlanması	S.M.T. %50, M.M.S. %50
MALZEMELER	Biyolojik malzemeler, reaktifler ve sevk edilen hastalar	S.M.T. %50, M.M.S. %50
VERİ TOPLAMA VE/VEYA İŞLEME	Deneylerin yapılması, hastaların takibi, verilerin düzenlenmesi ve bildirilmesi için sorumluluk almak	S.M.T. %50, M.M.S. %50
ANALİZ VE/VEYA YORUM	Bulguların mantıklı açıklaması ve sunumu için sorumluluk almak	S.M.T. %30, M.M.S. %70
LİTERATÜR TARAMASI	Gerekli olan bu fonksiyon için sorumluluk almak	S.M.T. %50, M.M.S. %50
YAZI YAZAN	Makalenin tümü veya asıl bölümün oluşturulması için sorumluluk almak	S.M.T. %50, M.M.S. %50
ELEŞTİREL İNCELEME	Makaleyi teslim etmeden önce sadece imla ve dil bilgisi açısından değil, aynı zamanda entelektüel içerik açısından yeniden çalışma yapmak	S.M.T. %50, M.M.S. %50
SORUMLU YAZAR MELDA MEDİNE SUNAY	TARİH 06/06/2025	İMZA

Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Yönelimi İlişkisi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma

Merve Küçüksipahioğlu

Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-mail: merve_kucuksipahi@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-9172-5132

Year: 2025 Summer

Number: 13

Volume: 1

pp: 101-126.

Makalenin Geliş Tarihi: 7/06/2025

Kabul Tarihi: 16/06/2025

Makalenin Türü: Araştırma makalesi

Doi: 10.5281/zenodo.15663336 <https://doi.org/10.5281/zenodo.15663336>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş, telif devir belgesi ve intihal içermediğine ilişkin rapor ve gerekliyse Etik Kurulu Raporu sisteme yüklenmiştir. / This article was reviewed by at least two referees, a copyright transfer document and a report indicating that it does not contain plagiarism and, if necessary, the Ethics Committee Report were uploaded to the system.

Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Yönelimi İlişkisi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma

Merve Küçüksipahioğlu

Öz

Kişilik, bireyin belirgin, kalıcı ve tutarlı özelliklerinin toplamını ifade eder. Bu özellikler, bireyin davranışları, düşünce yapısı ve çevresiyle olan etkileşimi açısından belirleyicidir. Girişimcilik yönelimi ise bireylerin girişimci olma konusunda belirli bir kanaate sahip olma durumunu ifade etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmanın evrenini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Çalışma amacı doğrultusunda hazırlanan anket formu ile internet üzerinden ulaşılan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 182 öğrenciden veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23.0 istatistik programında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde faktör analizi ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin girişimcilik yönelimlerinin yüksek olduğu bulgulanmıştır. Öğrencilerin kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulguların yönetim yazınına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik özellikleri, girişimcilik yönelimi, üniversite öğrencileri

Jell Kodu: M12

Relationship Between Personality Traits and Entrepreneurship Orientation: A Research For University Students

Abstract

Personality refers to the sum of an individual's distinct, permanent and consistent characteristics. Entrepreneurial orientation refers to the state of having a certain conviction about being an entrepreneur.

The aim of this study is to reveal the relationship between personality traits and

entrepreneurial orientation. The population of the study consists of university students. A questionnaire was used as a data collection tool in the study. With the questionnaire form prepared in line with the purpose of the study, data were collected from 182 students who were reached via the internet and voluntarily participated in the study. The data obtained were analyzed in SPSS 23.0 statistical program. Factor analysis and correlation analysis were used to analyze the data. According to the results of the analysis, it was found that the entrepreneurial orientation of the students was high. There is a significant positive relationship between the personality traits of the students and their entrepreneurial orientation. The findings are expected to contribute to the management literature.

Keyword: Personality traits, entrepreneurship orientation, university students

Jell Code: M12

1. Giriş

Küreselleşme süreciyle birlikte bilgiye dayalı rekabetin giderek artması, girişimciliğin ve girişimcilerin önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Günümüz rekabet ortamında girişimcilerin etkili olabilmeleri ve yeni iş alanlarına yönelmeleri, ekonomik dinamizmin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır (Küçükaltan, 2009: 26). Girişimcilik, sürekli iyileşme süreçlerinin desteklenmesinde ve sürdürülebilir gelişimin sağlanmasında temel araçlardan biri olarak görülmektedir (Kızılaslan ve Karaömer, 2015: 101). Girişimcilik hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla birçok alanda kritik bir öneme sahiptir (Börü, 2006: 11). Bir ülkenin kalkınması, hızla değişen koşullara uyum sağlayabilme kapasitesine sahip olması ve ekonomik gelişime katkıda bulunabilecek girişimcileri yetiştirebilmesiyle doğrudan ilişkilidir (Durukan, 2007: 29).

Çalışmada üniversite öğrencilerinin sahip oldukları kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu doğrultuda öğrencilerin girişimcilik yönelimine ilişkin düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Elde edilen bulguların, genç nüfusun girişimcilik potansiyelinin daha kapsamlı ve derinlemesine anlaşılmasına katkı sunması; aynı zamanda girişimcilik eğitimlerinin niteliğinin artırılması ve politika geliştirme süreçlerinin bilimsel verilere dayandırılması açısından önemli bir kaynak oluşturması beklenmektedir. Ayrıca, sonuçlar üniversitelerde girişimcilik eğitimlerinin bireysel farklılıklara göre şekillendirilmesine ve

gençlerin girişimcilik yönelimlerinin artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlanması beklenmektedir.

2. Teorik Çerçeve

Bu bölümde kişilik ve girişimcilik yönelimi kavramları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

A. Kişilik

Kişilik kavramı, yüzyıllar boyunca insanlığın sosyal yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak ilgi görmüş olmasına rağmen, bilimsel anlamda gelişimi 1930’lu yıllarda kişilik psikolojisinin diğer sosyal bilim dallarından bağımsız bir disiplin olarak şekillenmesiyle ivme kazanmıştır (Şimşek, 2011: 99). "Kişilik" kavramının kökeninin Latince "persona" kelimesine dayandığı ileri sürülmektedir. Antik Yunan ve Roma toplumlarında bu terim, tiyatro oyuncularının sahnede kullandıkları maskeyi ifade etmekteydi. Günümüzde ise kişilik, yalnızca bireyin toplumsal rolünü yansıtan bir kavram olmanın ötesine geçerek, bireyin karakteristik özelliklerini ve diğer insanlarla kurduğu sosyal ilişkileri içeren daha kapsamlı bir anlam kazanmıştır. (Yüksel, 2006: 56; Tutar, 2014: 39). Bireyler, yalnızca fiziksel görünümleriyle değil, aynı zamanda davranışsal özellikleriyle de birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu davranışsal farklılıklar, bireyin kişiliğinin şekillenmesinde temel bir rol oynamaktadır (Erkutlu, 2018: 63).

104

Kişilik, bireyin diğer insanlarla etkileşimde bulunma ve onlara karşı tepki verme biçimlerini belirleyen tüm özellikleri kapsayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Robbins ve Judge, 2019: 135). Kişilik, bireyleri birbirinden ayıran ve onları diğer insanlardan farklı kılan temel bir unsurdur. Aynı zamanda, bireyin değişmeyen ve tutarlı özelliklerinin bütününü ifade etmektedir (Özkalp ve Kirel, 2018: 72). Kişilik, bireyin kendine özgü ve ayırt edici davranışlarının bütününü oluşturur. Aynı zamanda, bireyleri birbirinden ayıran zihinsel, fiziksel ve davranışsal özelliklerin tamamını kapsayan temel bir kavramdır (Yılmaz ve Eroğlu, 2013: 19; Tutar, 2014: 37). Araştırmalar, kişiliğin oluşumunda kalıtsal faktörler, kültürel unsurlar, aile yapısı ve bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrenin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Yüksel, 2006: 60-61; Erkutlu, 2018: 64).

Kişilik kavramını açıklamaya yönelik çeşitli teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Psikoanalitik yaklaşımda kişilik, içe dönüklük ve dışadönüklük temelinde ele alınmış ve bireylerin diğer insanlarla kurdukları

ilişkiler üzerinden değerlendirilmiştir. Evrimci yaklaşımlar ise kişiliği, bireyin zaman içinde geliştirdiği davranış örüntüleri olarak tanımlamış; dışadönük ilişkiler, bastırılmış yapılar ve kaygı durumları üzerine odaklanmıştır. Özellik kuramında ise kişilik, bireyleri birbirinden ayırt eden özellikler çerçevesinde incelenmiş; 16 faktörlü kişilik modeli ve beş faktörlü kişilik deseni gibi yaklaşımlar geliştirilerek bu farklılıklar sistematik bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır (Baltacı, 2017: 60).

Kişiliğin modeli ve oluşumu üzerine çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Literatürde özellikle "Beş Büyük" olarak adlandırılan beş temel kişilik modeli yaygın olarak kullanılmaktadır. Beş Faktör Kişilik Modelinin boyutları aşağıda açıklanmıştır (Sökmen, 2013: 4-5; Özkalp ve Kirel, 2018: 81-82; Robinson ve Judge, 2019: 138):

- Dışadönüklük: Bireylerin sosyal ilişkilerdeki rahatlık seviyesini ifade eden temel bir kişilik boyutudur. Dışadönük bireyler genellikle konuşkan, sosyal, kararlı ve dışa dönük olma eğilimindedirler. Buna karşılık, içe dönük bireyler daha sessiz, çekingen, temkinli ve sosyal etkileşimlerde daha ihtiyatlı davranma eğilimi gösterirler.
- Uyumluluk: Bireylerin başkalarıyla uyum sağlama eğilimini ifade eden önemli bir kişilik boyutudur. Uyumluluk düzeyi yüksek olan bireyler genellikle yardımsever, güvenilir, iş birliğine açık ve olumlu sosyal ilişkiler kurmaya yatkın kişilerdir. Buna karşılık, uyumluluk düzeyi düşük olan bireyler ise daha mesafeli, uyumsuz, inatçı, iş birliğine kapalı ve sosyal ilişkilerde daha zorlayıcı özellikler sergileyebilirler.
- Sorumluluk: Sorumluluk boyutu bir güvenlik ölçeğidir. Sorumlu olan bireyler, düzenli, dikkatli, güvenilir, azimli ve disiplinli bir kişiliği ifade eder. Bunun tam tersi olan bireyler ise, dikkati kolay dağılan, sorumsuz, düzensiz, güvenilirmez ve disiplinsizlik öteklerini taşıyan bireylerdir.
- Duygusal denge: Bu boyut genellikle tersi anlama gelen nevroitiklik tabiri ile adlandırılır. Bir bireyin gerilime dayanma yeteneğine bağlıdır. Olumlu duygusal dengeye sahip olan bireyler güvenli, sakin, kendinden emin kişilik özellikleri sergileme eğilimindedir. Olumsuz boyutta olan bireyler ise, içine dönük, sinirli, karamsar, endişeli ve güvensiz hissetmeye eğilimlidirler.

- Deneyime açıklık: Deneyime açıklık, bireyin yeni fikirlere ve değişime olan ilgisini ifade eden temel bir kişilik boyutudur. Deneyime açık bireyler genellikle hassas, yaratıcı, esnek ve meraklı özellikler sergilerken; deneyime kapalı bireyler ise yeniliklere direnç gösterme, dar görüşlü olma ve geleneksel tutumları benimseme eğilimindedirler.

B. Girişimcilik Yönelimi

Girişimcilik literatürü, oldukça karmaşık ve geniş bir perspektife sahip olmasına rağmen, birçok araştırmacı bireysel ve kurumsal girişimcilik türlerinin temel unsurlarının ortak noktalar içerdiğini kabul etmektedir. Çevresel faktörler ve işletme büyüklüğü gibi değişkenlerden bağımsız olarak, yenilikçilik, risk alma ve proaktif davranışlar girişimciliğin özünü oluşturan temel bileşenler olarak değerlendirilmektedir (Altuntaş ve Dönmez, 2010: 52).

Girişimcilik, başlangıçta bireylerin kendi sermayeleriyle iş kurmaları olarak değerlendirilirken, Adam Smith ve erken dönem İngiliz klasik iktisatçıları girişimciye ekonomik faaliyetler bağlamında sınırlı bir rol atfetmişlerdir. Klasik iktisat teorisine göre girişimci, liderlik eden veya işletme süreçlerini yöneten bir figürden ziyade, esasen sermaye sağlayıcı olarak konumlandırılmıştır. Ancak sanayileşme sürecinin ilerlemesiyle birlikte girişimciliğin niteliği dönüşüme uğramış, girişimci insan tipi yeni özellikler kazanarak ekonomik yapıdaki işlevselliğini artırmıştır. Bu değişim, girişimcinin ekonomik değerini ve toplumsal önemini pekiştirmiş; girişimcilik, zamanla bir üretim faktörü olarak kabul edilen temel unsurlardan biri haline gelmiştir (Küçük, 2015a: 36-37).

Girişim kavramı, girişimcilik araştırmaları ve uygulamaları doğrultusunda girişimciler tarafından geliştirilen yapılanma faaliyetlerini ifade eder (Küçük, 2015b: 43). Girişimci, üretim faktörlerini yenilikçi biçimde birleştirerek atıl durumda bulunan kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayan bireydir. Aynı zamanda, mevcut üretim araçlarını ve işletmede bulunan girdileri farklı yöntemlerle değerlendirilerek üretim süreçlerini optimize eder ve ekonomik büyümeye katkıda bulunur. Bu yönüyle girişimciler, piyasa dinamiklerini şekillendiren ve ekonomik kalkınmada kilit rol oynayan aktörlerdir (TÜSİAD, 2003: 2). Cantillon’a göre girişimciler, piyasa sisteminde dengeyi sağlayan temel aktörlerdir (Formaini, 2001: 3). Bir diğer ekonomist Marshall’a göre girişimci, üretim süreçlerinde

verimliliği artırmak amacıyla yenilik geliştiren ve bu yenilikleri uygulamaya koyan kişidir (Sciascia ve De Vita, 2004: 5). Klasik iktisat düşünürleri, girişimciyi liderlik eden veya işletme süreçlerini yöneten bir aktör olarak değil, esasen sermaye sağlayıcı olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde girişimcinin temel görevi, finansal kaynakları temin etmek ve doğrudan üretim süreçlerine müdahale etmekten ziyade ekonomik yatırımları stratejik olarak yönlendirmektir. (Küçük, 2015a: 36). Girişimciler, yenilikçi fikirler üreten, farklı düşünme becerisine sahip olan ve yeni iş fırsatları yaratmayı amaçlayan bireylerdir. Girişimciliği karakterize eden temel özellikler arasında kontrol odağı, başarı ihtiyacı, risk alma eğilimi, bağımsızlık, özgüven, yenilik yapabilme, esneklik, yaratıcı düşünme ve iş deneyimi ile beceriler yer almaktadır. Bu nitelikler, girişimcilerin değişen piyasa koşullarına uyum sağlama ve sürdürülebilir başarı elde etme yeteneklerini belirleyen faktörlerdir (Aslantaş, 2001: 17).

Girişimcilik yönelimi, başlangıçta yöneticiler ile işletme sahiplerini davranışsal açıdan ayırt etme amacıyla ortaya çıkmış olsa da zamanla stratejik yönetim ve girişimcilik literatürünün kesişim noktasında şekillenmiştir. Günümüzde, girişimcilik yönelimi, rekabet avantajı sağlamak ve stratejik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla yönetsel yetkinlikleri yansıtan örgütsel bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, işletmelerin yenilikçi ve proaktif stratejiler benimseyerek piyasa dinamiklerine uyum sağlamalarına katkıda bulunur (Altuntaş ve Dönmez, 2010: 52). Basit olarak; bireylerin girişimci olma konusunda bir kanaatlerinin olması durumunu ifade eden girişimcilik yönelimi daha kapsamlı bir ifadeyle; okulunu bitirince, belli bir eğitimi tamamlayınca veya mevcut ister işgören isterse kendi işini yürüten konumunda çalışıyor olsun, daha fazla kazanma, topluma hizmet etme veya daha başka saiklerle bireylerin iş üretme, risk üstlenme, fikirlerini hayata geçirme düşüncesine sahip olmaları olarak tanımlanabilir (Küçük, 2020: 87).

Girişimcilik yönelimi, bireylerin girişimci olma konusundaki tutumlarını ve eğilimlerini yansıtan temel bir kavramdır. Bu yönelim, bireylerin eğitim süreçlerini tamamladıktan sonra veya mevcut iş yaşamları içinde daha yüksek gelir elde etme, toplumsal fayda sağlama ya da çeşitli motivasyonlarla iş kurma, risk alma ve yenilikçi fikirlerini hayata geçirme arzularıyla şekillenir. Girişimcilik yönelimi, bireylerin ekonomik ve sosyal çevreleriyle etkileşimleri doğrultusunda gelişerek girişimcilik ekosistemine katkı sağlayan önemli bir faktör haline gelir (Küçük, 2020). Girişimcilik

yönelimi, bireylerin bağımsız hareket etme isteği, yenilik yapma ve risk alma eğilimi, rekabet ortamında agresif stratejiler benimsemesi ve pazar fırsatlarına karşı proaktif bir tutum sergilemesi gibi temel unsurlarla şekillenir. Bu yönelim, girişimcinin değişen piyasa koşullarına uyum sağlama kapasitesini ve rekabet avantajı elde etme sürecindeki etkinliğini belirleyen kritik bir faktör olarak değerlendirilir (Yeşil vd 2016: 154).

3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Girişimcilik eğilimlerini şekillendiren bireysel farklılıkların anlaşılması, üniversite düzeyindeki girişimcilik eğitimlerinin kişiye özgü gelişim süreçlerini destekleyecek biçimde yeniden yapılandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın önemi birkaç farklı boyutta değerlendirilebilir. Çalışma, genç nüfusun girişimcilik potansiyelinin anlaşılmasına yönelik literatürdeki boşluğa katkıda bulunmaktadır. İkinci olarak, girişimcilik yöneliminin yalnızca ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda psikolojik ve kişilik temelli dinamiklerle de şekillendiği anlayışına dayanan bu çalışma girişimciliğin çok boyutlu yapısına dikkat çekmektedir. Elde edilecek bulgular hem kuramsal hem uygulamalı düzeyde fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Kuramsal açıdan, kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasındaki ilişkinin derinlemesine anlaşılması, birey merkezli girişimcilik modellerine katkı sunacaktır. Uygulamalı olarak ise, üniversitelerde sunulan girişimcilik eğitimi programlarının içeriklerinin bireysel farklılıkları dikkate alacak şekilde yeniden tasarlanmasına ve genç bireylerde girişimcilik kültürünün geliştirilmesine yönelik stratejilere ışık tutacaktır. Bu bağlamda araştırma, sadece akademik çevreler için değil aynı zamanda eğitim politikası yapımcıları ve uygulayıcıları için de yol gösterici bir kaynak niteliği taşımaktadır.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırmanın ana kütlesini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem, kolayda örneklem yöntemi kullanılarak internet üzerinden erişilen 182 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama sürecinde anket yöntemi tercih edilerek katılımcılardan sistematik biçimde bilgi edinilmiştir. Bu çalışmada, zaman kısıtları nedeniyle küçük bir örneklem

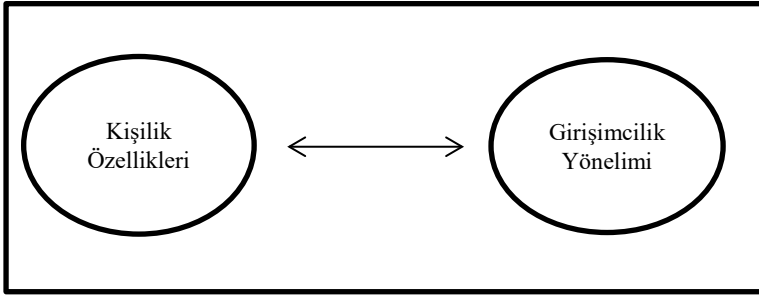

kullanılmıştır.

Öğrencilerin kişilik özelliklerinin belirlenmesinde Morsünbül (2014) tarafından geliştirilen Hızlı Büyük Beşli Kişilik Testi Ölçeği, girişimcilik yöneliminin belirlenmesinde Küçük (2020) tarafından geliştirilen Girişimcilik Yönelimi ölçeği kullanılmıştır. Her iki ölçek de 5’li Likert şeklindedir. Elde edilen veriler SPSS 23.0 istatistik programında analiz edilmiştir.

5. Araştırmanın Modeli

Araştırmada kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasındaki ilişkiyi analiz etmek adına nicel araştırma tasarımına dayanan ilişkisel bir yaklaşım benimsenmiş, veri toplama sürecinde anket yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Şekil 1’de görülebileceği üzere bu çalışmada kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasındaki ilişki incelenmiştir.

Kişilik özellikleri ölçeği, “birlikte çalışmayı seven”, “içe dönük”, “sistemli”, “kaygılı”, “hayal gücü geniş” şeklinde kurgulanmış 30 ifadeden oluşmaktadır. Girişimcilik yönelimi ölçeğinde ise, “kafamda bazı iş fikirlerim var”, “durağan/stabil olmak bana göre değil”, “yeteneklerimi kanıtlamak/ göstermek istiyorum” şeklinde kurgulanmış 26 ifadeden oluşmaktadır.

6. Araştırmanın Hipotezleri

Zainol ve Ayadurai (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasındaki ilişkinin firma performansına etkisi ele alınmıştır. Çalışmada, kişilik özelliklerinin firma performansı üzerinde doğrudan etkili olduğu belirlenirken, girişimcilik yöneliminin bu ilişkiyi aracılık etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, kişilik faktörlerinin doğrudan firma başarısını şekillendirdiğini gösterirken, girişimcilik yöneliminin bağımsız bir etken olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Leutner vd., (2014) çalışmalarında beş büyük kişilik özellikleri ile girişimcilik faaliyetlerinin nasıl ilişkili olduğunu inceleyerek, girişimcilik başarılarının farklı yönlerini ele almışlardır. Elde edilen bulgular, kişiliğin girişimcilik başarısını yalnızca iş kurma ve işletme başarısı bağlamında değil, daha geniş bir perspektifte de öngördüğünü ortaya koymaktadır. Kişiliğin çeşitli girişimcilik sonuçlarını isabetli bir şekilde öngörebildiğini ortaya koyarak, girişimcilik başarısı üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Girişimciliğe özgü kişilik özellikleri, genel kişilik özelliklerine kıyasla girişimcilik başarısını tahmin etmede daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yao vd., (2016) yaptıkları çalışmada Çinli üniversite öğrencilerinin girişimcilik ortamını nasıl algıladıkları ve bu algının girişimcilik eğilimleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Girişimcilik tutumu, algılanan ekonomik veya sosyal ortam ile girişimcilik eğilimi arasında aracılık eden bir faktör olarak görülmüştür. Girişimcilik tutumu, temel bileşenler analiziyle üç ana bileşene ayrılmıştır ve sosyal sorumluluk tutumunun, algılanan ekonomik ortam ile girişimcilik eğilimi arasında aracılık eden bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca, maddi tutum, manevi tutum ve sosyal sorumluluk tutumu aracılığıyla, algılanan sosyal ortamın dolaylı olarak girişimcilik eğilimi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Boz vd., (2016) kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada, Çanakkale’de faaliyet gösteren girişimciler ile kamu-özel sektör çalışanları karşılaştırılmıştır. Analizler, dışa dönüklük, uyumluluk, özdenetim/sorumluluk ve gelişime açıklık boyutlarının girişimciler ile kamu-özel sektör çalışanları arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uncu ve Halis (2018) tarafından yürütülen çalışma, bireylerin duygusal durumlarının girişimcilik yönelimleri üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Kocaeli Üniversitesi'nde girişimcilik eğitimi alan öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, olumlu duyguların iç girişimciliği teşvik ettiği, olumsuz duyguların ise dış girişimcilik ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, girişimcilik motivasyonlarının yalnızca bilişsel faktörlerle değil, aynı zamanda duygusal unsurlarla da şekillendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle iç girişimciliğin, bireylerin kendine güven ve pozitif duygu durumları ile desteklendiği, dış girişimciliğin ise risk algısı ve belirsizlik gibi faktörlerle bağlantılı olduğu görülmektedir.

Göktaş ve Kazaferoğlu (2018) çalışmalarında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde girişimcilik dersi alan öğrencilerin kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve özdisiplin özelliklerinin girişimcilik eğilimine pozitif katkı sağladığı, nevrozluğun ise negatif etkide bulunduğu gözlemlenmiştir.

Mirza ve Demiral (2019) çalışmalarında yüksek lisans öğrencilerinin kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaptıkları analiz sonucunda risk alma, yenilikçilik, kendine güven, başarıya ihtiyacı ve kontrol odağı gibi kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimini artırdığı belirlenmiştir.

Sözcan ve Yılmaz (2019) yaptıkları çalışmada kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkiyi analiz etmişlerdir. Analizler sonucunda öz disiplin, deneyime açıklık, dışa dönüklük gibi kişilik boyutlarının girişimcilik eğilimiyle pozitif yönlü ilişkili olduğunu, duygusal dengesizliğin ise negatif etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Yurdasever ve Yıldırım (2023) tarafından yapılan çalışmada, bireylerin kişilik tipleri ile bireysel girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek, girişimcilik eğitiminin bu bağlamdaki etkisini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Farklı kişilik tiplerine sahip bireylerin girişimcilik eğilimleri analiz edilmiş, eğitim faktörünün bu yönelimleri nasıl şekillendirdiği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında, kişilik tipleri, girişimcilik yönelimi ve girişimcilik eğitimi arasındaki etkileşim kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bulgular, girişimcilik eğitiminin bireylerin girişimcilik yönelimlerini güçlendirdiğini ve kişilik faktörleriyle olan ilişkisini belirgin hale getirdiğini ortaya koymaktadır.

Yazındaki çalışmalardan hareketle kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasında bir ilişki olabileceği değerlendirilmiştir. Araştırmada test edilmek üzere aşağıdaki hipotez kurulmuştur.

H₁: Kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

7. Analiz

Araştırma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda öncelikle katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Ardından, araştırma ölçeklerine yönelik faktör analizi, güvenirlik analizi ve korelasyon analizi sonuçları detaylı olarak incelenmiştir.

7.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, girişimcilikle ilgili ders veya kurs alma düzeyleri, girişimci kişilik algıları ve gelecekte kendi işlerini kurma eğilimlerine ilişkin dağılımlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik bulguları

Cinsiyet			Girişimcilikle ilgili herhangi bir ders/kurs aldınız mı?		
	Sayı	%		Sayı	%
Kadın	118	64,8	Evet	78	42,9
Erkek	64	35,2	Hayır	104	57,1
Toplam	182	100,0	Toplam	182	100,0
Yaş			Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip olarak görüyor musunuz?		
	Sayı	%		Sayı	%
18-20 yaş	7	3,8	Evet	112	61,5
21-23 yaş	24	13,2	Hayır	70	38,5
24-26 yaş	49	26,9	Toplam	182	100,0

27 yaş ve üzeri	102	56,0	Eğitim Düzeyi		
Toplam	182	100,0		Sayı	%
Gelecekte kendi işinizi kurmayı düşünüyor musunuz?			Önlisans	15	8,2
	Sayı	%	Lisans	56	30,8
Evet	119	65,4	Yüksek Lisans	77	42,3
Hayır	63	34,6	Doktora	34	18,7
Toplam	182	100,0	Toplam	182	100,0

Tablo 1’de sunulan verilere göre katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde %64,8’i (118 kişi) kadın, %35,2’si (64 kişi) erkektir. Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde %56’sı (102 kişi) 27 yaş ve üzeri, %26,9’u (49 kişi) 24-26 yaş, %13,2’si (24 kişi) 21-23 yaş, %3,8’i (7 kişi) 18-20 yaş aralığındadır. Veriler girişimcilik eğiliminin yaşla birlikte artabileceğini veya daha büyük yaş grubundaki bireylerin girişimciliğe yönelme ihtimallerinin daha yüksek olduğunu düşündürebilir. Katılımcıların eğitim düzeyi dağılımları incelendiğinde %42,3’ü (77 kişi) yüksek lisans, %30,8’i (56 kişi) lisans, %18,7’si (34 kişi) doktora, %8,2’si (15 kişi) ön lisans mezunudur. Bu durum, girişimcilik eğiliminde daha yüksek eğitim seviyesinin etkili olabileceğini veya eğitim düzeyinin bireylerin girişimcilik potansiyelini şekillendirdiğini gösterebilir. Katılımcıların %57,1’i (104 kişi) girişimcilikle ilgili kurs/ders almış olup, %42,9’u ise ders/kurs almamıştır. Katılımcıların girişimci bir kişiliğe sahip olma düzeyleri incelendiğinde %61,5’i (112 kişi) girişimci bir kişiliğe sahip olduklarını, %38,5’i (70 kişi) ise girişimci kişiliğe sahip olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların gelecekte iş kurma planları incelendiğinde %64,4’ü (119 kişi) gelecekte kendi işlerini kurmayı düşündüklerini, %34,6’sı (63 kişi) ise iş kurmayı düşünmediklerini belirtmiştir. Bu oran, girişimcilik eğiliminin yüksek olduğunu gösterirken, eğitim düzeyleri veya girişimcilik dersi alma faktörüyle olan ilişkisi incelenebilir.

7.2. Faktör Analizi ve Güvenirlilik

Araştırma kapsamında kişilik özellikleri ve girişimcilik yönelimi ölçeğine yönelik faktör analizi ve güvenirlik analizi gerçekleştirilmiş olup, ilgili bulgular sırasıyla Tablo 2 ve Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 2. Kişilik özellikleri ölçeği geçerlilik ve güvenirlik analizi bulguları

Kişilik Özellikleri	Faktör Yüğü					Varyans açıklama oranı	Cronbach Alfa	Ortalama	KMO Değeri
	1	2	3	4	5				
17. Düzenli	,879					56,359	0,84	3,55	0,765
15. Tertipli	,830							4,07	
18. Sistemli	,803							3,84	
13. Dağınık	,680							4,09	
16. Dakik	,575							3,91	
14. Dikkatli	,557							3,98	
30. Yaratıcı		,821					0,775	3,98	
29. Sanatçı ruhlu		,689						4,33	
25. Hayal gücü geniş		,664						4,07	
26. Meraklı		,598						4,21	
28. Yenilikçi		,577						3,35	
27. Bilgili		,534						3,85	
8. Sessiz			,838				0,795	2,37	
9. İçedönük			,810					3,18	
10. Konuşkan			,689					3,75	
12. Çekingen			,356					3,39	
11. Utangaç			,561					3,53	
7. Mesafe			,395					3,38	
20. Gergin				,781			0,778	3,35	
22. Kaygılı				,779				3,20	
24. Endişeli				,695				2,63	
19. Hırçın				,662				3,12	
5. Uyumlu					,812	0,721	4,46	4,59	
4. Birlikte çalışmayı seven					,691				

6. Anlayışlı					,691			3,95	
3. Nazik					,547			4,41	
2. Yardım sever					,454			4,43	
Bartlett Küresellik Testi					Genel Ortalama	3,37			
					Ki Kare	2272,001			
					Sd	378			
					P	,000			

Yukarıda Tablo 2’de kişilik özelliklerine ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik analizi bulguları yer almaktadır. Yapılan analizler doğrultusunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ,765 olarak hesaplanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0.50 ve üzerinde olması, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Bu durum, örneklemin yeterliliğini kanıtlamakta ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler elde edilebileceğini işaret etmektedir (Küçük, 2014: 194). Kişilik özellikleri, beş faktörle birlikte toplam %56,359 varyans açıklama oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör yapısının veri setine uygun olduğunu ve veri setindeki değişimlerin büyük bir kısmını açıklayabildiğini gösterir. Ölçekte yer alan 1. ve 21. maddeler çapraz yüklenme eğilimi gösterdiğinden, bu maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı ,856 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlara ilişkin güvenilirlik analizinde uyumluluk boyutunun güvenilirlik değeri 0,721, dışa dönüklük boyutunun 0,795, sorumluluk boyutunun 0,840, duygusal denge boyutunun 0,778 ve deneyime açıklık boyutunun 0,775 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik düzeyi, Cronbach Alfa değeri $0.60 \leq \alpha \leq 0.80$ aralığında olduğunda kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu değerlendirilmiştir (Küçük, 2014: 195).

Tablo 3’te sunulan verilere göre, katılımcıların kişilik özellikleri genel olarak orta düzeyde olup, ortalama değeri $X=3,37$ olarak hesaplanmıştır. Bu durum, katılımcıların belirgin bir kişilik özelliğine aşırı eğilim göstermediğini, ancak ortalama seviyede girişimcilik açısından önemli olabilecek bazı özelliklere sahip olabileceklerini gösterebilir. Katılımcıların kişilik özelliklerine ilişkin ifadeler incelendiğinde, en yüksek ortalama değere sahip ifade “uyumlu” ($X=4,59$) olurken, en düşük ortalama değere sahip ifade ise “sessiz” ($X=2,37$) olarak belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek ortalama değerinin “uyumlu” olması ($X=4,59$), bireylerin sosyal ilişkilerde ve iş ortamında işbirlikçi ve

uyum sağlayıcı bir tutuma sahip olabileceğini göstermektedir. Bu durum, girişimcilik sürecinde ekip çalışmasını ve işbirlikçi stratejileri destekleyebilir. Katılımcıların en düşük ortalama değere sahip olduğu ifade "sessiz" ($X=2,37$) olarak tespit edilmiştir. Bu, katılımcıların genel olarak daha dışa dönük ve kendini ifade etme konusunda aktif bireyler olabileceğini düşündürülebilir. Girişimcilik bağlamında, düşük sessizlik seviyeleri, bireylerin daha girişken ve iletişim odaklı olduklarını ifade edebilir.

Bu sonuçlar, girişimcilik yönelimiyle ilişkili kişilik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların uyumlu ve dışa dönük olma eğilimlerinin güçlü olduğunu, ancak daha içe kapanık ve sessiz özelliklerin daha az öne çıktığını göstermektedir. Girişimcilik süreçlerinde etkili iletişim, uyumluluk ve proaktif davranışlar önemli faktörler olduğu için bu bulgular girişimcilik eğilimi açısından olumlu yorumlanabilir.

Tablo 3. Girişimcilik yönelimine geçerlilik ve güvenirlik analizi bulguları

Girişimcilik Yönelimi	Faktör Yüğü				Varyan s Açık lama Oranı	Cronba ch Alfa	Orta lama	KMO
	1	2	3	4				
6. Kendi işimi kurmak istiyorum.	,884				60,474	0,892	3,63	0,871
8. Kendi tarzımla iş yapmak istiyorum.	,781						4,07	
12. Girişimcilik konusundaki bilgilerimi uygulamaya geçirmek istiyorum.	,714						3,70	
7. Birine bağlı çalışmak istemiyorum.	,696						3,89	
1. Kafamda bazı iş fikirlerim var.	,656						3,77	
19.	,575						4,10	

Güvenilirliğimi kazanca dönüştürmek istiyorum.								
5. Fikirlerimi hayata geçirmek istiyorum.	,531						3,44	
21. Daha fazla kazanç elde etmek için risk almayı seviyorum.	,504						3,63	
26. Çocuklarıma bırakacak bir işim olsun istiyorum.	,503						4,04	
9. Yenilikleri, gelişmeleri takip ediyorum.		,763					4,12	
3. Toplum olarak karşılayamadığım ız/ürün veya hizmet bulamadığımız bazı gereksinimlerimi z var.		,752				0,773	3,84	
2. Çeşitli iş kollarında boşluklar görüyorum.		,618					3,61	
10. Durağan/stabil olmak bana göre değil.		,617					3,94	
24. Bilgimi, enerjimi kendim için harcamak istiyorum.			,887			0,615	4,23	
25. Para kazanmak istiyorum.			,621				4,52	

23. Başarılı olacağıma inanıyorum.			,511				4,21	
18. İşimde sosyal çevre bakımından sorun yaşamayacağımı düşünüyorum.				- ,806			3,96	
17. Müşterilerle iyi iletişim kurabileceğimi düşünüyorum.				- ,606		0,699	4,21	
G16. Yoğun çalışacak enerjiye sahibim.				- ,532			4,12	
Bartlett Küresellik Testi			Genel Ortalama		3,99			
			Ki Kare		1615,753634			
			Sd		171			
			P		,000			

Tablo 3'te, girişimcilik yönelim ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik analizine ilişkin bulgular sunulmaktadır. Yapılan analiz sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ,871 olarak tespit edilmiştir, bu da ölçümün yeterli düzeyde örneklem uygunluğuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu değer 0.50 ve üzeri olması örneklem yeterliliğini ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler elde edilebileceğini göstermektedir (Küçük, 2014: 195). Girişimcilik yönelimi dört faktör ile birlikte %60,474 varyansla açıklandığı görülmüştür. Ölçeğin ölçmeye çalıştığı girişimcilik yönelimi kavramı, belirlenen faktörler tarafından büyük ölçüde temsil edilmektedir. Ölçekteki altı madde (11, 13, 14, 15, 20 ve 22 numaralı maddeler) çapraz yüklenme eğilimi gösterdiği için bu maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçeğe ilişkin güvenilirlik değeri ,934 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğe ilişkin boyutlar iş, yenilik, istek ve çevre olarak adlandırılmıştır. Alt boyutlara ilişkin güvenilirlik değerleri incelendiğinde iş boyutu ,892; yenilik boyutu ,773; istek boyutu ,615; çevre boyutu ,699 olarak bulunmuştur. Cronbach Alfa değerinin $0.60 \leq \alpha \leq 0.80$ arasında olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Küçük, 2014:195). Bu durumda, ölçeğin güvenilir bir şekilde girişimcilik yönelimini ölçtüğü ve ampirik olarak desteklendiği

söylenebilir.

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde, katılımcıların girişimcilik yönelim düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu görülmektedir ($X = 3,99$). Girişimcilik yönelimini ölçen ifadeler arasında en yüksek ortalamaya sahip olan ifade "para kazanmak istiyorum" ifadesidir ($X = 4,52$), bu da katılımcıların girişimcilik faaliyetlerine yönelik temel motivasyonlarının maddi kazanç sağlama eğiliminde yoğunlaştığı şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan, en düşük ortalamaya sahip ifade "fikirlerimi hayata geçirmek istiyorum" ifadesidir ($X = 3,44$), bu da katılımcıların girişimciliğe yönelik motivasyonlarının finansal hedeflere kıyasla yenilikçi fikirleri gerçekleştirme açısından daha düşük bir önceliğe sahip olduğunu düşündürülebilir.

Bu bulgular, girişimcilik yönelimlerinin ekonomik motivasyonlarla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu gösterirken, yaratıcı düşünce ve inovasyona yönelik eğilimlerin nispeten daha düşük değerlendirildiğini de ortaya koymaktadır. Bu durumu daha derinlemesine incelemek için demografik değişkenler veya katılımcıların sektörel dağılımı gibi ek faktörler değerlendirilebilir.

7.3. Korelasyon

Girişimcilik eğilimi ile bireysel kişilik özellikleri arasındaki anlamlı ilişkinin varlığını değerlendirmek amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları, ilgili bulguların özetlendiği Tablo 4'te detaylı şekilde sunulmaktadır.

119

Tablo 4. Korelasyon Analizi Bulguları

Değişkenler		Kişilik Özellikleri	Girişimcilik Yönelimi
Kişilik Özellikleri	Pearson Korelasyon	1	,486**
	P		,000
	N	182	182
Girişimcilik Yönelimi	Pearson Korelasyon	,486**	1
	P	,000	
	N	182	182
**p< 0.01			

Tablo 4’te sunulan korelasyon analizi sonuçlarına göre, kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasında 0,486 korelasyon katsayısı ile %99 güven aralığında ($p < 0.01$) anlamlı ve orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kişilik özelliklerindeki değişimler girişimcilik eğiliminde de artış veya azalış yönünde etkili olabilir. Bu doğrultuda, H1 hipotezi desteklenmiş ve kabul edilmiştir.

8. Sonuç

Araştırmada, üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişki incelenmiş ve çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, girişimcilikle ilgili eğitim alma düzeyi, öz değerlendirme ve gelecekte kendi işlerini kurma eğilimleri gibi) dikkate alınarak kapsamlı analizler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak öğrencilere ilişkin betimleyici veriler belirlendikten sonra onların kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimlerine yönelik değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Ardından, kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişkinin varlığı analiz edilerek sonuçlar ortaya konulmuştur. Araştırma sonucunda, öğrencilerin kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin kişilik özelliklerindeki bazı boyutlar (örneğin, açıklık, sorumluluk, dışadönüklük gibi) arttıkça, girişimcilik yönelimlerinin de arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin kişilik özelliklerinin genel olarak orta düzeyde, buna karşılık girişimcilik yönelimlerinin ise yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu durum, genç bireylerin girişimciliğe yönelik olumlu tutum geliştirdiğini ancak kişilik temelli bazı özelliklerin bu eğilimi destekleyici düzeyde henüz tam anlamıyla gelişmemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Bu bulgular, literatürde yer alan bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Mirza ve Demiral (2019) yaptıkları araştırmada öğrencilerin yenilikçilik, başarıya ihtiyacı duyma, risk alma, kendine güven ve kontrol odağı gibi kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimlerini artırdığı tespit edilmişlerdir. Benzer şekilde Bozkurt ve Erdurur (2013) yaptıkları çalışmada, kendine güven kişilik özelliği dışındaki kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Türkoğlu vd. (2017) ise kişilik özelliklerinin altı boyutunun da girişimcilik eğilimini artırdığını belirtmişlerdir. Çiçeklioğlu

(2017) çalışmasında kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçları ayrıca, kişilik özellikleri açısından bireylerin kendilerini girişimci olarak tanımlama eğilimlerinin yüksek olmasına rağmen, bu potansiyelin bazı yönlerden desteklenmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, üniversite düzeyinde verilen girişimcilik eğitimlerinin yalnızca teknik bilgiye değil, aynı zamanda kişilik gelişimini destekleyecek uygulamalara da odaklanması önemli görünmektedir. Elde edilen sonuçlar bireylerin girişimcilik potansiyelini yalnızca dışsal faktörlerle değil, aynı zamanda kişilik temelli içsel dinamiklerle değerlendiren bir yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, hem girişimcilik literatürüne teorik katkı sağlamak hem de uygulayıcılar için kişilik temelli girişimcilik destek modellerinin geliştirilmesine yönelik anlamlı bir zemin oluşturmaktadır.

9. Tartışma

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişki incelenmiş ve aralarında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmekte ve kişilik özelliklerinin bireylerin girişimcilik eğilimlerinde önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bulguları aynı zamanda, girişimciliğin yalnızca ekonomik veya fırsat temelli bir süreç olmadığını, bireyin kişisel özelliklerinin ve psikolojik eğilimlerinin de bu süreçte belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Gartner (1988), girişimciliği yalnızca yeni işletmelerin kurulması olarak değil, bireyin kişisel nitelikleriyle harmanlanan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, girişimcilik davranışlarının anlaşılmasında kişilik yapılarının dikkate alınmasının gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Araştırmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinde girişimcilik yöneliminin yüksek düzeyde gözlemlenmesi, bireylerin genç yaşlarda bile girişimcilik potansiyeli taşıdıklarını ve kişilik yapılarının bu yönelimle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, girişimcilik eğitimi programlarının kişilik boyutları dikkate alınarak tasarlanmasının önemine işaret etmektedir (Leutner et al., 2014). Çalışma bulgularına göre, katılımcıların kişilik özellikleri orta seviyede değerlendirilirken, girişimcilik

eğilimleri yüksek seviyede tespit edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi, kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı ve orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgular, literatürde kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarla örtüşmekte ve önceki araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir (Bozkurt ve Erdurur, 2013; Göktaş ve Kazaferoğlu, 2018; Mirza ve Demiral, 2019; Türkoğlu vd., 2017; Çiçeklioğlu, 2017; Yılmaz ve Sözcan, 2019; Yurdasever ve Yıldırın, 2023) Özellikle kişilik özelliklerinin girişimcilik üzerindeki belirleyici rolüne ilişkin önceki araştırmalarla kıyaslandığında, bu bulgular girişimcilik eğilimlerinin kişilik unsurlarıyla ilişkili olduğunu ancak tek başına yeterli bir açıklayıcı faktör olmadığını göstermektedir.

Göktaş ve Kazaferoğlu (2018), yaptıkları çalışmada, belirli kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimini olumlu yönde etkilediğini; nevroitikliğin ise olumsuz etkisinin olduğunu göstermişlerdir. Bu çalışmada, kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmasıyla paralellik göstermekte olup, kişilik faktörlerinin girişimcilik potansiyelini şekillendirmede kritik bir rol oynadığını desteklemektedir. Sözcan ve Yılmaz (2019), kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, öz disiplin, deneyime açıklık ve dışadönüklük gibi boyutların girişimcilik eğilimini olumlu yönde etkilediğini; duygusal dengesizliğin ise olumsuz etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar, araştırmamızda kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasında pozitif ilişkiler bulunmasıyla örtüşmekte olup, kişilik faktörlerinin girişimcilik eğilimini şekillendirmedeki belirleyici rolünü desteklemektedir.

Kara, Küçük ve Yaşarsoy (2020) girişimcilik düzeyi ve eğilimi ile sağlık arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada girişimcilik eğiliminin, işi bizzat yürütme anlamında girişimcilik düzeyi ile doğru yönlü bir ilişki içinde olduğunu belirlemiştir.

Yurdasever ve Yıldırın (2023), kişilik tipleri ile bireysel girişimcilik yönelimleri arasındaki ilişkiyi ve girişimcilik eğitiminin bu ilişki üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bulguları, girişimcilik eğitiminin bireylerin yönelimlerini güçlendirdiğini ve kişilik faktörleriyle etkileşimini artırdığını göstermektedir. Bu çalışma, kişilik özellikleri ile girişimcilik yönelimi arasındaki ilişkiye odaklanan mevcut araştırmalarla paralellik taşımakta

olup, girişimcilik yöneliminde hem bireysel faktörlerin hem de eğitimin rolünün önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, üniversite öğrencilerinde girişimcilik yöneliminin kişilik özellikleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymakta ve bu ilişkinin çeşitli kişilik boyutlarına göre değişkenlik gösterdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, eğitim kurumlarının ve politika yapıcılarının, genç bireylerde girişimcilik yönelimini artırmak amacıyla kişilik özelliklerini merkeze alan yaklaşımlar geliştirmeleri önerilmektedir.

10. Öneriler

Araştırma, internet aracılığıyla erişilen ve çalışmaya gönüllü olarak katılım sağlayan üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, zaman kısıtları nedeniyle nispeten küçük bir örneklem kullanılmıştır. Sınırlı örneklem büyüklüğü, elde edilen bulguların genelleştirilebilirliğini belirli ölçüde sınırlandırırsa da araştırma kapsamında sunulan analizler ilgili değişkenler arasındaki ilişkileri anlamak açısından değerli içgörüler sağlamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, daha geniş ve çeşitlendirilmiş bir örneklemle doğrulama amacı taşıyarak mevcut bulguların geçerliliğini artırabilir.

Kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bu çalışmanın yol gösterici olacağı öngörülerek bazı öneriler verilebilir.

- Araştırma konusu kapsamı sınırlandırılarak bölge ya da il düzeyinde öğrenciler üzerinde gerçekleştirilebilir.
- Farklı kültürlerden gelen bireylerin kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri araştırılabilir.
- Farklı meslek grupları üzerinde bu ilişki araştırılabilir.
- Kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri farklı yaş grupları ya da deneyim düzeylerine göre incelenebilir.
- Farklı eğitim düzeylerine sahip bireyler üzerinde araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, G., ve Dömez, D. (2010). Girişimcilik yönelimi ve örgütsel performans ilişkisi: Çanakkale bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde bir araştırma. *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 39(1).
- Arslantaş, C. C. (2001). Girişimcilikte yaratıcılık ve yenilik. *İÜ İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 12(38), 17-23.
- Baltacı, A. (2017). Erteleme davranışı eğilimi ve beş faktörlü kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler: okul yöneticileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 56-80.
- Boz, M., Buluk, B., Aydınkaya, G., & Arslantaş, Y. (2016). Kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişki: Çanakkale örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 1-10.
- Bozkurt, Ö., & Erdurur, K. (2013). Girişimci Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimindeki Etkisi: Potansiyel Girişimciler Üzerinde Bir Araştırma1. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 57.
- Börü, D. (2006). Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma (Rapor No: 733). İstanbul: Golden Print Ofset.
- Çiçeklioğlu, H. (2017). Üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimleri üzerine olan etkileri: Bir alan çalışması. 4. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, 11–20.
- Durukan, T. (2006). Düünden Bugüne Girişimcilik ve 21.Yüzyılda Girişimciliğin Önemi, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2).
- Erkutlu, H. V. (2018). *Örgütsel davranış*. Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Formaini, R. L. (2001). The Engine of Capitalist Process: Entrepreneurs in Economic Theory, Economic and Financial Review, Fourth Quarter, 3.
- Gartner, W. B. (1988). "Who is an Entrepreneur?" is the Wrong Question. *American Journal of Small Business*, 12(4), 11–32.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Imran, T., Ahmed, R. R., Streimikiene, D., Soomro, R. H., Parmar, V., & Vveinhardt, J. (2019). Assessment of Entrepreneurial Traits and Small-Firm Performance with Entrepreneurial Orientation as a Mediating Factor. *Sustainability*, 11(19), 5301.

- Kara, E., O. Küçük, E. Yaşarsoy (2020) “Girişimcilik Düzeyi ve Eğilimi ile Sağlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Kastamonu Örneği” International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR) ISSN: 2602 – 4179 / Dönem / Cilt: 4 / Sayı: 7, ss. 189-213.
- Kızılaslan, N. ve Karaömer, M. (2015). Kırsal Kadınların Girişimcilik Özellikleri ve Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Logit Analizi İle Değerlendirilmesi (Hatay İli Araştırması). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), 100-120.
- Küçük, O. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ekin Kitapevi: Bursa.
- Küçük, O. (2015a). *Girişimcilik ve küçük işletme yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Küçük, O. (2015b). *İşletme Bilgisi ve Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Küçük, O. (2020) (Editör ve Yazar) *İşletmecilik, Lojistik ve Toplam Kalite Yönetimi Alanında Teoriler ve Bilimsel Araştırma Ölçekleri*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara.
- Küçükaltan, D. (2009). Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 4(1), 21-28.
- Leutner, F., Ahmetoglu, G., Akhtar, R., & Chamorro-Premuzic, T. (2014). The relationship between the entrepreneurial personality and the Big Five personality traits. *Personality and Individual Differences*, 63, 58–63.
- Mirza, Ş., & Demiral, G. (2019). Kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimleri üzerindeki etkileri ve yüksek lisans öğrencileri üzerinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3256-3268.
- Morsünbül, Ü. (2014). Hızlı büyük beşli kişilik testi Türkçe versiyonu geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *The journal of Psychiatry and Neurological Science*, 27, 316-322.
- Özkalp E. ve Kirel Ç. (2018). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Ekin Basım Yayım.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013). *Örgütsel davranış* (Çev. Ed.: İnci Erdem). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sciasci, S. and De Vita, R. (2004), The Development of Entrepreneurship Research, *Liuc Papers Serie Economia Aziendale*, 19(146).
- Seçgin, Y. (2020). Girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(1), 803-827.
- Sezer, C. (2013). Girişimcilik kariyerine yönelim nedenleri ve girişimcilik dersinin etkisi üzerine bir içerik analizi: KTMÜ örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 63-86.

- Sökmen, A. (2013). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şimşek, M. Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2011). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Talih Akkaya, D., Yıldız, E., ve Koldere Akın, Y. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi: Yalova meslek yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir uygulama, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 108–122.
- Tutar, H. (2014). *Örgütsel psikoloji*. Ankara: Detay Yayıncılık.,
- Türkoğlu, M., Yılmaz, E., & Bayraktaroğlu, İ. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 123–135.
- TÜSİAD (Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği). (2003), *Türkiye’de Girişimcilik*. İstanbul.
- Uncu, A. ve Halis, M. (2018). Duyguların girişimcilik yönelimi üzerindeki etkisi: girişimcilik dersi alan öğrenciler üzerinde bir araştırma. *International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences (IJTEBS)*, 2(1), 57-71.
- Yeşil, S., Doğan, İ., ve Doğan, Ö. (2016). Örgüt kültürünün girişimcilik yönelimi ile örgütsel performans üzerindeki etkisi: Kahramanmaraş ili tekstil sektörü örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 150-172.
- Yılmaz, T., & Sözcü, Z. (2019). Kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimi üzerine etkisi: Sakarya üniversitesi örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 78-107.
- Yılmaz, A. ve Eroğlu, C. (2013). *Davranış Bilimleri ve Örgütsel Davranış*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Yurdasever, E., & Yıldırım, C. (2023). Kişilik Tipleri ile Bireysel Girişimcilik Yönelimi İlişkisi Üzerinde Girişimcilik Eğitiminin Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(4), 1935-1968.
- Yüksel, Ö. (2006). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.,
- Zainol, F. A., & Ayadurai, S. (2011). Entrepreneurial orientation and firm performance: the role of personality traits in Malay family firms in Malaysia. *International Journal of Business and Social Science*, 2(1).

